

ตสุตฺตทานํ

ทุม กัสมฺวรุตตมพยุคฺชมิคา
มณโย มณิ สาธุกมวฺหโย
อนุสาสนิโยปิ จ มจฺจวโร
มณีกุณฺฑทลเกน กิเรน ทสาติ.

ประมวลชาดกที่มีในอัมภันตรวรรคนี้

(ในวรรคนี้) มีชาดก ๑๐ เรื่อง คือ
อัมภันตฺรชาดก ๑ เสยยชาดก ๑
วัฑฒกิสฺสุรชาดก ๑ สิรีชาดก ๑
มณิสฺสุรชาดก ๑ สาธุกชาดก ๑
ลามครหิกชาดก ๑ มัจฺจทานชาดก
๑ นานาฉันทชาดก ๑ และสีล-
วีมังสกชาดก ๑.

๕. กุมภภวค

๑. ภัทรฆฏภทกษาดก (๒๕๑)

๑๒๑. “สพพกามททำ กุมภ
    กฺฏํ ลทฺธาน ฐุตฺตโก
    ยาว นํ อนุปาเลติ
    ดาว โส สุขเมตฺติ.
๑๒๒. ยทา มตุโต จ ทิตฺโต จ
    ปมาทา กุมภมพฺพิทา
    ตฺโต^๑ นคฺโค จ ปโตโก จ
    ปจฺฉา พาโล วิหฺนุณฺติ.
๑๒๓. เอวเมว^๒ ธนํ ลทฺธา
    ปมตุโต ปรีกฺขณฺติ
    ปจฺฉา ตปฺติ ทุมฺเมโธ
    กฺฏํ ภิตฺวาว ฐุตฺตโก”ติ.

ภัทรฆฏภทกษาดกํ ปจรม.

๕. กุมภวรรค

๑. ภัทรฆฏภทกษาดก (๒๕๑)

๑๒๑. “นักเลงสุรา ได้หม้อสารพัดนึกแล้ว
    เขาได้ความสุขตลอดเวลาที่เขายัง
    รักษามันไว้ได้.
๑๒๒. ในกาลใด เขามัวเมาและหลง
    ระเริง เพราะความประมาท
    ทำลายหม้อเสีย กาลนั้น เขาเป็น
    คนโง่เขลา เปลือยกาย และนุ่งผ้า
    เปลือกไม้ ย่อมเดือดร้อนภายหลัง.
๑๒๓. คนทรามปัญญาได้ทรัพย์แล้ว มี
    ความประมาทบริโภค เขาย่อม
    เดือดร้อนภายหลัง เหมือนนักเลง
    สุรา (หลานท่านอนาถบิณฑิกะ)
    ทำลายหม้อ เดือดร้อนภายหลัง
    ฉะนั้น”.

ภัทรฆฏภทกษาดก ที่ ๑.

^๑ ฉ. ตทา.

^๒ ฉ. เอวเมว โธ.

๕. กุมภกุก

๑. ภัทรขณภทกษาคกวนณนา^๑ (๒๕๑)

สพพกามททำ กุมภกุก อิท
สตุกา เขตวเน วิหรนุโต อนาคต-
ปิณฑกิสส ภาคินเนยย์ อารพภ กเถสิ.

โส กิร มาตาปิณฑุ สนตุกา
จตุตาลีสิหิรณญโกฏิโย ปานพยสเนน
นาเสตุวา เสฏฐิสส สนตุกั อคมาสิ.

โสปีสสุ “โวหารั กโรหิ”ติ สหสส์
อทาสิ. ตมปี นาเสตุวา ปุน อคมาสิ.
ปุนสสุ ปญจสทานิ ทาเปสิ. ตานิ
นาเสตุวา ปุน อากตสสุ เทว
ณูลสาฎเก ทาเปสิ.

๕. กุมภวรรค

๑. พรรณนาภัทรขณภทกษาคก (๒๕๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภหลานชาย
ของท่านอนาคตปิณฑกเศรษฐี ตรัสพระ
ธรรมเทศานี้ว่า **หม้อสารพัดนึก** ดังนี้
เป็นต้น.

ได้สดับมาว่า เขาใช้เงิน ๔๐ โกฏิ
ซึ่งเป็นของมารดาบิดา จนพินาศไปสิ้น
ด้วยการพินาศไปเพราะการดื่ม แล้วจึง
ได้เข้าไปยังสำนักท่านเศรษฐี.

ท่านเศรษฐีเมื่อนั้น ให้ทรัพย์เขา ๑,๐๐๐
กหาปณะ (พร้อมกับ)พูดว่า “เจ้าจง
ทำการค้าขาย”. เขาใช้ทรัพย์เมื่อนั้นให้
หมดสิ้นไป แล้วก็มาหา (ท่านเศรษฐี)
อีก. ท่านเศรษฐีก็สั่งจ่ายให้เขาอีก ๕๐๐
กหาปณะ. เมื่อเขาให้ทรัพย์นั้นหมดไป
แล้ว ก็กลับมาหา (ท่านเศรษฐี) อีก ท่าน
เศรษฐีจึงสั่งให้มอบผ้าสาฎกเนื้อหยาบให้
๒ ผืน.

^๑ น. สุราขณภทกษาคกวนณนา.

เตปิ นาสตุวา ปุณ อาคตัม ตีวาม์
 กหาหาเปตุวา นีหฺราเปสิ. โส อนาโก
 หุตฺวา ปรกฺกุกฺกัม นิสฺสาย กาลมกาสิ.
 ตเมเน กกฺกมิตฺวา พหิ ฉกฺกเทสฺสุ.

เขาให้ผ้านั้นพินาศไป แล้วก็กลับมาหา
 อีก ท่านเศรษฐีจึงให้จับคอไล่ออกไปเสีย.
 เขาหมดที่พึ่ง อาศัยผ้าเรือนคนอื่น ทำ
 กาลกิริยา. ชาวบ้านลากศพนั้นไปทิ้ง
 ข้างนอก.

อนาถปิณฑโก วิหารํ คนฺตุวา สพฺพนฺตํ
 ภาคิเนยฺยสฺส ปวตฺติ ตถาคตสฺส
 อาโรเจสิ.

ท่านเศรษฐีอนาถปิณฑิกะ ไปยังพระ
 วิหาร กราบทูลพระตถาคต ถึงเรื่องของ
 หลานชายทั้งหมดนั้น.

สตุถา “ตุวํ เอตํ กถํ สนฺตปุเปสฺสสิ,
 ยมฺหํ ปุพฺเพ สพฺพกามทํ กุมภํ
 ทตุวาปิ สนฺตปุเปตุํ นาสกฺขินฺ”ติ
 วตุวา เตน ยาจิตฺ อตฺติ อหริ.

พระศาสดา ตรัสว่า “ท่านจะให้เขา
 พอได้อย่างไร (เพราะ)แต่ก่อนแม้เราให้
 หม้อซึ่งให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งหมด ยังไม่อาจ
 ให้เขาเพียงพอได้” ดังนี้ ท่านเศรษฐี
 ทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำอดีตนิทาน
 มาว่า.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
 รชฺชํ การเนตฺ โพรสิสฺตโต เสฏฺฐิกุเล
 นิพฺพตฺติตฺวา ปิตุ อจฺเจเนน เสฏฺฐิจฺญานํ
 ลภิ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
 พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลเศรษฐี เมื่อ
 บิดาล่วงลับไป(แล้ว)จึงได้ตำแหน่งเศรษฐี.

ตสฺส เคเห ภูมิกตเมว จตฺตาสิส-
 โภกฺกิชฺนํ อโหสิ. ปุตุโต ปนสฺส
 เอโกเยว. โพรสิสฺตโต ทานาทินิ

ในเรือนของท่าน มีทรัพย์อยู่ ๔๐
 โภกฺกิชฺนํ ซึ่งฝังไว้ในพื้นดินนั่นเอง. อนึ่ง
 พระโพธิสัตว์นั้น มีบุตรอยู่คนเดียวเท่านั้น.

ปฏุณยานิ กตุวา กาลกโต สกโก พระโพธิสัตว์ ทำบุญมีทานเป็นต้น
เทวราชา หุตฺวา นิพพตฺติ. ตายแล้ว(ไป)เกิดเป็นท้าวสักกเทวราช.

อถสฺส ปตุโต กิณฺจิ^๑ ทานวตฺตํ ครั้งนั้น บุตรของท่านมิได้จัดการให้ท่าน
อวิจาเรตฺวา มณฺหปํ กาเรตฺวา อะไร ๆ เลย ให้สร้างปะรำแวดล้อมด้วย
มหาชนปริวฺโต นิสิตฺติวา สุวํ ปาตุ มหาชน เริ่มนั่งดื่มสุรา.
อารภิ.

โส ลฺงฺฆนธาวนนจฺจคิตฺตาทานิ กโรนฺตานิ เขาให้ทรัพย์ครั้งละพัน ๆ แก่เหล่าชนผู้
สทสฺสํ สทสฺสํ ททมาโน อิตฺถิโสนฺท- กระทำการเดิน การวิ่ง การเล่นระบำ
สุราโสนฺทมํสโสนฺทาทิกาวํ อาปชฺชิตฺวา รำพ้อน และการขับร้องเป็นต้น กลาย
“ตฺว^๒ คีตํ, ตฺวํ นจฺจํ, ตฺวํ เป็นนักเลงหญิง นักเลงสุราและนักเลง
วาทิตนฺ”ติ สมชฺชตฺถิโกว ปมตฺโต หุตฺวา กินเนื้อเป็นต้น ต้องการมหรสพเท่านั้น
อาหิณฺทนฺโต นจิริสฺเสว จตฺตาลีส- ว่า “ท่านจงขับร้อง, จงพ้อนรำ, จงเล่น
โกฏฺฐนํ อุปฺภอกปริภอกุปรณานิ จ ดนตรี” ดังนี้ เป็นคนประมาทเที่ยว
วินาเสตฺวา ทฺกคฺโต กปฺโถน ปิโลตฺถิกํ (เล่น) อยู่ไม่นานนัก ยังทรัพย์ ๔๐ โกฏิ
นิวาเสตฺวา วิจรติ. ทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคให้พินาศไปสิ้น
เป็นคนกำพร้าตกยากนุ่งผ้าเก่า เที่ยว
เร่ร่อนไป.

สกโก อวชฺชนฺโต ตสฺส ทฺกคตภาวํ ท้าวสักกะทรงใคร่ครวญดู ทราบว่า เขา
ณตฺวา ปตุตฺตเปเมนาคณฺตฺวา สพฺพ- เป็นคนทุกข์ยาก ด้วยความรักบุตร จึง
กามทํ กุมฺภํ ทตฺวา “ตาด ยถา เสด็จมาหา(เขา) แล้วพระราชทานหม้อ

อรรณภชาดก ป.ท.๑๑-๕

^๑ ฉ. วิถี อวาริตฺวา.
^๒ ฉ. กว คีตํ. กว นจฺจํ. กว วาทิตนฺติ.

อัย กุมภโก น ภิชชติ, ตตา น
 รกษ, อิมสมิณจ เต สติ ธนสเสว
 ปริจเจโท นาม น ภวิสสติ,
 อปฺมตฺโต โหหิ”ติ โวทิตฺวา
 เทวโลกเมว คโต. โส ตโต ปฏฺจาย
 สุรํ ปิวนฺโต วิจรติ.

อถกทิวสํ อติมตฺโต ตํ กุมภํ
 อากาเส ชิปีตฺวา สมฺปฏิจฺจนฺโต
 เอกวารํ วิรชฺฌิ. กุมภโก ภูมิมํ
 ปตฺติตฺวา ภิชฺชิ. ตโต ปฏฺจาย ปฺน
 ทลิตฺุโท หุตฺวา ปีโลติกํ นิวาเสตฺวา
 กปาลหตฺุโถ ภิกฺขุํ จรณฺโต ปฺรกุทฺุทํ
 นิสฺสาย กาลมกาสิ.

สตุถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา

๑๒๑. “สพฺพกามทํ กุมภํ

ภูมฺิ ลทฺธาน ฐตฺุทโก

ยาว นํ อนุปฺาเสติ

ตาว โส สุขเมธติ.

อันให้สิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่าง แล้วโอวาท
 สั่งสอนว่า “พ่อ เจ้าจงรักษาหม้อใบนี้ไว้
 โดยประการที่หม้อนี้จะไม่แตก เมื่อเจ้า
 ยังมีหม้อใบนี้อยู่ ทรัพย์จะไม่มีวันหมดสิ้น
 เจ้าอย่าเป็นคนประมาท” ดังนี้แล้วเสด็จ
 กลับไปยังเทวโลกตามเดิม. แต่่นั้นเขาก็
 เกี่ยวดื่มสุรา (เป็นอาจิน).

ภายหลัง ณ วันหนึ่ง เขาเมาสุราจัด
 จึงโยนหม้อนั้นขึ้นบนอากาศ แล้วรับ
 (เหยิญ) รับผิดชอบาระหนึ่ง. หม้อตกลง
 พื้นดินแล้วก็แตก. จำเดิมแต่นั้นเขาก็
 กลับเป็นคนขาดสนอีก ฝูงผ้าเก่า มือถือ
 กระเบื้อง เกี่ยวขอทาน อาศัยฝ่าเรือน
 คนอื่นตาย.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ตรัสคาถานี้ว่า

๑๒๑. “นักเลงสุรา ได้หม้อสารพัดนี้แล้ว
 เขาได้ความสุขตลอดเวลาที่เขายัง
 รักษามันไว้ได้.

๑๒๒. ยทา มตุโต^๑ จ ทิตโต^๒ จ
 ปมาทา กุมภมพุกิตา
 ตโต^๓ นคโค จ โปตุโต^๔ จ
 ปจจนา พาลो วิหณตติ.

๑๒๒. ในกาลใด เขามัวเมาและหลง-
 ระวัง เพราะความประมาท
 ทำลายหม้อเสีย กาลนั้น เขาเป็น
 คนโง่เขลา เปลือยกาย และนุ่งผ้า
 เปลือกไม้ ย่อมเดือดร้อนภายหลัง.

๑๒๓. เออเมว^๕ ธนํ ลทฐา
 ปมตุโต^๖ ปริภุชชติ
 ปจจนา ตปติ ทุมเมโธ
 กุญฺญํ ภูติจวาว ชุตตโก^๗ติ.

๑๒๓. คนทรามปัญญา ได้ทรัพย์แล้ว มี
 ความประมาท บริโภค เขาย่อม
 เดือดร้อนภายหลัง เหมือนนกกเสง
 สุรา (หลานทำนอนนาคบิณฑิกะ)
 ทำลายหม้อ เดือดร้อนภายหลัง
 ฉะนั้น”.

อิมมา อภิสัมพุทธคาถา วุตวา ชาตกํ
 สโมธานสิ.

ครั้งตรัสอภิสัมพุทธคาถา^๘ เหล่านี้แล้ว
 จึงทรงประชุมชาดก.

ตตถ สพุพกามททนติ สพุเพ
 วตตุกามา ทาคุํ สมตถํ กุมภํ.
 กุญฺญนติ กุมภเวจจัน. ยาวาติ ยตตกํ
 กาลํ. อนุปาเลตตีติ โยโกจิ เอวรुปี
 ลภิตวา ยาว รกขติ, ตาว โส
 สุขเมตตีติ อตุโต. มตุโต จ ทิตโต
 จาติ สุรรมแทน มตุโต ทปเปน

บรรดาคำเหล่านี้ คำว่า สारพัด
 นิก ได้แก่ หม้อ สามารถให้วัตถุสาม
 ทั้งหมดได้. คำว่า กุญฺญะ เป็นคำจำพวก
 เดียวกันกับคำว่าหม้อ. คำว่า ยาว ได้แก่
 ตลอดกาลเท่าใด. คำว่า รักษา ความว่า
 ผู้ใดผู้หนึ่งได้สมบัติเห็นปานนี้แล้ว ยัง
 รักษา(มัน)ไว้ได้ตราบใด เขาจะได้

^๑ น. ตทา.

^๒ น. เออเมว โย.

^๓ ช. อมคโค.

^๘ อภิสัมพุทธคาถา หมายถึง คาถาที่ตรัสภายหลัง
 จากศรีสุริยแล้ว.

ทิตฺโต จ.

ความสุขตราบนั้น. คำว่า **มัวเมา** และ **หลงระเริง** ความว่า มัวเมา เพราะเมาสุราและหลงระเริง เพราะความร่าเริง.

ปมาท กุมฺภมฺพฺริทาทิ ปมาเทน กุมฺภํ
ภินฺนํ. นคฺโค จ โปตุโถ จาติ
กทาจิ นคฺโค, กทาจิ โปตุถกปิไลติกาย
นิวตฺตตฺตา โปตุโถ. **เอวเมวาทิ**
เอวเมว. **ปมตฺโตติ** ปมาเทน.
ตปฺปตีติ โสจติ.

คำว่า **เพราะความประมาท** ทำลาย **หม้อเสี้ย** คือ ทำลายหม้อ ด้วยความประมาท. คำว่า **เปลือยกาย และนุ่งผ้าเก่า** ความว่า บางครั้งก็เปลือยกาย บางครั้งก็นุ่งผ้าเปลือกไม้ เพราะนุ่งผ้าเก่า ซึ่งทอด้วยเปลือกไม้. คำว่า **อย่างนั้นนั่นเอง** ได้แก่ ฉะนั้นนั่นเอง. คำว่า **ประมาท** คือลื่นล่อ. คำว่า **เดือดร้อน** คือเศร้าโศก.

ตทา ภทฺรฆฺญเกทโก^๑ ชฺตุโต
เสฏฺฐิภาคิเนยฺโย อโหสิ, สกฺโก ปน
อหเมวาทิ.

นักเลงสุราผู้ที่ทำลายหม้อศักดิ์สิทธิ์
ในกาลนั้น เป็นหลานชายของเศรษฐี,
ส่วนท้าวสักกะเป็นเรวตถาคดแล.

ภทฺรฆฺญเกทกชาตกาวณฺณนา^๒ ปจฺมา.

พรรณนามักัทรฆฺญเกทกชาดก ที่ ๑ จบ.

^๑ ฉ. สุราฆฺญเกทโก.

^๒ ฉ. สุราฆฺญชาตกาวณฺณา.

๒. สุปัตตชาตก (๒๕๒)

๑๒๔. “พาราณสฺย มหาราช
    ภากราชา นิवासโก
    อสีติยา สหสฺเสหิ
    สุปฺตโต ปรีวาริโต.
๑๒๕. ตสฺส โทหฺพิณี ภริยา
    สุปฺสฺสา ภกฺขิตฺตุมิจฺฉติ
    รณฺโณ มหानเส ปกฺกํ
    ปจฺจคฺคฺมฺ รากฺโขชนํ.
๑๒๖. เตสํ ปฺหิโต ทูโต
    รณฺโณ จมฺหิ อิทฺถาคโต
    ภตฺตฺ อปฺจิตฺติ กุมฺมิ
    นาสายมกรํ วณฺนํ”ติ.

สุปุตตชาตกํ ทฺติยํ.

๒. สุปัตตชาตก (๒๕๒)

๑๒๔. “ข้าแต่มหาราชเจ้า พญากาชื่อว่า
    สุปัตตราช เป็นกา อยู่อาศัย
    พระนครพาราณสี มีกา ๘๐,๐๐๐
    ตัวเป็นบริวาร.
๑๒๕. ภริยาพญากานั้น ชื่อว่าสุปัสสา
    แพ้ท้องขึ้นมา ประารถนาจะกิน
    พระกระยาหารสำหรับพระราชา
    ที่เขาปรุงให้สุกในห้องเครื่อง ซึ่งมี
    ราคามาก.
๑๒๖. ข้าพระองค์ เป็นทูตของพญากา
    ทั้งสองนั้น พระราชาทรงส่งมา
    จึงได้มา ณ สถานที่นี้ ข้าพระองค์
    จะทำความจงรักภักดี ต่อเจ้านาย
    จึงจิกจุมูก คณนำพระกระยาหาร
    (มากวาย) ให้เป็นแผล”.

สุปุตตชาตก ที่ ๒.

๒. สุปุตตชาตกวรรณนา

(๒๕๒)

พาราณสย์ มหาราชชาติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนโต พิมพาเทเวีย
 สารีปุตตตเถเรน ทินนํ โรหิตมจจ-
 รสนวสปปิมิสสกํ สาลิกตตํ อารพุก
 กเถสิ. วตถุ เหฏฐา กถิตอพุณฺตร-
 ชาตกาวตฺถุสทิสเมว.

ตทापि हि ऐरिया उत्रवाटो
 कुपि. राहुलभृरो ऐरसुस आजिषि.
 ऐरो तं आसनसालयं निस्तापेतुवा
 गोसलरुणे निवेसन् कनुत्वा
 रोहितमज्जरसनवसप्पिमिसस्कं सालिकत्तं
 आहริत्त्वा तसुस अहासि. सो
 आहริत्त्वा मातु ऐरिया अहासि.
 तसुसा गुत्तमत्तया उत्रवाटो
 प्रविपुसम्मणि. राखा पु्रिसे पेसेतुवा
 प्रिकुण्णहापेतुवा ततो प्रुञ्जय
 ऐरिया तटारुपि गत्तं अहासि.

๒. พรรณนาสุปุตตชาดก

(๒๕๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภข้าวสาลี
 ซึ่งเจือปนด้วยเนยใสใหม่ ผสมรส
 ปลาตะเพียน ซึ่งพระสารีบุตรเถระ
 ถวายพระนางพิมพาเทวี จึงตรัสพระ
 ธรรมเทศานี้มีว่า ข้าแต่มหाराช ที่กรุง
 พาราณสี เป็นต้น. เรื่องก็เช่นกันกับเรื่อง
 อัphanตราดก ที่กล่าวไว้ในตอนต้น
 นั้นเอง.

ความพิสดารว่า แมในกาลนั้น ลม
 ในท้องของพระเอรีกำเริบ. ราहुลสามเณร
 เรียนพระเถระให้ทราบ. พระเถระให้
 ราहुลสามเณรนั้น นั่งรอในโรงฉัน ไปยัง
 นิเวศน์พระเจ้าโกศล นำข้าวสาลีผสม
 เนยใสใหม่ ที่ระคนด้วยรสปลาตะเพียน
 มาให้เธอ. เธอจึงนำมาถวายพระเอรี
 ผู้เป็นมารดา. เมื่อพระเอรีนั้น พอสักว่า
 เสวยเสร็จ ลมในพระอุทรก็สงบระงับลง.
 พระราชาทรงจัดส่งบุรุษไปให้คอยจับตาตุ
 จำเดิมแต่นั้นไป ก็จัดการถวายภัตรเห็น
 ปานนั้น แก่พระเอรี.

อาทาย โคจรัม ปริเยสमानุ อยู่อาศัยพระนครพาราณสี. วันหนึ่ง
พาราณสีรณฺโณ มหานสมตฺถเกน พญากานัน พาเอานางกาชื่อสุปัสสา
ออกมาสิ. บินไปเที่ยวหากิน บินไปเหนือโรงครัว
พระเจ้าพาราณสี.

สุโท รณฺโณ นานามจฺฉมํสวีกติปริวารํ พ่อครัว ตระเตรียมพระกระยาหารชนิด
โภชนํ สมฺปาเตตฺวา โถกํ ภาชนานิ ต่าง ๆ มีปลาและเนื้อเป็นเครื่องผสม
วิวิตฺวา อุสมํ ปลาเปหนูโต อฏฺฐาสิ. เสร็จแล้ว เปิดแก้มภาชนะไว้หน่อยหนึ่ง
ปล่อยให้อระเหยออก ได้เย็นคอยดูแล้ว.

สุปัสสา มจฺฉมํสคณฺฐํ ฆายิตฺวา นางกาสุปัสสา พอสูดกลิ่นปลาและเนื้อ
ราชโภชนํ ภูณฺชิตุกามา หุตฺวา ตํทิวสํ ก็ใคร่จะกินพระกระยาหารของพระราชา
อกเตตฺวา ทฺถุติทิวเส “เอहि ภทฺเท วันนั้น มิได้พูดอะไรเลย พอวันที่ ๒
โคจฺราย คมิสุสามา”ติ วุตฺตา “ตุเมห อัญญาภากล่าวว่ “มาเกิด นางผู้เจริญ
กจฺฉน, มยฺหํ เอโก โทหโพ เราจักบินไปหาอาหารกัน” ก็กล่าวว่
อตฺถิ”ติ วุตฺตา “กิทฺทโพ”ติ วุตฺเต “เชิญท่านบินไปเกิด, ข้าพเจ้ามีอาการ
“พาราณสีรณฺโณ โภชนํ ภูณฺชิตุกามมฺหิ, แพ้ท้องอย่างหนึ่ง” เมื่อพญากาถามว่
น โข ปน สกฺกา มยา ตํ ลทฺฐํ, “แพ้ท้องอะไร” ก็กล่าวว่ “ข้าพเจ้า
ตสฺมา ชีวิตํ ปริจฺจชิสฺสามิ เทวา”ติ อยากจะกินพระกระยาหาร ของพระเจ้า
อาห. โพธิสฺสโต จินฺตฺยมาโน นิสฺสิทิ. พาราณสีเหลือเกิน, แต่ข้าพเจ้าไม่อาจ
สุมุโข อาคฺนุตฺวา “กิ มหาราช จะได้อาหารนั้น, ข้าแต่ท้าว เพราะ
อนตฺตมโนสฺสิ”ติ ปุจฺฉิ. ราชฯ ตมตฺถิ เหตุนั้น ข้าพเจ้าจักสละชีวิตเสีย”. พระ
อาโรเจสิ. โปธิสฺสตัวก็จับเจ้าครุ่นคิดอยู่. เสนาบดี

๑ ฉ. กิติโส โทหโพติ

สุขุขะปินมา ทูลถามว่า “ข้าแต่ท้าว
มหาราช พระองค์ไม่สบายพระเหตุไฉน
เพราะเหตุอะไรหรือ”. พระราชาตรัสบอก
เนื้อความนั้น.

เสนาปติ “มา จินฺตยิ มหาราชา”ติ
เต อุโกปิ อสฺสาเสตฺวา “อชฺช
ตุเมห อีเชว โทถ, มยํ ภตฺตํ
อาหริสฺสามา”ติ วตฺวา ปกฺกามิ.

เสนาปติทูลว่า “พระองค์อย่าวิตกไปเลย
มหาราชเจ้า” ปลอบพญากาและนางกา
ทั้งสองให้เบาใจ แล้วกล่าวว่า “วันนี้
ขอพระองค์โปรดอยู่ ณ สถานที่นี้แหละ,
ข้าพระองค์จะพากัน นำอาหารมาถวาย
เอง” ดังนี้ แล้วบินหลีกไป.

โส กากे सन्निपातेज्जा तं
कारणं गतेज्जा “ओठ, भत्तं
आहिसुसामा”ति काकेहि सत्थि
पारान्सी पविसुत्वा महानससुसाविหुरे
काके वकुके वकुके गत्वा त्सुमी
त्सुमी जाने आरुखणत्तया जपेत्वा
स्यं अग्गुत्ति काकयोत्तेहि सत्थि
महानसज्जनत्ते निसिทธิ. रण्णो
भत्तत्तरणत्तं ओโลก्यमानो ते ज
काके आह “ओहं रण्णो भत्तत्त
आहियमाने पाखनानि पात्तेस्सामी
पाखनेस्स ปणे पत्तिเตस्स मय्हं चित्तं
नत्तत्ति, तुमेह जत्तत्ताโร खणा मुखपुरि

กาสุขุขเสนาปตินั้น จึงสั่งให้กา
บินมาประชุมกัน แจ้งเหตุนั้นให้ทราบ
กล่าวว่า “มาเถิด, พวกเราจักนำ
อาหารมา” พร้อมด้วยกาทั้งหลาย บิน
เข้าไปพระนครพาราณสี จัดแบ่งกา
ออกเป็นพวก ๆ พักเอาไว้ ณ สถานที่
นั้น ๆ เพื่ออารักขาในสถานที่ไม่ไกล
โรงครัวหลวง ตนเองพร้อมกับกาเป็น
ทหาร ๘ ตัว (บินไป) จับบนชายคา
โรงครัวหลวง. กาสุขุขเสนาปติ เหลียว
มองดูเวลาที่จะนำพระกระยาหาร ไป
ถวายพระราชาอยู่ จึงบอกกาพวกนั้นว่า
“เมื่อพ่อครัว นำพระกระยาหารไปถวาย

ภตุตม์ จตุตธาโร มจฺจนมฺเส กเหตุวา
เนตฺวา สฺปตฺตํ สฺปชาปตีกั
กากราชาเน โภเชถ, 'กหิ เสนาปตี'ติ
วฺจฺเต 'ปจฺจโต เอหิตี'ติ วเทยฺยาถา"ติ.

อถ สฺวโท รณฺโณ โภชนวิกิตี
สมฺปาเตตฺวา ภาชนิ กาชเน
กาหาเปตฺวา^๑ ราชนกุลํ ปาวิสิ.

ตสฺส ราชนฺถนํ คตกาเล กากเสนาปตี
กากานํ สณฺณํ ทตฺวา สยํ โอปตฺติตฺวา
ภตฺตหารกสฺส อฺเร นิสิตฺติตฺวา
นชนฺปนฺนเรณ ปหริตฺวา กณฺนคฺคสฺสทิสเนน
ตฺถนฺเตน นาสคฺคสมฺสฺส อภิหนนฺโต^๒
อฺฏฺฐาย ทฺวิหิ ปกฺขปาเทหิ^๓ มุขมสฺส
ปีทหิ.

พระราชอาญ์ ข้าพเจ้าจักโอบให้ภาชนะ
ตกลงไป เมื่อภาชนะตกลงไปแล้ว
ข้าพเจ้าจะไม่มีชีวิตอยู่ (ก็ตามที), พวก
ท่าน ๔ ตัวด้วยกัน จงคาบเอาข้าวให้
เต็มปาก อีก ๔ ตัว จงคาบเอาปลาและ
เนื้อ บินไปถวายให้พญากาสุปัตตะ
พร้อมกับปชาบดี เสวยเกิด, เมื่อพระองค์
ตรัส(ถาม) ว่า "เสนาบดี ไปไหนเสีย"
พึงทูลว่า 'จะตามมาข้างหลัง' ดังนี้.

ครั้งนั้น พ่อครัว จัดแจงโภชนะชนิด
(ต่าง ๆ) สำหรับพระราชารียบร้อยแล้ว
ก็หาบภาชนะเข้าไปยังราชตระกูล.

ขณะที่พ่อครัวนั้น ไปถึงพระลานหลวง
กาเสนาบดี ให้สัญญาแก่กาทั้งหลาย
ตนเองโอบลงไปเกาะที่หน้าอกพ่อครัว
ผู้นำพระกระยาหารไป เอากรงเล็บขยุ้ม
ใช้จะงอยปากที่คมเช่นกับปากคีมจิกลงที่
ปลายจมูกของเขา แล้วกระโดดขึ้นไป
เอาปีกทั้งสองข้างปิดหน้าเขาไว้.

^๑ ฉ. กเหตุวา.

^๒ ฉ. อภิหนุตฺวา.

^๓ ฉ. ปกฺขเหหิ.

ราชา มหาตเล จงกมนุโต พระราชา เสด็จจงกรมอยู่บนพื้นใหญ่
 มหาวตปาเนน โอโลเกตวา ตัง ทรงมองออกไปทางพระแกลใหญ่ เห็น
 กากสฺส กิริยํ ทิสฺวา ภตฺตหารกสฺส กิริยาของกานั้น ส่งพระสุรเสียงไป ให้
 สทฺทํ ทตฺวา “โภ ภตฺตหารก พ่อครัวผู้นำพระกระยาหารว่า “ท่าน
 ภาชนานิ ฉนฺุฑเตตฺวา กากเมว ภตฺตหารกะ จงทิ้งภาชนะไปเสีย แล้ว
 ฅนฺุหาหิ”ติ อาน. โส ภาชนานิ จับกาให้ได้”. พ่อครัวนั้นทิ้งภาชนะ จับ
 ฉนฺุฑเตตฺวา กากํ ทพฺพํ ฅนฺุหิ. กาไว้ได้อย่างมั่นคง. ฝ่ายพระราชาก็ตรัส
 ราชาปิ ตัง “อิโต เอหิ”ติ อาน. บอกเขาว่า “จงมาทางนี้”.

ตสฺมี ขณฺ เต กากา อาคนฺุตฺวา ขณะนั้น กาพวกนั้น ก็บินมากิน
 อตฺตโน ปโหนกํ ภูณฺุชิตฺวา เสด็จ จนเพียงพอก่ตน แล้วคาบเอาส่วนที่เหลือ
 วุตฺตนิยามเณว ฅเหตฺวา อคมฺุสฺ. ตโต บินไป โดยนิยามที่กล่าวแล้วนั่นเอง.
 เสสา อาคนฺุตฺวา เสด็จ ภูณฺุชิสฺ. เตปิ ต่อจากนั้น กาที่เหลือก็บินมากินส่วน
 อฏฺุจ ขนา ฅนฺุตฺวา ตัง ราชนํ ที่เหลือ. กา ๘ ตัว แม้นั้นบินไปแล้ว ทูล
 สปชาปติกํ โภเชสฺ. สุปฺุสฺสาย โทหโพ พระราชาพร้อมทั้งปชาบดีให้เสวย. การ
 วุปฺุสมิ. ภตฺตหารโภ กากํ รณฺุโณ แพ้ท้องของนางกาสุปัสสาก็สงบระงับลง.
 อุปฺุเนสิ. ฅนฺุผู้นำภัตร ก็น้อมกาเข้าไปถวายพระ
 ราชา.

ครั้งนั้น พระราชาตรัสถามกาดังนั้นว่า
 “กาดัวดี เจ้าไม่ละอายเราเลยก็ดี, ขย้ม
 จมูกคนนำภัตร(จน)ขาดก็ดี, ทำลาย
 ภาชนะใส่อาหารแตกไปก็ดี, ไม่รักษา
 ชีวิตตนไว้ก็ดี, เพราะเหตุไร เจ้าจึง
 ทำกรรมเห็นปานนี้ได้”. กาทูลชี้แจงว่า

อถ นํ ราชา ปุจฺฉิ “โภ กาก ตวํ
 มมญฺุจ น ลขฺุชฺ, ภตฺตหารกสฺส จ
 นาสํ ขณฺุฑเตสิ, ภตฺตภาชนานิ จ
 ภินฺุทฺ, อตฺตโน . จ ชีวิตํ น รกฺุชฺ,
 กสฺมา เอวรूपิ กมฺุมํ อกาสิ”ติ. กาโก
 “มหาราช อมฺุหากํ ราชา พาราณสี

ครั้งนั้น พระราชาตรัสถามกาดังนั้นว่า
 “กาดัวดี เจ้าไม่ละอายเราเลยก็ดี, ขย้ม
 จมูกคนนำภัตร(จน)ขาดก็ดี, ทำลาย
 ภาชนะใส่อาหารแตกไปก็ดี, ไม่รักษา
 ชีวิตตนไว้ก็ดี, เพราะเหตุไร เจ้าจึง
 ทำกรรมเห็นปานนี้ได้”. กาทูลชี้แจงว่า

อุปนิสฺสาย วสฺติ, อหฺมสฺส เสนาปติ,
 ตสฺส สฺปฺสฺสา นาม ภริยา โทหฺพิณี
 ตุมหากํ โภชนํ ภูฏชิตฺตฺกามา, ราชา
 ตสฺสา โทหฺพํ มยฺหํ อัจฺจฺชิ, อหํ
 ตสฺเสว มม ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา
 อาคโต, อิทานิ เม ตสฺสา โภชนํ
 เปสฺสิตํ, มยฺหํ มโนรโก มตฺถกํ ปตฺโต,
 อิมินา การณฺน มยา เอวรूपํ กมฺมํ
 กตฺนฺ”ติ ทีเปฺนฺโต อีมา คาถา อาห

“ข้าแต่มหาราชเจ้า พระราชาของ
 ข้าพระองค์อาศัยพระนครพาราณสีอยู่,
 ข้าพระองค์เป็นเสนาบดีของท่านเธอ,
 มเหสีพระองค์ทรงนามว่าสปัสสา เกิด
 แพ้ท้อง ใครจะเสวยพระกระยาหารของ
 พระองค์, พระราชาตรัสบอกการแพ้ท้อง
 ของนางให้ข้าพระองค์ฟัง, ข้าพระองค์
 สละชีวิตของข้าพระองค์เพื่อพระองค์ท่าน
 จึงบินมา, บัดนี้ ข้าพระองค์ได้จัดส่ง
 โภชนะไปถวายพระนางแล้ว มโนรถของ
 ข้าพระองค์ถึงที่สุดแล้ว, เพราะเหตุนี้
 ข้าพระองค์จึงทำกรรมเห็นปานนี้” ดังนี้
 กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

๑๒๔. “พาราณสฺย มหาราช
 กากราชา นีวาสิโก^๑
 อสฺตียา สหฺสฺเสหิ
 สฺปฺตฺโต ปรีวาริโต.

๑๒๔. “ข้าแต่มหาราชเจ้า พญากาชื่อว่า
 สุปัตตราช เป็นกา อยู่อาศัย
 พระนครพาราณสี มีกา ๘๐,๐๐๐
 ตัวเป็นบริวาร.

๑๒๕. ตสฺส โทหฺพิณี ภริยา
 สฺปฺสฺสา ภุฏชิตฺตฺมิจฺจติ
 รณฺโณ มหานเส ปกฺกํ
 ปจฺจคฺคฺฆํ ราชโภชนํ.

๑๒๕. ภริยาพญากานั้น ชื่อว่าสปัสสา
 แพ้ท้องขึ้นมา ปรรณานจะกิน
 พระกระยาหารสำหรับพระราชา
 ที่เขาปรุงให้สุกในห้องเครื่อง ซึ่งมี
 รากามาก.

^๑ น. นีวาสโก.

๑๒๖. เตสหํ ปหิโต ทูโต
 รมุโณ จมฺหิ อิทาคโต
 ภตฺตํ อปจฺจิตํ กุมฺมิ
 นาสายมกฺรํ วณฺหนฺ”ติ.

๑๒๖. ข้าพระองค์ เป็นทูตของพญากา
 ทั้งสองนั้น พระราชาส่งมา
 จึงได้มา ณ สถานที่นี้ ข้าพระองค์
 จะทำความจงรักภักดี ต่อเจ้านาย
 จึงจิกจุมุก คนนำพระกระยาหาร
 (มาถวาย) ให้เป็นแผล”.

ตตฺต พารามฺสฺยฺนฺติ พารามฺสฺยํ.
 นิวาสิโกติ นิพทฺชวสนโก. ปกฺกนฺติ
 นานปฺปกาทเรน สมฺปาทิตํ. เกจิ
 “สิทฺฐนฺ”ติ สชฺฌายนฺติ. ปจฺจกฺขณฺติ
 อพฺภุณฺหํ อปาริวาสิกํ มจฺจมํสฺวิกตฺตีสฺสุ^๑
 ปจฺจเจกปากเมตฺถ มหคฺคณฺติปิ ปจฺจกฺขณฺ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ที่เมือง**
พารามสี ความว่า ที่พระนครพารามสี.
คำว่า อยู่อาศัย ความว่า ตัวอยู่ประจำ
ที่ คำว่า **ที่เขาปรุงให้สุก** ความว่า
 จัดแจงไว้โดยประการต่าง ๆ. อาจารย์
 บางพวกสาธยายว่า “สิทฺฐ” ดั่งนี้ก็มี.
คำว่า มีราคามาก ความว่า ที่ยังอ่อน
 ซึ่งไม่เก็บไว้ค้างคืน (อีกอย่างหนึ่ง)
 บรรดามีจณฺมํสฺวิกตฺตฺตฺถลฺลย อาหารที่
 พ้อครวปรุงให้สุกไปเป็นอย่าง ๆ ในบพว่า
 ปจฺจกฺขณฺ นี้ ชื่อว่า อาหารที่มีค่ามาก
 แม้เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่าปัจจจฺกขณ.

เตสหํ ปหิโต ทูโต รมุโณ จมฺหิ
 อิทาคโตติ เตสํ อุภินฺนฺมฺปิ อหํ ทูโต

คำว่า ข้าพระองค์ เป็นทูตของพญากา
 ทั้งสองนั้น พระราชาส่งมาจึงได้มา ณ

^๑ อโตะ ปฏฺฐาซ ฆ. มจฺจมํสฺวิกตฺตีสฺสุ วา ปจฺจเจก มหคฺคณฺ
 เขตฺตภาติ ปจฺจกฺขณฺ.

อาณตฺติกโร รณฺโฆ จมฺหิ ปหิโต,
 ตสฺมา อิธ อาคโตติ อตฺโถ. **ภตฺตุ**
อปจิติ กุมฺมิติ สุวหํ เอวํ อาคโต
 อตฺตโน ภตฺตุ อปจิติ สกฺการสมฺมานํ
 กโรมิ.

นาสายมกรํ วณฺนุติ มหาราช อิมินา
 การณฺน จุมฺเห จ อตฺตโน จ ชีวิตํ
 อคณฺยิตฺวา ภตฺตภาชนํ ปาตาเปตฺติ
 ภตฺตหารกสฺส นาสาย มุขตฺตุนฺทเกน
 วณฺํ อกาสิ, มยา อตฺตโน รณฺโฆ
 อปจิติ กตา, อิทานิ เม จุมฺเห ยํ
 อิจฺฉณ, ตํ ทนฺทํ กโรถาติ.

ราชา ตสฺส วจันํ สุตฺวา “มยํ
 ตาว มนุสฺสภุตาว”^๑ มนุสฺสภุตานํ

สถานที่นี้ ความว่า ก็ข้าพระองค์
 เป็นทนต์ผู้ที่จะต้องทำตามพระราชอาณัติ
 ของพญากาแม่ทั้งสองนั้น ถูกพระราช
 ส่งมา เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงได้
 บินมา ณ สถานที่นี้. คำว่า **ข้าพระองค์**
จะทำความจงรักภักดีต่อเจ้านาย ความว่า
 ข้าพระองค์นั้นบินมาอย่างนี้ จะขอทำ
 ความจงรักภักดี คือการสักการะและ
 สัมมานะต่อเจ้านายตน.

คำว่า **จิกจุมุกให้เป็นแผล** ความว่า
 ข้าแต่มหाराชเจ้า เพราะเหตุนี้ ข้า-
 พระองค์จึงมิได้คำนึงถึงพระองค์ และ
 ชีวิตของตนเลย เพื่อให้ภาชนะใส่
 อาหารตกลงไป จึงได้เอางจะงอยปากจิก
 จุมุกคนนำภัตตราให้เป็นแผลขึ้น, ข้า-
 พระองค์ได้ทำความจงรักภักดี ต่อพระ
 ราชชาของตนแล้ว, บัดนี้ ขอพระองค์โปรด
 ลงอาญาข้าพระองค์ ตามที่พระองค์ทรง
 ประารถนาเกิด(พระเจ้าข้า).

พระราชชา ทรงสดับคำของกา
 เสนาบดีนั้นแล้ว จึงดำริว่า “เราเป็น

^๑ ฉ. อหํ ปาโธ น. ทิสฺสติ.

มหนต์ ยสั ทตฺวา อมฺหากิ สฺหชฺเช
 กาคุ น สุกฺโกม, คามาทีนึ
 ททมานาปี อมฺหากิ ชีวิตทายกั น
 ลภาม อัย กากิ สฺมานิ อตฺตโน
 รณฺเวย ชีวิตุ ปริจฺจชิ, อติวึย
 สปุริโส มชฺฐรสฺสโร รมฺมกโก"ติ"^๑
 ตสฺส กุณฺเสุ ปสฺสึทฺวา ตณฺจ
 เสตจฺจตฺเตน ปุชฺเชสิ.

โส อตฺตโน ลทฺเชน เสตจฺจตฺเตน
 ราชานเมว ปุชฺชตฺวา โพรฺธิสฺสตฺส
 กุณฺเ กเถสิ. ราชา ตํ ปกุโกสาเปตฺวา
 รมฺมํ สุตฺวา อุภินฺนมปิ เตสํ
 อตฺตโน โภชนนิยามเณ ภตฺตํ ปฏฺจเปสิ
 เสสกาگانํ เทวสิกั เอกโทณิ-
 ตณฺหุโลทน"^๒ ปจฺจาเปสิ, สยณฺจ
 โพรฺธิสฺสตฺส โอวาเท จตฺวา
 สพฺพสฺสตฺตานํ อภยํ ทตฺวา ปณฺจ
 สีลานิ รกฺขึ. สุปฺตฺตกาโกวาโท ปน
 สตฺตวสฺสตฺตานิ ปวตฺตติ.

มนุษย์ ให้ศใหญ่ แก่ผู้เป็นมนุษย์ก่อน
 ก็ไม่อาจจะทำให้เราเย็นใจได้เลย, เรา
 ถึงแม้จะยกบ้านเป็นต้น ให้ไป ก็ยังไม่ได้
 ผู้ที่จะยกชีวิตให้เราได้ สัตว์นี้เป็นกา
 ยังสละชีวิตแต่พระราชชาของตนได้ กา
 ตัวนี้ เป็นสัตว์บุรุษมีเสียงไพเราะ(และ)
 ยังกล่าวถ้อยคำที่เป็นธรรม" ดังนี้ ทรง
 เลื่อมใสในคุณของกาเสนาบดีนั้น และ
 ทรงบูชากาเสนาบดีนั้นด้วยเศวตฉัตร.

กาเสนาบดีนั้น เอาเศวตฉัตรที่ตนได้มา
 บูชาพระราชชาตามเดิม กราบทูลถึงคุณ
 ของพระโพธิสัตว์. พระราชารับสั่งให้
 เรียกพระโพธิสัตว์นั้นมา ทรงสดับธรรม
 ตั้งภัตตราเอาไว้เพื่อกาแม่ทั้งสองตัวนั้น ให้
 เหมือนพระกระยาหารของพระองค์ และ
 รับสั่งให้พ่อครัวหุงข้าวสุก จากข้าวสาร
 วันละ ๑ ทะนานทุก ๆ วัน เมื่อกาที่เหลือ,
 ส่วนพระองค์ ทรงดำรงอยู่ในโอวาทของ
 พระโพธิสัตว์ พระราชทานอภัยแก่เหล่า
 สรรพสัตว์ แล้วทรงรักษาศีล ๕. ก็

^๑ ส. รมฺมิโกติ.

^๒ น. เอกํ คณฺหุณฺณณิ.

โอวาทพญากาสุปัตตะ เป็นไปตลอดถึง
๗๐๐ ปี.

สตถา อิมิ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาดกํ สโมธานฺสิ “ตทา ราชา
อานนฺโท อโหสิ, สุมุโข เสนาปติ
สาริปุตุโต, สุปฺสฺสา ราหุลมาตา,
สุปฺตุโต ปน อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
“พระราชาในครั้งนั้น เป็นอานนท์,
สุมุขเสนาบดี เป็นสารีบุตร, นางกา
สุปัสสา เป็นมารดาราहुล, ส่วนพญากา
สุปัตตะ คือเราตถาคตแล”.

สุปุตฺตชาตกาวณฺณนา ทุตฺติยา.

พรรณนาสุปุตฺตชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. กายนิพพิณฑชาตก (๒๕๓)

๑๒๗. “ผู้จสุส เม อดฺยตเรน พยาธินา
โรเคน พาพหํ ทุขิตสฺส รูปฺโต
ปริสฺสุสฺสติ ชิปปมิตํ กเพวโร
ปุप्ผิ ยถา ปัสฺสนิ อาตเป กตํ.

๑๒๘. อชฌณิํ ชฌณฺสงฺขตํ
อสุจึํ สุจิสฺสมตํ
นานากุณฺปปริปุโร
ชฌณฺรูปิ อปฺสฺสโต.

๑๒๙. ธีรตฺถุมํ อาตุโร ปุติกายํ
ชิตฺตุจฺฉิยํ อสุจึํ พยาธิธมฺมํ
ยตฺถปฺปมตฺตทา อธิมฺจุจฺฉิตา ปชา
หาเปนฺหิติ มคฺคํ สุกฺคตฺตปฺตฺตติยา”ติ.

กายนิพพิณฑชาตกํ ตติยํ.

๓. กายนิพพิณฑชาตก (๒๕๓)

๑๒๗. “เมื่อเราถูกโรครภัย อย่างใด
อย่างหนึ่ง เบียดเบียน ประสบกับ
ความทุกข์ อากาทรหดหนัก
กเพวระ^๑นี้ พลันแต่จะเหี่ยวแห้ง
ไป ประจูดอกไม้ที่เขาวางเอาไว้
ที่ฝุ่น กลางแดด ฉะนั้น.

๑๒๘. กเพวระนี้ ไม่น่าพอใจ คนพาล
กลับนับว่าน่าพอใจ กเพวระนี้ไม่
สะอาด คนพาลกลับสมมติว่าเป็น
ของสะอาด กเพวระนี้เต็มไปด้วย
ซากศพ มีอย่างต่าง ๆ ปราภฏแก่
คนพาลผู้ไม่(พิจารณา) เห็นอยู่ว่า
เป็นรูปร่างน่าพึงใจ.

๑๒๙. ขอตีร่างกายอันอาดูร น่าเหม็น
น่ารังเกียจ ไม่สะอาด ที่มีแต่จะ
ป่วยไข้ เป็นธรรมดา^๑นี้ ซึ่งพวก
ประชาสัตว์พากันมัวเมา หมกมุ่น
อยู่ ทำลายหนทางแห่งการเข้าถึง
สวรรค์ ให้เสื่อมไป”.

กายนิพพิณฑชาตก ที่ ๓.

^๑ กเพวระ หมายถึงร่างกาย.

๓. กายนิพพิณฑชาตกถา

(๒๕๓)

มุฏฐสฺส เมติ อิทํ สตุถา
 เขตวานเน วิหรนฺโต อณฺเฏตโร ปุริสํ
 อารพุก กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรโก ปุริโส
 ปณฺฑุโรเคน อาตุโร^๑ เวชฺเชหิ
 ปฏิชฺชิตฺโต. ปุตุตฺทาโรปิสฺส “โก อิมํ
 ปฏิชฺชคฺคิตุํ สกฺโกติ”ติ . จินฺตเสสิ.

ตสฺส เอตทโหสิ “สจฺहां อิมมฺหา
 โรคา วุฏฺฐหิสฺสํ, ปพฺพชิสฺสํ”ติ.
 โส กติปาแหเนว กิณฺจิ สปุปายํ
 ลภิตฺวา อโรโค หุตฺวา เขตวานํ
 คนฺตฺวา สตุถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิ.
 โส สตุถุ สนฺติเก ปพฺพชฺชณฺจ
 อุปสมฺมปทณฺจ ลภิตฺวา นจิรสฺเสว
 อรหตฺตํ ปาปฺณิ.

๓. พรรณนากายนิพพิณฑชาดก

(๒๕๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภบุรุษ
 คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำว่
เมื่อเราถูกโรคภัยไข้เจ็บอย่างใดอย่างหนึ่ง
เบียดเบียน เป็นต้น.

ได้ยินว่า บุรุษคนหนึ่ง ในพระนคร
 สาวตฺถิกระสับกระส่ายอยู่ เพราะโรค
 ผอมเหลือง ถูกพวกหมอบอกเล็ก (จาก
 การรักษา). ฝ่ายบุตรและภรรยาของเขา
 ก็คิดว่า “ใครจะอาจประคับประคองเขา
 นี้ได้”.

เขามีความคิดนี้ว่า “ถ้าเราหายจากโรคนี้
 ไชรั, เราจักบวช”. เพียง ๒-๓ วันเท่านั้น
 เขาก็ได้ความสบายบางอย่าง หาโรคมิได้
 ไปยังพระเชตวันวิหาร ทูลขอบรรพชา
 กะพระศาสดา. เขาได้บรรพชาและ
 อุปสมบทในสำนักพระศาสดาแล้ว ต่อ
 กาลไม่นานเลย ก็บรรลุพระอรหัต.

^๑ น. อญฺฐิโค.

อถกทิวส์ ภิกขุ ฌมมสภายํ กถํ
 สมภูจาเปสฺสุ “อาวุโส อสุโก นาม
 ปณฺฑุโรคิ อิมฺมหา โรคา วุฏฺฐิตो
 ปพฺพชิสฺสูสามิ”ติ จินฺเตตฺวา ปพฺพชิตो
 เจว อรหตฺตณฺจ ปตฺโต”ติ. สตฺถา
 อาคณฺตุวาท “กาย นฺตุถ ภิกฺขเว
 เอตฺรหิ กถาย สนนฺนิสินฺหา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
 “อิมาย นามาย”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว
 อิทานิ อยมเว, ปุพฺเพปิ ปณฺฑิตา เอวํ
 วตฺวา ปณฺฑุโรคา วุฏฺฐาย ปพฺพชิตฺวา
 อตฺตโน วุฑฺฒิมกฺสู”ติ วตฺวา อตฺตํ
 อหริ.

ครั้งวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ประชุม
 สนทนากันในธรรมสภาว่า “อาวุโส
 ทั้งหมด บุรุษผู้เป็นโรคผอมเหลือง
 ชื่อโน้น คิดว่า ‘เราหายจากโรคนี้แล้ว
 จักบวช’ (ออกไป) บวช และบรรลुพระ
 อรหัตแล้ว”. พระศาสดาเสด็จมาแล้ว
 ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอ
 นั่งสนทนาเรื่องอะไรกันหนอ” เมื่อพวก
 เธอทูลว่า “เรื่องชื่อนี้” จึงตรัสว่า “ภิกษุ
 ทั้งหมด บุรุษนี้นั้นแลเป็นโรคผอมเหลือง
 พอหายขาดจากโรคนั้น ก็บวชบรรลु
 พระอรหัต มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น แม้
 ปางก่อน บัณฑิตทั้งหลายกล่าวอย่างนี้
 พอหายจากโรคผอมเหลือง ก็บวช
 ทำความเจริญให้ตนแล้ว” ดังนี้ ทรงนำ
 อตฺตนิทานมาว่า.

อตฺเต พาราณสียํ พุรหมตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โปชิสฺสุโต พุราหมณฺกุล
 นิพฺพตฺติตฺวา วยฺปฺปตฺโต กุฏุมฺพํ
 สณฺุชเปตฺวา วสนฺโต ปณฺฑุโรคิ อโหสิ.
 เวชฺชาปี ปฏฺิยคฺคิตฺตุํ นาสกฺขิสฺสุ.
 ปุตฺตทาโรปีสฺส วิปฺปฏิสวาริ อโหสิ.
 โส “อิมฺมหา โรคา วุฏฺฐิตो

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติอยู่ ที่พระนครพาราณสี
 พระโพิชิตัว บังเกิดในตระกูลพราหมณ์
 เจริญวัยแล้ว รวบรวมทรัพย์สมบัติ อยู่
 (ครองเรือน) เกิดเป็นโรคผอมเหลืองขึ้นมา.
 แม้หมอทั้งหลาย ก็ไม่อาจจะบำบัดรักษา
 ได้. ถึงบุตรและภรรยาของเขาก็เกิด

ปพฺพชิสฺสामी”ติ จินฺเตตฺตฺวา เอวํ
 กิณฺจิทฺเว สฺปฺปายํ ลภิตฺวา อโรโค
 หุตฺวา หิมาณฺตํ ปวิสิตฺวา อีสิปพฺพชฺชํ
 ปพฺพชิตฺวา สฺมาปตฺติโย จ อภิณฺเฑาโย
 จ อฺปฺปาทฺเตตฺวา ฌานสฺสฺเชน วิหรนฺโต
 “เอตฺตํ กาลํ เอวรूपํ สฺขํ นาลตฺถนฺ”ติ
 อุกฺทานํ อุกฺทาเนนฺโต อีมา คากฺกา
 อภาสิ

ความเดือดร้อนใจ. ท่านคิดว่า “เรา
 หายจากโรคนี้แล้ว จักบวช” ได้ความ
 สบายบางอย่าง ด้วยอาการอย่างนี้
 หายโรคเข้าไปยังหิมวันตประเทศ บวช
 เป็นฤๅษี ให้สมาบัติและอภิญญาทั้งหลาย
 เกิดขึ้นแล้วอยู่ด้วยความสุขที่เกิดจากฌาน
 เมื่อจะเปล่งอุทานว่า “เราไม่ได้ความสุข
 เห็นปานนี้ ตลอดกาลมีประมาณเท่านั้น”
 ดังนี้ กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

๑๒๗. “นฺภูจฺจสฺส เม อณฺเฑตฺเรน พฺยาธินา
 โรเคน พาสฺหํ ทฺขิตฺสฺส รุปฺปโต
 ปริสฺสฺสฺสฺติ ขิปฺปมิตฺกํ กเพวโร
 ปุํปุผํ ยถา ปํสุนิ อาตเป กตํ.

๑๒๗. “เมื่อเราถูกโรคร้าย อย่างใด
 อย่างหนึ่ง เบียดเบียน ประสบกับ
 ความทุกข์ อาการทรุดหนัก
 กเพวระนี้ พลันแต่จะเหี่ยวแห้ง
 ไป ประจวบดอกไม้ที่เขาวางเอาไว้
 ที่ฝุ่น กลางแดด ฉะนั้น.

๑๒๘. อชณฺณํ ชณฺณสฺงฺฆาตํ
 อสฺสุจํ สฺสุจิสฺมมตํ
 นานาภุณฺนปฺปริปุโร
 ชณฺณรูปํ อปฺสฺสโต.

๑๒๘. กเพวระนี้ ไม่น่าพอใจ คนพาล
 กลับนับว่าน่าพอใจ กเพวระนี้ ไม่
 สะอาด คนพาลกลับสมมติว่าเป็น
 ของสะอาด กเพวระนี้เต็มไปด้วย
 ซากศพ มีอย่างต่าง ๆ ปราภฏแก่
 คนพาล ผู้ไม่(พิจารณา) เห็นอยู่
 ว่าเป็นรูปร่างน่าพึงใจ.

๑๒๙. ธีรตุณฺมํ อาตุรํ ปุติกายํ
ชิตฺตุจฺฉิยํ อสุจํ พยาธิธมฺมํ
ยตฺถปฺปมตฺตา อธิมฺจุจฺฉิตา ปชา
หาเปนฺติ มคฺคํ สุกฺคูปฺปตฺติยา”ติ.

๑๒๙. ขอดีร่างกายอันอาดูร เน่าเหม็น
น่ารังเกียจ ไม่สะอาด ที่มีแต่จะ
ป่วยไข้ เป็นธรรมดา นี้ ซึ่งพวก
ประชาสัตว์พากันมัวเมา หมกมุ่น
อยู่ ทำลายหนทางแห่งการเข้าถึง
สรวรรค์ ให้เสื่อมไป”.

ตตฺถ อญฺจตเรนาติ ฉนฺนวุติยา^๑
โรเคสุ เอเกน ปณฺฑุโรคฺพยาธินา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **อย่างไร**
อย่างหนึ่ง ความว่า ในบรรดาโรค ๙๖
อย่าง โรคผอมเหลืองอย่างหนึ่ง (ถูกต้อง
แล้ว).

โรเคนาติ รุชฺชนสภาวตฺตา เอวํ
ลทฺธนาเมน. รูปรฺปโตติ ฉฏฺฐิยามานสฺส
ปีพฺยมานสฺส.

คำว่า **โรค** ความว่า ซึ่งได้ชื่ออย่างนั้น
เพราะมีการเสียดแทงเป็นสภาพ. คำว่า
อาการทรุดหนัก ความว่า เสียดแทง
คือ เบียดเบียน.

ปิสฺสูนิ อาตเป กตฺนฺติ ยถา อาตเป
ตตฺตวาลิกาย จปิตํ สุขุมปฺปุผุํ
ปริสุสุเสยฺย, เอวํ ปริสุสุสฺสตีติ อตฺโถ.
อชฺฉณฺญํ ชฺฉณฺญสฺงฺขาตฺนฺติ ปฏฺฐิภูลํ
อมฺนาปเมว พาลานํ มฺนาปฺนฺติ
สฺงฺขาตํ^๒ นานากุณฺปปริปุรฺนฺติ เกสชาติหิ
ทฺวตฺตีสาย กุณฺเปหิ ปริปุณฺณํ.

คำว่า **ที่เขาวางเอาไว้ที่ฝุ่น** กลางแดด
ความว่า ดอกไม้ดอกเล็ก ๆ ที่เขาวางไว้
บนทรายที่ร้อนระอุ กลางแดด ฝั่ง
เหยี่ยวแห่งไปฉนั้นใด กเพวระร่างกายนี้
ก็จะเหยี่ยวแห่งไปฉนั้นนั้น. คำว่า **กเพวระ**
นี้ไม่น่าพอใจ คนพาลกลับนับว่าน่าพอใจ
ความว่า น่าเกลียด คือไม่น่าชอบใจเลย

^๑ ฉ. อฏฺฐจฺฉนฺนวุติยา.   ^๒ ฉ. สฺงฺขํ คคฺ.

อรรถกถาชาดก ป.ท.๑๑-๑๐

ได้แก่ ที่พวกพาลชนทั้งหลาย นับว่า
น่าพอใจ. คำว่า **เต็มไปด้วยซากศพ**
มีอย่างต่าง ๆ ความว่า เต็มรอบไปด้วย
ซากศพ ๓๒ อย่าง มีผมเป็นต้น.

ชณฺณรูปี **อปฺสฺสโตติ** **อปฺสฺสนฺตสฺส**
อนฺธพาลสฺส **ปฺกฺกฺชชนสฺส** **มนาบิ**
สฺสาร์ชฺรูปิ **ปริโภกสฺสภาวิ** **หฺตฺตฺวา**
อฺปฺกฺกฺจฺจาติ. “**อกฺขิมฺหา** **อกฺขิณฺนโก**”^๑
อาทินา **นฺยเน** **ปกาสิโต** **อฺสฺสฺจฺภาโว**^๒
พาลานํ **น** **อฺปฺกฺกฺจฺจาติ.**

คำว่า **ปรากฏแก่คนพาลผู้ไม่**(พิจารณา)
เห็นอยู่ว่าเป็นรูปร่างน่าพึงใจ ความว่า
กเพวระนี้ **น่าพึงใจ** คือเป็นรูปร่างที่จะ
ให้สำเร็จประโยชน์ได้ **ได้แก่** เป็นสภาพ
ที่จะพึงใช้สอยได้ ย่อมจะปรากฏแก่ปุถุชน
ผู้โง่เขลา เหมือนคนบอด ซึ่ง(พิจารณา)
ไม่เห็นอยู่. **ได้แก่** ความเป็นของไม่สะอาด
ที่ท่านประกาศไว้ **โดยนัยเป็นต้นว่า**
“**มีขี้ตาไหลออกจากเบ้าตา**” **ดังนี้** หา
ปรากฏแก่เหล่าชนพาลไม่.

อาตุรฺนฺติ **นิจฺจฺคฺคิลาณํ.** **อริมฺจฺฉิตฺตาติ**
กิลฺลสฺมฺจฺฉาย **อฺติวีย** **มฺจฺฉิตฺตา.** **ปฺชาติ**
อนฺธพาลา **ปฺกฺกฺชชนา.** **หาเปฺนฺติ** **มคฺคํ**
สฺสคฺคฺตฺวปฺคฺตฺติยาติ **อิมสฺสมิ** **ปฺติกาเย**
ลคฺคฺกาลคฺคฺคิตฺตา **หฺตฺตฺวา** **อฺปายมคฺคํ**
ปฺปูเรฺนฺตา **เทวมนฺุสฺสภทฺทาย** **สฺสคฺคิ-**
อฺปฺคฺตฺติยา **มคฺคํ** **ปริหาเปฺนฺติ.**

คำว่า **อาตุร** ความว่า มีการ
ป่วยไข้เป็นนิจ. คำว่า **หมกมุ่นอยู่**
ความว่า พวกนั้นหมกมุ่นเหลือเกิน เพราะ
ความหมกมุ่นด้วยกิเลส. คำว่า **หมู้สัตว์**
ได้แก่ ปุถุชนผู้โง่เขลา. คำว่า **ทำลาย**
หนทางแห่งการเข้าถึงสวรรค์ **ให้เสื่อม**
ความว่า ข้องขัดอยู่ในกายที่เน่าเปื่อยนี้

^๑ น. ข. ส. ๓๐๘.

^๒ น. อสุภภาโว.

บำเพ็ญหนทางไปอบาย ให้เต็มบริบูรณ์
ทำลายหนทางเพื่อเข้าถึงสุคติ อันมี
ประเภทแห่งสวรรค์สมบัติ และมนุษย์-
สมบัติให้เสื่อมไป.

อิติ มหาสตโต นานุปการโต
อสุจิภาวญจ นิจุจาทูรภาวญจ
ปริศนุคณฺหนโต กายะ นิพฺพิทิตฺวา
ยาวซีวี จตุตาโร พุรฺหมวิหาระ
ภาเวตฺวา พุรฺหมโลกปรายโน อโหสิ.

พระมหาสัตว์ กำหนดถึงความที่
ร่างกายเป็นของไม่สะอาด และเป็นของ
อาตุรเป็นนิจ โดยประการต่าง ๆ ดัง
พรรณนาจะนี้ เกิดเป็นหน่วยในร่างกาย
เจริญพรหมวิหารธรรม ๔ อย่าง จน
ตลอดชีวิต ได้มีพรหมโลกเป็นเบื้องหน้า.

สตฺธา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมชาเนสิ.
สจฺจปรีโยसानะ พหุ ชนา โสตาปตฺติ-
ผลาทินิ ปาปฺถนีสฺสุ. “ตทา ตาบโส
อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
ประชุมชาดก. เวลาจบสัจจะ คนเป็น
อันมาก ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น.
“พระดาบสในครั้งนั้น คือเราตถาคตแล”.

กายนิพฺพิทิตฺวาตกฺวณฺณนา ตติยา.

พรรณนากายนิพพิทชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. ชมพูชาติทกชาติก (๒๕๔)

๑๓๐. “โกย่ พินทุสุสโร วคฺค
สรวนตานุตตโม
อจฺจุโต ชมพูชาติชาย
โมรจฺฉาโปว กุชฺชติ.

๑๓๑. กุลปฺตุโต ปชานาติ
กุลปฺตุตํ ปสฺสิตํ
พยุคฺชจฺฉาปสฺทิสวณฺณ
ภุญฺช สมฺม ททามิ เต.

๑๓๒. จิรสุสํ วัต ปสฺสามิ
มุสวาเว สฺมาคเต
วณฺดาทํ กุณปาทยจ
อณฺณมณฺณํ ปสฺสเก”ติ.

ชมพูชาติทกชาติก จตฺตถิติ.

๔. ชมพูชาติทกชาติก (๒๕๔)

๑๓๐. “นี่ใคร มีเสียงไพเราะเพราะพริ้ง
สูงสุด กว่าสัตว์ที่มีเสียงไพเราะ
ทั้งหลาย จับอยู่บนกิ่งไม้หว้า
ไม่ไหวติง ส่งเสียงร้องไพเราะ
ประดุจว่าลูกนกยูง ฉะนั้น.

๑๓๑. กุลบุตร รู้จักรัศรรเสริญกุลบุตร
ดูกรสหาย ผู้มีผิวพรรณเช่นกับ
ลูกเสือโคร่ง เชิญท่านบริโภคนกเกิด
ข้าพเจ้ายกให้ท่าน.

๑๓๒. ดูกรคน ผู้สรรเสริญกันและกัน
ข้าพเจ้าเห็นคนพุดมฺสา กากที่กิน
ของผู้อื่นคายออก และสุนัขจิ้งจอก
ตัวกินซากศพ ซึ่งมาประชุมกัน
นานนั้แล้ว”.

ชมพูชาติทกชาติก ที่ ๔.

อถกทิวสํ ภิกขุ ฐมมสภายํ กถํ
 สมฺภูจาเปสฺส “อาวุโส เทวทตฺตโกกาลีกา
 อณฺณมณฺณสฺส อภุตฺตคฺคณกถํ กถตฺวา
 ภฺคฺชนฺตฺวา วิจฺรนฺตี”ติ. สตฺถา
 อาคณฺตฺวา “กาย นฺตฺถ ภิกขเว
 เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
 “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกขเว
 อิทาเนว เต อภุตฺตคฺคณกถํ กถตฺวา
 ภฺคฺชนฺตี, ปุพฺเพเปเต ภฺคฺชิสฺสเยวา”ติ
 วตฺวา อตฺตีตํ อหริ.

จงกระทำ(สักการะ) พระโกกาลีกะเถิด”.
 ท่านทั้งสองรูปนั้น กล่าวสรรเสริญคุณ
 ของกันและกัน เกี่ยวฉันในเรือนตระกูล
 อยู่ด้วยประการฉะนี้. อยู่มาวันหนึ่ง พวก
 ภิกษุสนทนากันในธรรมสภาว่า “อาวุโส
 ทั้งหลาย พระเทวทตต์และพระโกกาลีกะ
 เกี่ยวกล่าวคุณกถา ซึ่งไม่มีจริงของกัน
 และกัน ฉันอยู่”. พระศาสดาเสด็จมาแล้ว
 ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ
 นั่งสนทนาเรื่องอะไรกันหนอ” เมื่อพวก
 เธอกราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้” แล้ว จึง
 ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่บัดนี้
 เท่านั้น ที่เทวทตต์และโกกาลีกะนั้น
 กล่าวถึงคุณกถาที่ไม่มีจริง(ของตน)ฉันอยู่
 แม้กาลก่อนเธอเหล่านั้นกล่าวถึงคุณกถา
 ที่ไม่จริง ฉันแล้วเหมือนกัน” ดังนี้ ทรง
 นำอดีตนิทานมาว่า.

อตฺตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิสฺตโต อณฺณตฺรสมิ
 ชฺมฺพวนสณฺเฑ รุกฺขเทวตา หุตฺวา
 นิพฺพตฺติ. ตเตฺรโก กากิ ชฺมฺพุสาชาย
 นิสฺสินฺโน ชฺมฺพุกุกานิ ชาทติ. อถโก
 สิทฺกาลิ อาคณฺตฺวา อุทฺธํ โอลิเกนฺโต

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัตต์
 เสวยราชสมบัติอยู่ ณ พระนครพาราณสี
 พระโพรสิสสัตว์บังเกิดเป็นรุกขเทวดาที่ราว-
 ป่าหว่าแห่งหนึ่ง. ณ สถานที่นั้น กากิ
 ตัวหนึ่งจับอยู่บนกิ่งหว่า จิกกินผลหว่า
 สุกอยู่. ครั้งนั้น หมาจึงจอกตัวหนึ่ง

อถ นั กากิ ปฏิปัสสนุโต ทุติยั
คาถมาห

ลำดับนั้น กาเมื่อจะสรรเสริญตอบ
หมาจึงจอกนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๑๓๑. “กุลปุตโต^๑ ปชานาติ
กุลปุตตัง ปัสสิตัง
พยุคมจฺจนปสทิสวณฺณ^๒
ภุชฺช สมฺม ททามิ เต”ติ.

๑๓๑. “กุลบุตร รู้จักสรรเสริญกุลบุตร
ดูกรสหายผู้มีผิวพรรณเช่นกับ
ลูกเสือโคร่ง เชิญท่านบริโภคน้ำ
ข้าพเจ้ายกให้ท่าน”.

ตตถ พยุคมจฺจนปสทิสวณฺณาติ
ตวํ มยฺหํ พยุคมโปกกสมานวณฺโณว
ชายสิ, เตน ตํ วทามิ, อมฺโภ
พยุคมจฺจนปสทิสวณฺณ^๒ ภุชฺช สมฺม
ททามิ เตติ วยฺสฺส ยาวทตถํ
ชมฺพุปกฺกานิ ขาท, อหนฺเต ททามิติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มี
ผิวพรรณเช่นกับลูกเสือโคร่ง ความว่า
ท่านมีวรรณะเสมอลูกเสือโคร่ง ปรากฏ
แก่ข้าพเจ้า, เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอ
บอกท่าน, ดูกรท่านผู้มีวรรณะเช่นเดียวกับ
ลูกเสือโคร่ง ผู้เจริญ. คำว่า สหาย
เชิญท่านบริโภคน้ำ ข้าพเจ้ายกให้ท่าน
ความว่า ท่านจงบริโภคน้ำรสสุกให้พอ
ความต้องการแก่ภัยเกิด ข้าพเจ้าให้ท่าน.

เอวณฺจปน วตฺวา ชมฺพุสาขั
จาเลตฺวา ผลานิ ปาเตสิ. อถ ตสฺมึ
ชมฺพุรุกฺเข นิพฺพตฺตเทวตา^๓ เต อุมฺปิ
อณฺณมณฺณสฺส^๔ อภฺตคฺคณฺ^๕ กเถตฺวา

ก็แล ครั้นกาลกล่าวอย่างนี้แล้ว จึง
เข่ากึ่งไม้หว่าให้ผลหล่นลงมา. ครั้งนั้น
เทวดาที่บังเกิด ณ ต้นหว่านั้น เห็นเขา
ทั้งสอง กล่าวสรรเสริญคุณที่ไม่มีมีของกัน

^๑ น. กุลปุตฺโตว ชานาติ.
^๒ น. พยุคมจฺจนปสทิสวณฺณ. ^๓ น. อธิวตฺตา เทวตา.
^๔ น. อธิ ปาโธ น ทิสฺสตี. ^๕ น. อภฺตคฺคณฺ.

ชมพูภูพานิ^๑ ขาทนต์ ทิสวา ตติยัม
คาถมาห

และกันแล้ว เคี้ยวกินผลหว่าสุกอยู่ จึง
กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๑๓๒. “จิริสฺสํ วัต ปสฺสामी
มฺสาวาที สมากเต
วนฺตาทํ กุณฺปาทญฺจ
อญฺญมญฺญํ ปสฺสเก”ติ.

๑๓๒. “ดูกรคน ผู้สรรเสริญกันและกัน
ข้าพเจ้าเห็นคนพุดมฺสา กาทักิน
ของผู้อื่นคายออก และสุนัขจึงจอก
ตัวกินซากศพ ซึ่งมาประชุมกัน
นานนักแล้ว”.

ตตฺถ วนฺตาทนฺติ ปเรสํ วนฺต-
ภตฺตชาทกํ กาทกํ. กุณฺปาทญฺจ
กุณฺปชาทนํ ลีกาลญฺจ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า กาทักิน
ของผู้เ็นคายออก ความว่า กาทักิน
อาหารที่ผู้อื่นคายออกมา. คำว่า และ
สุนัขจึงจอกตัวกินซากศพ ความว่า และ
สุนัขจึงจอกตัวกัดกินซากศพ.

อิมญฺจปน คาทํ วัตฺวา ส
เทวตา เภรวรุปารมฺมณํ ทสฺเสว
เต ตโต ปลาเปสฺสตี.

ก็แล เทวดานั้น ครั้นกล่าวคาถา
แล้ว จึงแสดงรูปร่างที่น่ากลัวใ้มัน
ให้หนีไปจากที่นั้น.

สตุฏฺธา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธานสฺสึ ตทา ลีกาล
เทวทฺโต อโหสิ, กาทโก โภกาลีโก,
รูกฺขเทวตา ปน อหเมวาคี.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
สุนัขจึงจอกในครั้งนั้นเป็นเทวดัต, กาทเป็น
โภกาลีกะ, ส่วนรูกฺขเทวตาคือเราตถาคต
แล.

ชมพูชาติกษัตริย์กถา จตฺตฺถา.

พรรณนาชมพูชาติกษัตริย์ ที่ ๔ จบ.

^๑ น. ชมพูนิ.

๕. อนุตชาตก (๒๕๕)

๑๓๓. “อุสภสฺสเสว เต ขนฺโธ
    สีหสฺสเสว วิชฌมฺภิตํ
    มิกฺรราช นโม ดยตฺถ
    อปี กิณฺจิ ลภามเส.
๑๓๔. กุลปฺตุโต^๑ ปชานาติ
    กุลปฺตุตํ ปสฺสสิตฺถํ
    มยฺวรคฺชีวสฺสกาส
    อิโต ปรียาหิ วายส.
๑๓๕. มิคานํ โภฏฺจโก อนุโต
    ปกฺขินิ ปน วายโส
    เอรณฺโฑ อนุโต รุกฺขานํ
    ตโย อนุตา สมากตา”ติ.

อนุตชาตกั ปณฺจมี.

๕. อนุตชาตก (๒๕๕)

๑๓๓. “กายของท่านเปรียบเหมือน กาย
    ของโคอุสมาราช ความมองอาจก็เป็น
    ดังราชสีห์ ข้าแต่พญาเนื้อขอความ
    นอบน้อมจงมีแต่ท่าน ข้าพเจ้า
    จักได้อาหารอะไร ๆ กินบ้างหรือ
    หนอ.
๑๓๔. กุลบุตรย่อมรู้ เพื่อจะสรรเสริญ
    กุลบุตร ดูกรกา ผู้มีสังวาลคอบ
    ดุจดั่งนกยูง ขอเชิญท่านลงมา
    จากต้นละหุ่ง แล้วมาเที่ยวกินเนื้อ
    เกิด.
๑๓๕. บรรดามฤคชาติทั้งหลาย สุนัข-
    จิ้งจอก เลวทรามต่ำช้าที่สุด
    บรรดานกทั้งหลาย กาเป็นสัตว์
    เลวทรามต่ำช้าที่สุด บรรดาต้นไม้
    ทั้งหลาย ต้นละหุ่ง เป็นต้นไม้
    เลวทรามต่ำช้าที่สุด สิ่งที่เลวทราม
    ที่สุด ๓ ประเภท ได้มาประชุมกัน
    แล้ว ณ บัดนี้”.

อนุตชาตก ที่ ๕.

^๑ กุลปฺตุโตว ชานาติ.

๕. อนุตชาตกถา (๒๕๕)

อุสมถเสว เต ขนุโรติ อิทธิ
 สตุถา เขตวเน วิหรนุโต เตเยว เทว
 ขเน อารพภ กถสิ. ปจจุปนุนวตตุ
 ปุริมสทิสเมว.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
 รชชํ การเนเต โพริสตุโต เอกสมิ
 ความุปะจारे เอรณฺหฺรุกขเทวตา หุตฺวา
 นิพฺพตฺติ. ตทา ตสมิ คามे มตฺ
 ชรควํ นิภุกฺขมิตฺวา ความุทวारे
 เอรณฺหฺวเน จจฺจฺเทสุ. เอโก สีคาโล
 อาคนฺตุวา ตสฺส มํสํ ขาทิ. เอโก
 กาโก อาคนฺตุวา เอรณฺหฺเต นิสฺสนฺโน^๑
 ตํ ทิสฺวา “ยฺนฺนุนาหํ เอตสฺส
 อภฺยตฺถุณฺกํถํ กถตฺวา มํสํ ขาเทยฺยนฺ”ติ
 จินฺเตตฺวา ปจฺมํ คาทมาห

๕. พรรณนาอันตชาดก (๒๕๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตะวันวิหาร ทรงปรารภคนสองคน
 เหล่านั้น คือพระเทวทัตและพระ
 โกกาลิกะ ตรัสพระธรรมเทศานี้มีคำว่
 ภายของท่านเปรียบเหมือนกายของโค
 อุตฺมราชเป็นต้น. เรื่องปัจจุบันก็เช่นเดียวกับ
 กับเรื่องก่อนนั่นเอง.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
 พระโพธิสัตว์ บังเกิดเป็นรุกขเทวดาที่ตัน
 ละหุ่งใกล้บริเวณหมู่บ้านแห่งหนึ่ง. ใน
 กาลนั้นชาวบ้านพากันลากโคแก่ตัวหนึ่ง
 ซึ่งตายแล้วในบ้านนั้น ไปทิ้งไว้ที่ป่าละหุ่ง
 ใกล้ประตูหมู่บ้าน. สุนัขจึงจอกตัวหนึ่ง
 มาเคี้ยวกินเนื้อวันนั้น. กาดัวหนึ่งบินมา
 จับที่ตันละหุ่งแลเห็นสุนัขจิ้งจอกนั้น แล้ว
 คิดว่า “โง่หนอ เราพึงกล่าว
 สรรเสริญคุณ อันไม่เป็นจริงของสุนัข-
 จิ้งจอกนั้น เคี้ยวกินเนื้อ” แล้วกล่าว
 คาถาที่ ๑ ว่า

^๑ ฉ. นิสฺสนฺโน.

๑๓๓. “อุสภสเสว เต ขนุโ
 สีหสเสว วิชฌมิตัง
 มิคราช นโม ตยตถุ
 อปี กิญจि ลภามเส”ติ.

ตตถุ นโม ตยตถุติ นโม เต
 อตถุ.

ตัง สุตฺวา สีกาลโฬ ทุติยิ คถมาห

๑๓๔. “กุลปฺตุโต^๑ ปชานาติ
 กุลปฺตุตัง ปสฺสิตุ
 มยฺวรคิวัสสงฺกาส
 อิตฺโต ปรียาหิ วายสา”ติ.

ตตถุ อิตฺโต ปรียาหิติ เอรณฺหโต
 โอตริตฺวา อิตฺโต เยนานํ, เตนาคนุตฺวา
 มํสํ ขาทาติ วทติ.

๑๓๓. “กายของท่านเปรียบเหมือน กาย
 ของโคอุสมราช ความองอาจก็
 เป็นดังราชสีห์ ข้าแต่พญาเนื้อ
 ขอความนอบน้อม จงมีแต่ท่าน
 ข้าพเจ้า จักได้อาหารอะไร ๆ กิน
 บ้างหรือหนอ”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นโม
 ตยตถุ แยกบทเป็น นโม เต อตถุ
 แปลว่า ขอความนอบน้อมจงมีแต่ท่าน.

สุนัขจึงจอกพังกำนันแล้ว กล่าว
 คถาที่ ๒ ว่า

๑๓๔. “กุลปฺตรย้อมรุ^๑ เพื่อจะสรรเสริญ
 กุลปฺตร ดุรกรา ผู้มีสังวาลคอ
 ดุจดังนกงู ขอเชิญท่านลงมา
 จากต้นละหุ่ง แล้วมาเคี้ยวกินเนื้อ
 เถิด”.

บรรดาคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า
 ขอเชิญท่านลงมาจากต้นละหุ่ง สุนัข-
 จึงจอก พูดยว่า ขอเชิญท่านลงมาจาก
 ต้นละหุ่ง มาที่ข้าพเจ้าอยู่ แล้วเคี้ยวกิน
 เนื้อเถิด.

^๑ น. กุลปฺตุโตว ขานาติ.

ตनुเตสั กิริยั ทิสฺวา รุกฺขเทวดา ตติยั
 คาถมาห

รุกฺขเทวดาเห็นกิริยานั้น ของสัตว์
 ทั้งสองนั้นแล้ว กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๑๓๕. “มิกานั โภฏฺจโก^๑ อนุโต
 ปกฺขินั ปน วายโส
 เอรณฺโฑ อนุโตรุกฺขานั
 ตโย อนุตา สมาคตา”ติ.

๑๓๕. “บรรดามฤคชาติทั้งหลาย สุนัข-
 จิ้งจอก เลวทรามต่ำช้าที่สุด
 บรรดานกทั้งหลาย กาเป็นสัตว์
 เลวทรามต่ำช้าที่สุด บรรดาต้นไม้
 ทั้งหลาย ต้นละหุ่งเป็นต้นไม้
 เลวทรามต่ำช้าที่สุด สิ่งที่เลวทราม
 ที่สุด ๓ ประเภท ได้มาประชุมกัน
 แล้ว”.

ตตฺถ อนุโตติ หีนो ลามโก.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า **เลวทราม**
 ได้แก่ เลวทราม คือต่ำช้า.

สตฺถา อิมั ฆมฺมเทสนั อหริตฺวา
 ชาตกั สโมธานสิ ตทา สีคาโล
 เทวทฺโต อโหสิ, กาโก โภกาสิโก,
 รุกฺขเทวดา ปน อหเมวาทิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประมวลชาตกว่า
 สุนัขจิ้งจอกในชาตินั้น กลับชาติมาเกิด
 เป็นเทวทัต, กากลับชาติมาเกิดเป็น
 โภกาสิกะ, ส่วนรุกขเทวดาได้แก่เรา
 ตถาคตนั่นเอง ดังนี้แล.

อนฺตชาตกาวณฺณนา ปญฺจมา.

พรรณนาอันตชาตก ที่ ๕ จบ.

^๑ ส. โภคฺจโก ฉ. สิงคาโล.

๖. สมุทรชาติตก (๒๕๖)

๑๓๖. “โก นุว้าย โลกนโดยสุมี
สมนุตา ปรีธาวัตติ
มจฺเจ มกเร จ วาเรติ
อุมีสุ จ วิหญฺญติ.
๑๓๗. อนนฺตปายี สกฺุณเ
อติตุโตติ ทิสาสฺุโต
สมฺุทฺทํ ปาตุมิจฺฉามิ
สาครํ สริตฺตปฺปตี.
๑๓๘. โสยํ หายตี เจว
ปฺุรเตว มโหทธิ
นาสฺส นายติ ปิตนฺโต
อเปยฺโย กิร สาครโร”ติ.
- สมฺุทฺทชาติตกํ ฉฏฺฐจํ.

๖. สมุทรชาติตก (๒๕๖)

๑๓๖. “ใครนี้หนอ วิ่งวนไปมาอยู่โดยรอบ
ในทะเลอันเค็มนี้ ย่อมห้ามฝูงปลา
และเหล่ามังกรอยู่ และย่อมลำบาก
เดือดร้อนในเพราะคลื่นทะเล (อัน
ขัดกระทบกระเทือน).
๑๓๗. ข้าพเจ้าเป็นนก ชื่ออนันตปายี
ซึ่งบุคคลรู้ไปทั่วทิศว่า เป็นผู้ไม่
รู้จักอ้อม ข้าพเจ้าปรารถนา เพื่อ
จะดื่มน้ำทะเล อันเป็นเจ้าแห่ง
แม่น้ำที่ไหลไปสู่สาคร.
๑๓๘. ทะเลใหญ่นี้ นั้น ถึงจะลดน้อยลง
ไปบ้าง แต่ก็ยังเต็มเปี่ยมอยู่นั่นเอง
ถึงบุคคลจะดื่มกินอยู่ก็ไม่ทำให้(น้ำ)
ทะเลใหญ่นั้นพร่องไปได้ ได้ยินว่า
มหาสมุทรนี้ใคร ๆ ไม่อาจจะ
ดื่มกิน ให้หมดสิ้นไปได้”.

สมฺุทฺทชาติตก ที่ ๖.

๖. สมุทรรชาดก (๒๕๖)

โก นวายนติ อิทธิ สตุถา
 เขตวเน วิหรนโต อุปนนุทตเถร อารพภ
 กเถสิ.

โส หิ มหคฺขมโส มหาตโณห
 อโหสิ. สกฏปุเรหิ ปจฺจเยหิปี
 สนฺตบุเปตฺตํ น สกฺกา. วสฺสฺพนายิกกาเล
 ทฺวีสุ ตีสุ วิหารesu วสฺสํ อุปฺคนฺตฺวา
 เอกสฺมี อุปาหนา จเปสิ, เอกสฺมี
 อุกฺกตฺมพฺ อเอกสฺมี กตฺตรยฺภูจึ จเปสิ,
 เอกสฺมี สยํ วสฺติ, ชนฺปทฺวิหารํ
 คนฺตฺวา ปณฺธิตฺปริกฺขารเ ภิกฺขุ ทิสฺวา
 อริยวสฺกถํ กเถตฺวา เต ปัสฺสุกฺกุลาณิ
 คาหาเปตฺวา เตสํ จิวฺรานิ คณฺหติ,
 มตฺติกาปตฺเต คาหาเปตฺวา มนาปมฺนาเป
 ปตฺเตเยว ภาลกาทีนึ จ คเถตฺวา
 ยานกํ ปุเรตฺวา เขตวณํ อาคจฺจติ.
 อเถกทิวสํ ภิกฺขุ ฐมฺมสฺสภายํ กถํ
 สมฺภูจาเปสฺ “อาวฺโส อุปนนุโท
 สกฺยบุตฺโต มหคฺขมโส มหิจฺฉโณ อณฺเณสํ
 ปฏิปตฺตี กเถตฺวา สมณฺปริกฺขารเห
 ยานกํ ปุเรตฺวา อาคจฺจติ”ติ. สตุถา

๖. พรรณนาสมุทรรชาดก (๒๕๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เขตวันวิหาร ทรงปรารภพระอุปนันทเถระ
 ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำว่ ใครนึ
 หนอ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า พระอุปนันทเถระ
 นั้น เป็นผู้บริโภคมาก มีความทะยาน-
 ออยากมาก. ใคร ๆ ไม่สามารถจะให้อ้อม
 ได้แม้ด้วยปัจจัยเต็มเล่มเกวียน. ในเวลา
 จำพรรษา ก็เข้าจำพรรษาในวิหาร
 ๒-๓ แห่ง เก็บรองเท้า ๑ คู่ไว้ในวิหาร
 แห่งหนึ่ง, เก็บคนโทน้ำไว้ในวิหาร
 แห่งหนึ่ง เก็บไม้เท้าไว้ในวิหารแห่งหนึ่ง
 ตัวเองจำพรรษาในวิหารแห่งหนึ่ง ไปถึง
 วิหารในชนบท เห็นภิกษุทั้งหลายผู้มี
 บริหารประณีตกล่าวอริยวงศกถา แล้ว
 ให้ภิกษุเหล่านั้นรับผ้าบังสุกุลแล้ว ถือเอา
 จีวรของภิกษุเหล่านั้นเสียเอง ให้ภิกษุ
 เหล่านั้นใช้บาตรดิน แล้วถือเอาบาตรที่ดี
 อันน่าพอใจและเถาคเป็นต้น บรรทุก
 จนเต็มยานน้อยแล้วกลับมายังพระเขตวัน
 มหาวิหาร. อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย
 สนทนากันในธรรมสภาว่า “ดูกรผู้มีอายุ

อาคนตุวา “กาย นุตถ ภิภขเว
 เอตริหิ กถาย สนนินสิหนุนา”ติ
 ปุจฺจติวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต
 “อยุตฺตํ ภิภขเว อุปนฺนุเทน กตํ
 ปเรสํ อริยวํสกถํ กถณฺนุเตน, ปจฺมตริ
 หิ อุตฺตนา อปฺปิจฺเจน หุตฺวา ปจฺจ
 ปเรสํ อริยวํสกถํ กถेतฺวํ วฏฺฏติ”ติ

พระอุปนันทศากยบุตรบริโภคมาก มี
 ความปรารถนามาก สอนให้คนอื่นปฏิบัติ
 (ตนเอง) บรรทุกสมณบริขารทั้งหลาย
 จนเต็มยานน้อยแล้วกลับมา”. พระศาสดา
 เสด็จมาตรัสถามว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน
 หนอ” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “เรื่อง
 ชื่อนี้” ตรัสต่อไปว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 อุปนันทะแสดงอริยวงศ์แก่ภิกษุเหล่าอื่น
 ทำกรรมไม่เหมาะสม เพราะว่าตนเอง
 เป็นผู้มีความปรารถนาน้อยเบื้องต้น
 ภายหลังจึงกล่าว อริยวงศกถาแก่ภิกษุ
 เหล่าอื่น จึงจะสมควร” ทรงแสดงคาถานี้
 ในธรรมบทว่า

“อุตฺตานเมว ปจฺมํ
 ปฏฺิรูเป นิเวสเย
 อถญฺญมฺนุสาเสยฺย
 น กิลิสฺเสยฺย ปณฺชิโต”ติ

“บัณฑิตพึงตั้งตนนั้นแล ไว้ในธรรม
 อันสมควรก่อน ภายหลังจึงสั่งสอน
 บุคคลอื่น ไม่พึงเศร้าหมอง”

อิมํ ฐมฺมปเท คาถํ ทสฺสเสตฺวา
 อุปนฺนุทํ ครหิตฺวา “น ภิภขเว
 อิทาเนว อุปนฺนุโท มหิจฺจเณ, ปุพฺเพปิ
 มหาสมฺมุเทปิ อุกถํ รกฺขิตฺพพฺ”

ทรงดำหนิพระอุปนันทะ แล้วตรัสอีกว่า
 “ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
 ที่อุปนันทะเป็นผู้มีความปรารถนามาก,
 แม้ในกาลก่อน อุปนันทะ สำคัญน้ำแม่

มณเฑียร^๑ติ วตุวา อตีต^๒ อหาริ

ในมหาสมุทรที่ตนพึงระวังรักษา” ดังนี้ แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า

อตีเต พาราณสี^๑ พุรัมहतตเต
รชช^๒ กาเรนเต โพรสิตโต^๓ สมุทเทเวตา
หตุวา นิพพตติ. อถโก อุกกกาโก^๔
สมุททสุส อุปริภาเค วิจรนโต
“สมุทเท อุกก^๕ ปมาเนน ปิวถ
รกุขนุตา ปิวถา”ติ มจฺจนสงฺฆสกุณสงฺฆเ
วาเรนโต วิจรติ. ต^๖ ทิสฺวา
สมุทเทเวตา ปจฺม^๗ คาถมาห

ในอดีตกาลครั้งนั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ บังเกิดเป็นเทวดาประจำ
สมุทร. ครั้งนั้น นกกาน้ำตัวหนึ่ง
ท่องเที่ยวไปบนท้องสมุทร ทิวยห้ามปราม
ฝูงปลา ฝูงนกทั้งหลายว่า “พวกท่าน
ทั้งหลาย จงดื่มน้ำในมหาสมุทรแต่พอ
ประมาณ จงดื่มอย่างประหยัด”. เทวดา
ประจำสมุทรเห็นกิริยานั้น จึงกล่าว
คาถาที่ ๑ ว่า

๑๓๖. “โก นุวย^๑ โลกนโตยสุมี
สมนุตา ปริธาติ
มจฺเจ มกเร จ วาเรติ
อุมิสฺสุ จ วิหณฺณติ”ติ.

๑๓๖. “ใครนี้หนอ วิ่งวนไปมาอยู่โดยรอบ
ในทะเลอันเค็มนี้ ย่อมห้ามฝูงปลา
และเหล่ามังกรอยู่ และย่อมล่าปาก
เดือดร้อน ในเพราะคลื่นทะเล
(อันซัดกระทบกระเทือน)”.

ตตถ โก นุวยนุติ โก นุ อย^๒.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โก นุวย^๑
แยกบทเป็น โก นุ อย^๒ แปลว่า ใคร
นี้หนอ.

^๑ น. กาโก.

^๒ น. นาค.

ตี สุตวา สมุททกาโก ทุติย
กาถมาหา

กาทะเลฟังคำนั้นแล้ว กล่าวคาถา
ที่ ๒ ว่า

๑๓๗. “อนนุตปายี สกุโณ
อติตุโตติ ทิสาสุโต
สมุทท์ ปาตุมิจฉามิ
สาครํ สริตปฺปติ”ติ.

๑๓๗. “ข้าพเจ้าเป็นนก ชื่ออนนุตปายี
ซึ่งบุคคลรู้ไปทั่วทิศว่า เป็นผู้ไม่
รู้จักอิม ข้าพเจ้าปรารถนา เพื่อ
จะต้อนน้ำทะเล อันเป็นเจ้าแห่ง
แม่น้ำที่ไหลไปสู่สาคร”.

ตสฺสตุโถ อหิ อนนุตสาครํ
ปาตุมิจฉามิ, เตนมุหิ อนนุตปายี นาม
สกุโณ, มหติยา ปน อปุรณียตถุหยา
สมนฺนาคตตฺตา อติตุโตติปิ อหิ ทิสาสุ
สุโต วิสฺสุโต ปากฎฺ, สุวาหํ อิมํ
สกลํ สมุทท์ สุนฺทรานํ รตนานํ
อากรตฺตา สาครเณ วา ขณิตตฺตา^๑
สาครํ สริตานํ ปติภาเวน สริตปฺปติ
ปาตุมิจฉามิติ.

คาถานั้นมีใจความว่า ข้าพเจ้า
ปรารถนาจะต้อนน้ำทะเล อันหาที่สุดมิได้
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเป็นนกชื่อว่า
อนนุตปายี อนึ่ง ข้าพเจ้าอันบุคคลรู้ คือ
รู้ชัด ได้แก่ ปราภฏไปทั่วทิศว่า เป็นผู้
ไม่รู้จักอิม เพราะประกอบด้วยความอยาก
อันใหญ่หลวง ที่ใคร ๆ ให้เต็มไม่ได้
ข้าพเจ้านั้น ปรารถนาเพื่อจะต้อนน้ำทะเล
ทั้งสิ้นนี้ซึ่งชื่อว่า สาคร เพราะเป็น
บ่อเกิดแห่งรัตนะ อันสวยงามและเพราะ
อันสาคร ขุดเซาะแล้ว ชื่อว่า เป็นเจ้า
แห่งอันไหลไปเพราะเป็นใหญ่ แห่ง
แม่น้ำน้อยใหญ่อันไหลไป.

^๑ ฉ. ขคฺคฺคา.

ตัม สุตฺวา สมุทฺทเทวตา ตติยัม
คาถมาห

เทวตาประจำสมุทร ฟังคำนั้นแล้ว
กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๑๓๘. “โสธัม Һายตี เจว
ปุรเตว มโҺทธิ^๑
นาสุส นายติ ปิตนุโต
อเปยโย กิร สาคโร”ติ.

๑๓๘. ทะเลใหญ่นี้มัน ถึงจะลดน้อยลง
ไปบ้าง แต่ก็ยังเต็มเปี่ยมอยู่นั่นเอง
ถึงบุคคลจะดื่มกินอยู่ ก็ไม่ทำให้
น้ำทะเลใหญ่นั้น พร่องไปได้
ได้ยืนยันว่า มหาสมุทรนี้ใคร ๆ ไม่
อาจจะดื่มกิน ให้หมดสิ้นไปได้”.

ตตถ^๒ โสยนฺติ โส อยัม.
คาถมาห Һายตี เจวาคี อุทกสุส
โอสกฺกนเวลาย ปҺายติ, นิฏขมนเวลาย
ปุรติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โสธัม
แยกบทเป็น โส อยัม แปลว่า ทะเลใหญ่
นี้นั้น. คำว่า ถึงจะลดน้อยลงไปบ้าง
ความว่า น้ำทะเลใหญ่ ย่อมจะลดน้อย
ลงไปบ้างในเวลาสั้นลง ย่อมจะเต็มเปี่ยม
เวลาน้ำขึ้น.

นาสุส นายตฺติ อสุส มหาสมุทฺทสุส
สเจปิ นัม สกฺลโลกิ ปิเวยฺย, ตถापि
“อิโต เสดฺตกัม นาม อุทกัม ปิตนุ”ติ
ปริยนุโต น ปญญายติ. อเปยโย
กิราติ เอโส กิร สาคโร น สกฺกา
เกนจิ อุทกัม เขเปตฺวา ปาตฺนุติ.

คำว่า นาสุส นายติ แปลว่า (ถึงบุคคล
จะดื่มกินอยู่) ก็ไม่ทำให้น้ำทะเลใหญ่นั้น
พร่องไปได้ ความว่า แม้ถ้าหากว่า
ชาวโลกทั้งสิ้น จะพึงดื่มกินน้ำมหาสมุทร
นั้น, ถึงแม้กระนั้น ความสิ้นสุดก็ยังไม่
ปรากฏว่า “น้ำมีประมาณเท่านั้น ถูก

^๑ ฉ. โส อยัม Һายตี เจว ปุรเต จ มโҺทธิ.

^๒ ฉ. ตตถ โส อยัม Һายตี เจวาคี.

ชาวโลกตี๋มกินไปจากมหาสมุทรนี้". คำว่า
ได้ยืมว่ามหาสมุทรนี้ใคร ๆ ไม่อาจจะ
ตี๋มกิน ให้นำหมดสิ้นไปได้ ความว่า
ได้ยืมว่าสาครนี้ ใคร ๆ ไม่สามารถจะ
ตี๋มกิน ให้นำหมดสิ้นไปได้.

เอวณฺจบณ วตฺวา เภรวรุปรามุณฺ
ทสฺเสตฺวา สมุทฺทกาทํ ปลาเปสิ.

ก็แล เทวดาประจำสมุทร ครั้น
กล่าวอย่างนี้แล้ว ก็แสดงรูปร่างอัน
น่าสะพรึงกลัว ไล่กาทะเลให้หนีไป.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตํ สโมธานสิ ตทา สมุทฺทกาโก
อุปนฺนฺโท อโหสิ, เทวดา ปน
อหเมวาทิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
กาทะเลในชาตินั้น กลับชาติมาเกิดเป็น
อุปนันทะ, ส่วนเทวดาได้แก่เราตถาคต
นั่นเอง ดังนี้แล.

สมุทฺทชาตกวนฺณนา ญฺฐา.

พรรณนาสมุทรชาดก ที่ ๖ จบ.

๗. กามวิลาปชาดก (๒๕๗)

๑๓๙. “อุจฺเจ สกฺกณฺ เทมาน
    ปตฺตยาน วิหฺงคฺม
    วชฺชชาสิ โข ตฺวํ วามูรํ
    จิรํ โข สฺวา กริสฺสติ.

๑๔๐. อิทํ โข สฺวา น ชานาติ
    อสิ สฺสตุตฺติญฺจ โอบุชฺชิตํ
    สฺวา จณฺทึ กาทฺติ โภธํ
    ตํ เม ตปฺเปติ โน อิทํ^๑

๑๔๑. เอส อุปฺปลสฺสนฺนาโห
    นิกฺขณฺจฺสุสฺสีส^๒ กตํ
    กาสิกญฺจ มุทํ วตฺถํ
    ตปฺเปตฺตุ ธนฺกามิยา”ติ.

กามวิลาปชาดกํ สฺสตุตฺตมํ.

๗. กามวิลาปชาดก (๒๕๗)

๑๓๙. “แนะนํกฺผู้มีปีกเป็นยาน บินทะยาน
    ไป ณ ที่สูง ผู้ท่องเที่ยวไปใน
    อากาศ ท่านพึงบอกภรรยา
    (ของเรา) ผู้มีขาอ่อนงามเสมอ
    ต้นกล้วย เธอจักทำการรอคอย
    นาน.

๑๔๐. นางนั้นไม่รู้ว่าดาบหอกนี้ เขา
    เสียบเราแล้ว นางจะเดือดร้อน
    ทำความโกรธ อាកารเช่นนั้น
    (ของนาง) ทำให้เราเร่าร้อน เรา
    มิได้เดือดร้อนบนหลาวนี้เลย.

๑๔๑. ทวนและเกราะนี้ เราเก็บไว้บน
    ห้วนอน แหวนและผ้ากาสี
    เนื้ออ่อน เราเก็บไว้บนห้วนอน
    ภรรยาที่รักของเรา ผู้ปรารถนา
    ทรัพย์ จงพอใจทรัพย์นี้เถิด”.

กามวิลาปชาดก ที่ ๗.

^๑ ฉ. อิทํ.

^๒ ฉ. นิกฺขณฺจฺสุสฺสีสโกหิตํ.

๗. กามวิลาปชาตกถุณณา

(๒๕๗)

อุจฺเจ สกฺข เหมมานติ อิหํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ปุราณ-
 ทฺตฺติยกปโลภนํ อารพฺภ กเถสิ.

ปจฺจุปฺปนฺนวดตุ ปุพฺพรตฺตชาตเก
 กถิตํ. อตีตวตฺตุ อินฺทริยชาตเก^๑
 อาวิภวิสุสฺสติ.

ตํ ปน ปุริสํ ชีวนตํ สุเล^๒
 อุตฺตาเปสฺสุ^๓ โส ตตฺถ นิสินฺโน
 อากาเสน อคฺจณฺต^๔ เอกํ กากํ
 ทิสฺวา ตาวขรมฺปิ เวหนํ อคเณตฺวา
 ปิยภริยาย สาสนํ เปเสตฺถํ ตํ กากํ
 อามนฺเตนฺโต อีมา คาทา อภาสิ

๗. พรรณนากามวิลาปชาตก

(๒๕๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 วิหารเชตวัน ทรงปรารภการประเล้า-
 ประโลมของภรรยาเก่า ตรัสพระธรรม
 เทศนาเห็นว่า แน่หนักตัวบินไป ณ ที่สูง
 ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องปัจจุบัน กล่าวไว้ในปุพฺพรตฺต-
 ชาตกแล้ว. เรื่องอดีต จักมีแจ่มแจ้งใน
 อินฺทริยชาตก.

ก็บุรุษนั้น(ทั้ง)ที่ยังมีชีวิตอยู่ (ถูก)
 ปวงชนจับเสียบหลาวแล้ว. เขานั่งอยู่
 บนหลาวนั้น เห็นกาตัวหนึ่งบินมาทาง
 อากาศ มิได้คำนึงถึงความเจ็บปวด
 รุนแรงปานนั้น เรียกกาตัวนั้นมา เพื่อ
 ส่งสาสน์ไปให้ภรรยาที่รัก กล่าวคาถา
 เหล่านี้ว่า

^๑ ขุ. ขา. ๒๗/๒๔๗-๘.

^๒ ก. ชีวสุเล.

^๓ ฉ. อุตฺตาเสสฺสุ.

^๔ ฉ. คจฺจณฺต.

ยานไป, ชื่อว่า ผู้ท่องเที่ยวไปในอากาศ เพราะบินไปทางอากาศ.

วชชาลิตี วเทยยาสิ. วามุรุณุตติ
กทลิกขนุทธสมานอูรู มม สุล
นิสินุณภาวู วเทยยาสิ.

คำว่า พิงกล่าว ได้แก่ พิงพูด. คำว่า มีขาอ่อนงามเสมอดันกล้วย ความว่า ท่านควรบอกกับภรรยา ผู้มีขาอ่อนงาม เหมือนต้นกล้วย ถึงข้อที่เรา(ถูก)เสียบ อยู่บนหลาว.

จิรั โข สา กริสฺสตีติ สา อิมํ
ปาวตตี อชานมานา มม อากมนํ จิรั
กริสฺสตี, จิรั เม คตสฺส ปิยสฺส “น
จ อากจฺจตี”ติ เอวํ จินฺเตสฺสตีติ
อตฺโต.

คำว่า เธอจักทำการรอคอยนาน ความว่า เธอเมื่อไม่ทราบความเป็นไปนี้ จะทำการ รอคอยเรานาน อธิบายว่า เมื่อเรา ผู้เป็นที่รักไปนาน เธอจักคิดอย่างนี้ว่า “ก็สามีของเรายังไม่กลับมา”.

อสี สตฺตติญฺจติ อสิสฺมานตาย
สตฺตติสฺมานตาย จ สุลเมว สนุชาย
วทติ. ตณฺหิ ตสฺส อุตฺตาสนตฺถาย
โอทฺทชิตํ จปิตํ. จณฺชิตี โกรธนา.
กาหตี โกรธนฺติ “อติจิรายตี”ติ มยิ
โกธํ กริสฺสตี. ตํ เม ตปฺปตีติ ตํ
ตสฺสา กุชฺฌนํ มํ ตปฺปตี.

ด้วยคำว่า ดาบหอก เขาพูดหมายถึง หลาวเท่านั้น เพราะเหมือนดาบและ เหมือนหอก. จริงอยู่หลาวนั้นเขาดัก คือวางเพื่อให้บุรุษนั้นสะดุ้ง. คำว่า คุร้าย ได้แก่ โกรธ. คำว่า ทำความโกรธ ความว่า เธอจักทำความโกรธเราว่า “ช้านัก”. คำว่า อาการเช่นนั้นทำให้เรา เตือดร้อน ความว่า ความโกรธของ นางนั้น(ทำ)ให้เราเตือดร้อน.

โน อิธาติ อิธ ปน อิโท สุลลํ มํ น
ตปฺปตีติ ทีเปติ. เอส อุปลฺลสนฺนาโหติ
อาทีหิ ฆมเร อสุสสีสเก จปีตํ อตฺตโน
ภณฺฑํ อาจิกฺขติ.

ตตฺถ อุปลฺลสนฺนาโหติ อุปลฺโล จ
สนฺนาโห จ, อุปลฺลสทีโส กณโย จ
สนฺนาหปฺปโต^๑ จาติ อตฺโต.

นิกฺขยฺจาติ ปณฺจหิ สุวณฺเณหิ กตํ
องฺคฺลียกั^๒ กาสิกฺกยฺจ มุทํ วตฺถนฺติ
มุทํ กาสิกฺกสาฎกฺยํ สนฺธายาห.
เอตฺตํ กิร เตน อสุสสีสเก นิกฺขิตฺตํ.

ตปฺเปตฺถ ธนคามิยาติ เอตํ สพฺพํ
คเหตุวา सा मम पिया ธนत्तिका
อิมีนา ธเนน ตปฺเปตฺถ ปุเรตฺถ สนฺตฺตฺฐา
โหตุติ.

เอวํ โส ปริเทวมาโนว กาลํ
กตฺวา นีรये นีพฺพตฺติ.

ด้วยคำว่า เรามิได้เดือดร้อนบนหลาวนี้
เลย เขาแสดงว่า หลาวเล่มนี้ ณ ที่นี้
มิได้ (ทำ) ให้เราเดือดร้อนเลย. ด้วยคำว่า
ทวนและเกราะนี้ เป็นต้น เขาบอกสิ่งของ
ของตน ซึ่งวางไว้บนหัวนอนในเรือน.

ทวนและเกราะ ชื่ออุปปลสนฺนาหะ ใน
พระคาถานั้น อธิบายว่า ทวนเหมือน
ดอกบัว และเกราะเป็นเครื่องใส่.

คำว่า แหวน ได้แก่ แหวนสวมนิ้ว
ซึ่งทำจากทอง ๕ ชนิด. ด้วยคำว่า ผ้า
กาสิเนื้ออ่อน เขาพูด หมายถึงผ้ากาสิ
หัตถ์ ซึ่งมีเนื้ออ่อน. ได้ยินว่า สิ่งของ
เพียงเท่านี้เขาก็เก็บไว้บนหัวนอน.

คำว่า ภรรยาที่รักของเรา ผู้ปรารถนา
ทรัพย์ จงพอใจทรัพย์นี้เถิด ความว่า
นางผู้เป็นที่รักของเรานั้น ต้องการทรัพย์
ถือเอาทรัพย์นั้นทั้งหมดแล้ว จงพอใจ คือ
เต็มใจ ได้แก่ ยินดีด้วยทรัพย์นี้เถิด.

เขาครัครวญอยู่อย่างนี้ ตายแล้ว
ไปเกิดในนรก.

^๑ ฉ. สมนนาโห.

^๒ ฉ. องฺคฺลิมุทกั.

สตถา อิมั ฌมมเทสนั
 อหริตฺวา สจฺจจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกั
 สโมธานะสิ. สจฺจปรีโยसानะ อุกฺกณฺหิจิต-
 ภิกฺขุ โสตาปตฺติผละ ปตฺติฏฺฐหิ. “ตทา
 ภริยา เอตฺรหิ ภริยา อโหสิ, เยน
 ปน เทวปุตฺเตน ตั การณั ทิฏฺฐัง,
 โส อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้(มาตรัส)แล้ว จึงทรงประกาศ
 สัจจะ แล้วประชุมชาดก. ในที่สุดสัจจะ
 พระผู้ก่ลัดกลุ่มดำรงอยู่ ในโสตาปัตติผล.
 “ภริยาในกาลนั้น กลับชาติมาเป็น
 ภริยาในบัดนี้ ส่วนเทวบุตรผู้เห็น
 เหตุการณ์นั้น กลับชาติมาเป็นเราผู้
 ตถาคคตแล”.

กามวิลาปชาดกวรรณนา สตฺตมา.

พรรณนากามวิลาปชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. อุทุมพรชาตก (๒๕๘)

๑๔๒. “อุทุมพรชา จิเม ปกุกา
นิโครธา จ กปีตตนา
เอหิ นิกุมมม ภูณชสุ
กี ชิมจฉาย มียยสิ.
๑๔๓. เอว โส สุหิตโต โหติ
โย วุฑฒมปจายติ
ยถาหมชช สุหิตโต
ทุมปกุกานิ มาสิโต.
๑๔๔. ยัม วเนโซ วเนชสุ
วญเจยย กปีโน กปี
ทหโรปี น สหุเธยย
น หิ ชินฺโณ ชรากปี”ติ.
- อุทุมพรชาตกํ อฏฺฐมํ.

๘. อุทุมพรชาตก (๒๕๘)

๑๔๒. “ผลมะเดื่อ ผลไทร ผลมะขวิด
เหล่านี้สุกแล้ว เจ้าจงออกมากิน
เถอะ เจ้าจะตายเพราะความหิว
ทำไม.
๑๔๓. วันนี้ เรากินผลไม้สุกอิ่มดีแล้ว
ฉันใด ท่านผู้มีประพุดิอ่อนนุ่ม
ต่อท่านผู้ใหญ่ย่อมอิ่มดีแล้วฉันนั้น.
๑๔๔. ลิงเกิดในป่า ควรหลอกลิงเกิดใน
ป่า แม้ลิงหนุ่มก็ไม่ควรเชื่อ เพราะ
ลิงแก่ คร่ำคร่า ก็ยังไม่เชื่อ”.
- อุทุมพรชาตก ที่ ๘.

๘. อุทุมพรชาตกถา

(๒๕๘)

อุทุมพรชา จิเม ปกุกาติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนโต อณฺฏตริ
 ภิกขุ อารพุก กเถสิ.

โส กิร อณฺฏตริสมิ ปจฺจนต-
 คามเก วิหารํ กาทเรตฺวา วสติ. รมณีย
 วิหาโร ปิฏฺฐิปาสาถเน นิวิฏฺโจะ.
 มนุสฺสปสมฺมุชฺชนฺฏจฺาน^๑ อุทกผาสุกํ,
 โคจรคาโม น^๒ ทูโร. สมฺปิยายมาณา
 มนุสฺสา ภิกขุ เทนฺติ. อเถโก ภิกขุ
 จาริกํ จรมาโน ตํ วิหารํ ปาปฺถนิ.
 เนวาสิกตฺเถโร ตสฺส อาคนฺตุกตฺตํ
 กตฺวา ปุณฺทิวเส ตํ อาทาย คามํ
 ปิณฺทาย ปาวิสฺสิ. มนุสฺสา ตสฺส ปณฺตีตํ
 ภิกขุ ทตฺวา สุวาทนาย นิมนฺตยิสฺสุ.
 อาคนฺตุโก กติปาหิ ภูณฺชิตฺวา
 จินฺตยิสฺสิ “เอเกนุปาเยน ตํ ภิกขุ
 วณฺญเจตฺวา นิทุกกฺขมิตฺวา อิมํ วิหารํ

๘. พรรณนาอุทุมพรชาดก

(๒๕๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 วิหารเชตวัน ทรงปรารภพระรูปหนึ่ง
 ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ก็ผลมะเดื่อ
 เหล่านี้สุกแล้ว ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินว่า ภิกษุรูปนั้น ให้เขาสร้าง
 วิหารอยู่ในปัจฉิมคามแห่งหนึ่ง. วิหาร
 น่ารื่นรมย์ ถูกสร้างขึ้นบนกลางลานหิน.
 สถานที่กวาดล้างประรำ สะดวกด้วยน้ำ
 โคจรคาม (สถานที่เที่ยวบิณฑบาต) ก็ไม่
 ไกลนัก. พวกมนุษย์ (ต่าง) มีความเต็มใจ
 ถวายภิกษา. ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเที่ยว
 จาริกไปถึงวิหารนั้น. พระเถระผู้เป็น
 เจ้าอาวาส กระทำอาคันตุกวัตรแก่ท่าน
 วันรุ่งขึ้น พาท่านเข้าไปบิณฑบาตใน
 หมู่บ้าน. พวกมนุษย์พากันถวายอาหาร
 ประณีตแก่ท่าน แล้วนิมนต์เพื่อฉันอาหาร
 ในวันพรุ่งนี้. ภิกษุอาคันตุกะฉันอยู่ ๒-๓
 วัน แล้วคิดว่า “เราจะหลอกภิกษุนั้น

^๑ น. มนุทํ สมมุชฺชนฺฏจฺาน.

^๒ น. นาคิฏฺเฐ นาจฺจาสนฺเน.

คณฺหิสฺสามิ”ติ.

อท นํ เถรุปรุจฺจํ อาคตํ ปุจฺจํ
 “กํ อวฺโส พุทฺธปรุจฺจํ น^๑ อกาสิ”ติ.
 “ภนฺเต อิมํ วิหารํ ปฏฺิขคฺคฺนโต
 นาม นตฺถิ, เตนมฺหิ น คตฺปุพฺโพ”ติ.
 “ยาว ตวํ พุทฺธปรุจฺจํ คณฺทวา
 อาคจฺฉสิ, ตาวาหํ ปฏฺิขคฺคฺิสามิ”ติ.
 “สาธฺุ ภนฺเต”ติ เนวาสิกโก “ยาว
 มมากมฺนา เถเร มา ปมชฺชิตฺถา”ติ
 มนุสฺसानํ วตฺวา ปกฺกามิ.

ตโต ปฏฺิจาย อาคนฺตุโก “ตสฺส
 เนวาสิกสฺส อยฺญจ โทโส อยฺญจ
 โทโส”ติ วตฺวา เต มนุสฺเส ปรีภินฺทิ.
 อิตโรปี สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ปุณฺ อาคโต.
 อถสฺส โส ปเวสน^๒ น อทาสิ. โส
 เอกสฺมี จาเน วสิตฺวา ปุณฺทิวเส

ด้วยอุบายสักอย่างหนึ่ง ไล่ออก(จากวิหาร)
 แล้วยึดเอาวิหารนี้เสีย”.

ครั้งนั้น ภิกษุอาคันตุกะถามเจ้าอาวาส
 นั้น ผู้มาสู่ที่บำรุงพระเถระ แล้วว่า
 “ท่านผู้มีอายุ ท่านไม่ได้ทำการบำรุง
 พระพุทธเจ้าบ้างหรือ”. เจ้าอาวาส
 กล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ไม่มีผู้ดูแลวิหารนี้
 เพราะฉะนั้น กระผมจึงไม่เคยไปเลย”.
 ภิกษุอาคันตุกะกล่าวว่า “เราจะดูแลวิหาร
 ให้จนกว่า ท่านไปสู่ที่บำรุงพระพุทธเจ้า
 แล้วกลับมา”. เจ้าอาวาสกล่าวว่า “ดีแล้ว
 ท่านผู้เจริญ” ดังนี้ แล้วพูดแก่พวกมนุษย์
 ว่า พวกท่านอย่าละเลยพระเถระจนกว่า
 เราจะกลับมา” ดังนี้แล้วก็หลีกไป.

จำเดิมแต่นั้น ภิกษุอาคันตุกะกล่าว
 ว่า “นี่เป็นโทษของเจ้าอาวาสนั้น และ
 นี่เป็นโทษของเจ้าอาวาส” ดังนี้ แล้วยุยง
 พวกมนุษย์เหล่านั้น. ฝ่ายเจ้าอาวาส
 ถวายบังคมพระศาสดา แล้วก็กลับมาอีก.
 จากนั้นภิกษุอาคันตุกะนั้น ไม่ยอมให้

^๑ ฉ. พุทฺธปรุจฺจํ นากาสิตฺติ.

^๒ ฉ. เสนาสนํ.

คาม์ ปิณฑาย ปาวิสิ. มนุสฺสาปิ
สามิจิมตตมปิ น กรีสุ.

ท่านเข้าไป(ในวิหาร). ท่านจึง(ไป)พัก
อยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง วันรุ่งขึ้นเข้าหมู่บ้าน
บิณฑบาต. ฝ่ายพวกมนุษย์ไม่ยอมทำ
แม้สักว่าสามิจิกรรม(การกราบไหว้).

โส วิปฺปฏิสาริ หุตฺวา ปุณฺ เชนวณฺ
คนฺตุวา ตํ การณํ ภิกฺขุณฺ
อาโรเจสิ. เต ธมฺมสภายํ กถํ
สมฺภูจาเปสุ “อาวุโส อสุโก กิร
ภิกฺขุ อสุกํ ภิกฺขุํ วิหารา นิกฺกขุณฺณิตฺวา
สยํ ตตฺถ วสตี”ติ.

ท่านเกิดความเดือดร้อนใจ จึงกลับไปยัง
พระเชตวันอีก แล้วแจ้งเหตุการณ์นั้นแก่
พวกภิกษุ. พวกภิกษุประชุมสนทนากัน
ณ ธรรมสภาว่า “ท่านผู้มีอายุ ได้ยินว่า
ภิกษุรูปโน้น ใส่ภิกษุรูปโน้นออกจาก
วิหารแล้วตัวเองก็อยู่ในวิหารนั้นแทน”.

สตฺถา อาคนฺตุวา “กาย นุตฺถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ
ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น
ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปิ โส อิมํ
วสนฺภูจฺจนา นิกฺกขุณฺณิเยวา”ติ วตฺวา
อตีตํ อหริ.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอั่งประชุม
กันด้วยเรื่องอะไร” ดังนี้ เมื่อภิกษุ
ทั้งหลาย กราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้” จึง
ตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่กาล
บัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน พระรูปนั้น
ก็ใส่พระรูปนี้ ออกจากที่อยู่เหมือนกัน”
ดังนี้แล้วทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเด โพรสิตฺโต อรณฺเวย
รฺกฺษเทวตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ. ตตฺถ
วสฺसानเ. สตฺตสตฺตทาหํ เทโว วสฺสิ.

ในอดีตกาลสมัยเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
พระโพธิสัตว์เกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ในป่า.
ณ ที่นั้นในฤดูฝน ฝนตกตลอด๗ สัปดาห์.

อเถโก รตตมุขขุททกมกุกโฏ เอกิสฺสาว
อโนวสฺสิกาย ปาสาณทริยา วสมานโ
เอกทิวสํ ทริทฺวาเร อเตมนฺฏจฺาเน
สุเชน นิสฺสีทิ.

ครั้งนั้น ลิงน้อยหน้าแดงตัวหนึ่ง อาศัย
อยู่ ณ ซอกหินที่ฝนไม่รั่วแห่งหนึ่ง
วันหนึ่ง นิ่งสบายในที่ไม่เปียกใกล้ประตู
ซอกหิน.

ตตเถโก กาพมุขมหามกุกโฏ ดินโน
สีเตน ปิพฺยมาโน วิจฺรนฺโต ตํ ตถา
นินฺนํ ทิสฺวา “อุปาเยน ตํ นีหริตฺวา
เอตถ วสฺสึสามิ”ติ จินฺเตตฺวา กุจฺฉี
โอลมุพิตฺวา สุหิตาการํ ทสฺเสนฺโต ตสฺส
ปฺรโต จตฺวา ปจฺมํ คาถมาห

ณ ที่นั้น ลิงใหญ่หน้าดำตัวหนึ่งเปียกฝน
ถูกความหนาวเปียกเปียกเที่ยวเดินงุ่นง่าน
อยู่ เห็นลิงน้อยนั่งสบายอยู่อย่างนั้น จึง
คิดว่า “เราจะใช้อูบบายไล่ลิงน้อยนั้นออกไป
แล้วจะอยู่ ณ ที่นี้แทน” ดังนี้ แล้ว
แสดงท้องให้หย่อนยานเหมือนอ้อมเหลือเกิน
ยื่นเบื้องหน้าลิงน้อยนั้น แล้วกล่าวคาถา
แรกว่า

๑๔๒. “อุทุมฺพรา จิเม ปกฺกา
นิโครธา จ กปีตฺถนา
เอहि นิกฺขมฺม ภูณฺชสฺสุ
กี ชิมฺจฉาย มียยสิ”ติ.

๑๔๒. “ผลมะเดื่อ ผลไทร ผลมะขวิด
เหล่านี้สุกแล้ว เจ้าจงออกมากิน
เถอะ เจ้าจะตายเพราะความหิว
ท่าไม”.

ตตฺถ กปีตฺถนาติ ปิลกฺขุ^๑
เอहि นิกฺขมฺมาติ เอเต อุทุมฺพราทโย
ผลภาเรน จิตฺตา, อหฺมปิ ขาทิตฺวา
สุหิตฺ อาคโต ตฺวมฺปิ กจฺจ ภูณฺชสฺสุติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กปีตฺถนา
ได้แก่ มะขวิด(นั่นเอง). คำว่า เจ้าจง
ออกมา ความว่า ต้นมะเดื่อเป็นต้นเหล่านี้
ด่าษต้นด้วยผล แม้เรากินอ้อมดีแล้วจึงมา
แม้เจ้าจะไปกินบ้างเถอะ.

อรรถกถาชาดก ป.ท.๑๑-๑๒

๑ น. ปิลกฺขา.

โสปี ตสฺส วจนํ สุตฺวา
 สทฺทหิตฺวา ผลาผลานิ^๑ ขาทิกฺกาโม
 หุตฺวา นิภมิตฺวา ตตฺถ ตตฺถ
 วิจริตฺวา กิณฺจิ อลฺภนฺโต ปุณ
 อาคนฺตฺวา ตํ อตฺตโน^๒ ทริยํ ปวิสิตฺวา
 นิสินฺหนํ ทิสฺวา “วณฺฺจิสฺสามิ นนฺ”ติ
 ตสฺส ปุรฺโต จตฺวา ทฺติยํ คาถมาห

๑๔๓. “เอวํ โส สฺหิโต โหติ
 โย วุฑฺฒมฺปจายติ
 ยถาหฺมชฺช สฺหิโต
 ทุมฺปกฺกานิ มาสิโต”ติ.

ตตฺถ ทุมฺปกฺกานิ มาสิโตติ
 อุกุมฺพราทีนํ รุกฺขผลานิ ขาทิตฺวา
 อาสิโต สฺหิโต ชาโต.

ตํ สุตฺวา มหามกฺกโฏ ตติยํ
 คาถมาห

๑๔๔. “ยํ วเนชฺช วเนชฺชส
 วณฺฺเจยฺย กปิโน กปิ
 ทหโรปิ^๓ น สทฺเธยฺย
 น หิ ชินฺฺโนเณ ชรากปิ”ติ.

ลิ่งน้อยฟังคำของมันแล้ว ก็เชื่อ
 ประสงค์จะกินผลไม้ไม่น้อยใหญ่ จึงออก
 เทียวไป ณ ที่นั้น ๆ เมื่อไม่ได้อะไรเลย
 จึงกลับมาอีก เห็นลิ่งหน้าดำนั้นเข้าไป
 นั่งที่ซอกของตน จึงคิดว่า “เราจะลอง
 ลิ่งใหญ่ นั้น” ดังนี้ แล้วยืนข้างหน้าลิ่งใหญ่
 นั้น กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๑๔๓. “วันนี้เรากินผลไม้สุกอิ่มดีแล้วฉันใด
 ท่านผู้มีประพุดีอ่อนนุ่มต่อท่าน
 ผู้ใหญ่ ย่อมอิ่มดีแล้วฉันนั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **กินผลไม้
 สุกแล้ว** ความว่า เราเคี้ยวกินผลไม้
 มีมะเดื่อเป็นต้น อิ่มดีแล้ว.

ลิ่งใหญ่ฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวคาถา
 ที่ ๓ ว่า

๑๔๔. “ลิ่งเกิดในป่า ควรหลอกลิ่งเกิดใน
 ป่า แม้ลิ่งหนุ่มก็ไม่ควรเชื่อ เพราะ
 ลิ่งแก่คร่ำคร่า ก็ยังไม่เชื่อ”.

^๑ น. ผลานิ.

^๒ น. อนฺโตปาสามทริยํ.

^๓ น. ทหโร กปิ สทฺเธยฺย.

ตสฺสตุโถ ยํ วนเ ชาโต กปิ
 วนเ ชาตสฺส กปิโน วนฺจณํ กเรยฺย,
 ตํ ตยา สทิสฺโส ทหโรปิ^๑ วานโร น
 สทฺทหฺเขยฺย, มาทิสฺปิ^๒ ชินฺโนเ ชรากปิ
 มหฺลลคมกุกฺโก น หิ สทฺทหฺเขยฺย,
 สตฺตกฺขตฺตุมฺปิ ภาณนฺตสฺส ตฺมฺหาทิสฺส
 น สทฺทหฺติ, อิมฺสฺมิณฺหิ หิมฺวนฺตปฺปเทส
 สพฺพผลาผลํ วสฺเสน กิลินฺนํ ปตฺติตํ,
 ปฺน ตว อิทํ ฺจานํ นตฺถิ, อจฺจชาติ.
 โส ตโตว ปกฺกามิ.

เนื้อความคานานั้นว่า ลิงเกิดในป่า
 หลอกลิงตัวเกิดในป่า แม้วานรหนุ่ม
 เช่นเจ้าไม่ควรเชื่อค่านั้นแม้ถึงแก่คร่ำคร่า
 เช่นเราก็มิได้เชื่อเลย, ลิงเช่นเจ้าแม่จะพูดถึง
 ๗ ครั้งก็ไม่มีใครเชื่อ ในหิมวันตประเทศนี้
 ผลไม้เนื้อใหญ่ทั้งหมดชุ่มฝนหล่นลงไป,
 เจ้าจะไม่มีที่เช่นนี้อีก, เจ้าจงไป ดังนี้.
 เจ้าลิงน้อยได้หนีไปจากที่นั้นนั่นแล.

สตฺตา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหฺริตฺวา
 ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา ชุทฺทกมกุกฺโก
 เนวาสิโก อโหสิ, กาพมฺหามกุกฺโก
 อาคณฺตฺกภิกฺขุ, รุกฺขเทวตา ปน
 อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
 “ลิงน้อยในกาลนั้น กลับชาติมาเป็น
 เจ้าอวาสา, ลิงดำใหญ่กลับชาติมาเป็น
 อาคันตฺกะ, ส่วนรุกขเทวดากลับชาติมา
 เป็นเราตถาคตแล”.

อุทุมพรชาดกวรรณนา อฏฺฐมา.

พรรณนาอุทุมพรชาดก ที่ ๘ จบ.

^๑ ฉ. ทหโร วานโร สทฺทหฺเขยฺย.

^๒ ฉ. มาทิสฺ ปน.

๕. โกมารियปุตตชาดก (๒๕๕)

๑๔๕. “ปุเร ตุवं สีลวตํ สกาเส
โอกุกนุทิกํ กิฬสิ อสฺสมมุหิ
กโรหเร มกฺกฏฺยานิ มกฺกฏ
น ตํ มยํ สีลวตํ รามาม.
๑๔๖. สุกตา หิ มยฺหํ ปรมมา วิสุทฺธิ
โกมาริยปุตฺตสฺส พหุสฺสฺสฺส
มาทานิ มํ มณฺณิ ตุवं ยถา ปุเร
ฉานาภิชฺชุตฺตา วิหฺราม อวฺสุโส.
๑๔๗. สเจปิ เสลฺลสมิ วเปยฺย พิชฺชํ
เทโว จ วสุเส น หิ ตํ วิรุเพห
สุกตา หิ เต สวา ปรมมา วิสุทฺธิ
อารา ตุवं มกฺกฏฺย ฉานภุมฺยา”ติ.

โกมาริยปุตฺตชาดกํ นวมํ.

๕. โกมาริยปุตฺตชาดก (๒๕๕)

๑๔๕. “แต่ก่อน เจ้า(ขอบ)เล่นกระโดดใน
อาศรม สำนักของเราผู้ชอบเล่น
เฮ้ย! เจ้าลิ่งน้อย เจ้าจงทำกิริยา
ของลิ่ง(บัดนี้)เรายังมิได้ยินดีการ
เล่น ของเจ้าเลย.
๑๔๖. เพราะว่า เราได้ฟังความบริสุทธิ์
อย่างยิ่ง ของท่านโกมาริยบุตร
ผู้เป็นพหูสูต บัดนี้ท่านอย่าสำคัญ
ว่า เราเป็นเหมือนก่อน ท่านผู้มี
อายุ เราชวนชวายเป็นฉานอยู่.
๑๔๗. แม้หากบุคคล พึงหว่านพีชลง
บนหิน ทั้งฝนตก พืชนั้นก็งอกขึ้น
ไม่ได้ จริงอยู่ แม้เจ้าจะได้ฟัง
ความบริสุทธิ์ อย่างเยี่ยมมาแล้ว
(ก็ตาม) ลิ่งเอ๋ย เจ้ายังไกลจาก
ภูมิฉานนัก”.

โกมาริยปุตฺตชาดกํ ที่ ๙.

๕. โกมาริยปุตตชาดก^๑
(๒๕๕)

ปุเร ตุนฺหิตี อิทํ สตุถา
บุพฺพารามะ วิหรนฺโต เกฬิสฺสเก ภิกฺขุ
อารพฺภ กเถสิ.

เต กิร ภิกฺขุ สตุถริ
อุปริปาสาเท วิหรนฺเต เหฏฺฐาปาสาเท
ทิจฺจสุตฺตาทีนึ กเถนฺตา เกฬินฺจ^๒
ปริหาสณฺจ กโรนฺตา นิสฺสีสุ. สตุถา
มหาโมคฺคัลลานํ อามนฺเตตฺวา. “เอเต
ภิกฺขุ สํเวเชหิ”ติ อาน. เถโร
อากาเส อุปฺปติตฺวา ปาทงฺคฺกุจฺเจน
ปาสาทถฺปิภํ ปหริตฺวา ยาว
อุทกปริยฺนฺตา ปาสาทํ กมฺเปสิ. เต
ภิกฺขุ มรณภยภีตา นิภฺขมิตฺวา พหิ
อฏฺฐํสุ. เตสํ โส เกฬิสฺสภาโว ภิกฺขุสุ
ปากโฏ ชาโต.

๕. พรรณนาโกมาริยปุตตชาดก
(๒๕๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
บุพพาราม ทรงปรารภภิกษุชอบเล่น
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า **แต่ก่อนเจ้า**
ดังนี้เป็นต้น.

ได้ยินว่าภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระ
ศาสดาประทับอยู่ปราสาทชั้นบน นั่ง
สนทนากันถึงสิ่งที่ตนเห็นมา ฟังมาเป็นต้น
และทำการเล่น และหัวเราะกันอย่าง
สนุกสนาน ณ ปราสาทชั้นล่าง. พระ
ศาสดาตรัสเรียกพระมหาโมคคัลลานะมา
แล้ว ตรัสว่า “เธอจงให้ภิกษุเหล่านี้
สลดสังเวช”. พระเถระหะเหขึ้นบนอากาศ
ใช้หัตถ์นิ้วเท้าเขี่ยยอดปราสาท (ทำ) ให้
ปราสาทไหวจนถึงน้ำที่อยู่ล่างสุด. พวก
ภิกษุเหล่านั้น กลัวตาย จึงพากันออกไป
ยืนข้างนอก. ความชอบเล่นสนุกสนาน
ของท่านเหล่านั้น ปรากฏอื้อฉาวในหมู่
ภิกษุทั่วไป.

^๑ ฉ. โกมารปุคฺคชาดกวรรณนา.

^๒ ฉ. กลลพฺพจ ปริภาสณฺจ.

อถกทิวส์ ภิกขุ ฐมฺมสภายํ กถํ
 สมฺภูจาเปสุ “อาวุโส เอกจฺเจ ภิกขุ
 เอวรฺุเป นียยานิกสสเน ปพฺพิชิตฺวา
 เกฬีสีลา หุตฺวา วิจรนฺติ, ‘อนิจจํ
 ทุกฺขํ อนตตฺตา’ติ วิปสฺสนาย กมฺมํ
 น กโรนฺตี”ติ. สตุถา อาคนฺตุวา
 “กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย
 สนฺนุสฺสินฺหา”ติ ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย
 นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว อิทาเนว,
 ปุพฺเพเปเต เกฬีสีลกาเยว”ติ วุตฺวา
 อตีตํ อาหริ.

ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุประชุมสนทนา
 กัน ณ ธรรมสภาว่า “ท่านผู้มีอายุ
 ภิกษุบางพวกบวชในศาสนา ซึ่งนำ
 ออกจากทุกข์เห็นปานนี้แล้ว ยังเที่ยวเล่น
 (สนุกสนานอยู่) มิได้กระทำความกรรมด้วย
 การเห็นแจ้งว่า “ไม่เที่ยง เป็นทุกข์
 เป็นอนัตตา” เลย”. พระศาสดาเสด็จมา
 แล้ว ตรัสถามว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมกันเรื่องอะไร”
 เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้”
 แล้วจึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่
 ในบัดนี้เท่านั้น, แมื่กาลก่อนท่านเหล่านี้
 ก็ชอบเล่นเหมือนกัน” ดังนี้ แล้วทรงนำ
 อติตนิทานมาว่า.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุमतฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิตฺโต เอกสมิ
 คามเก พุราหุมนฺกุลे นินฺพุตฺติ.
 “โกมารियฺปุตฺโต”ติ^๑ นํ สญฺชานิสฺสุ. โส
 อปรภาเค นิกฺขมิตฺวา อิลิปฺพุพฺพชฺชํ
 ปพฺพิชิตฺวา หิมวณฺตปฺปะเทเส วสิ.
 อถญฺเเว เกฬีสีลกา ตาปสา

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
 พระโพรสิตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ ใน
 หมู่บ้านแห่งหนึ่ง. พวกญาติเรียกท่านว่า
 “โกมารियบุตร”. ในกาลต่อมา ท่านออก
 บวชเป็นฤๅษีอาศัยอยู่ ณ หิมวันตประเทศ.
 ครั้งนั้น พวกดาบสชอบเล่นพวกอื่น

^๑ ส. โกมาขปุโค ฉ. โกมารปุโคติ.

หิมวันตปุพฺเทศ อสุสมิ มาเปตฺวา
วสีสุ. กสิณปริกมฺมตฺตมฺปิ เตสํ นตฺถิ.

สร้างอาศรมอยู่ในหิมวันตประเทศ. ท่าน
เหล่านั้นมิได้มีการเจริญภาวนา แม้สักว่า
การบริกรรมกสิณ.

อรณฺณโต ผลาผลานิ อahrtฺวา
ขาทิตฺวา หสมานา นานปุปราย
เกพฺปิยา วิตฺตนาเมสุ^๑ เตสํ สนฺติเก
เอโก มกฺกโฏ อตฺถิ. โสปิ เกพฺปิสฺสโก
มุขวិการาทินิ กโรนฺโต ตาปสฺสานํ
นานาวีรํ เกพฺปี ทสฺเสตฺติ. ตาปสฺสา ตตฺถ
จิริ วสิตฺวา โลณมุฬฺลเสวนตฺถาย
มนุสฺสปลํ อคมฺสุ.

(ต่างพากัน) นำผลไม้แห้งใหญ่มาจาก
ป่าแล้ว กินไป รื่นเริงไป ให้เวลา
หมดไปด้วยการเล่น มีประการต่าง ๆ.
ในสำนักของท่านเหล่านั้น มีลิงอยู่ตัวหนึ่ง.
มันชอบเล่นทำหน้าที่ตาแปลก ๆ เป็นต้น
แสดงการเล่นต่าง ๆ ให้พระดาบสชม.
พวกพระดาบสอยู่ ณ ที่นั้นเป็นเวลานาน
เพื่อต้องการเสพรสเค็ม รสเปรี้ยว จึงได้
เดินทางไปสู่ถิ่นมนุษย์.

เตสํ คตกาลโต ปฏฺจาย โพรสิตฺโต
ตํ ฌานํ อาคนฺตฺวา วาสํ กปุเปสิ.
มกฺกโฏ เตสํ วีย ตสฺสาปิ เกพฺปี
ทสฺเสสิ. โพรสิตฺโต อจฺฉรํ ปหริตฺวา
“สุสิขิตฺตปพฺพชิตานํ สนฺติเก วสนฺเตน
นาม อจฺฉรสมฺปนฺเนน กายวาจาทิ^๒
สุสฺสณฺเณเตน ฌานเณ^๓ สุยฺตุเตน ภาวิตฺติ
วฏฺฐิตี”ติ ตสฺส โอวาทํ อทาสิ.

จำเดิมแต่ท่านเหล่านั้นไปแล้ว พระ
โพธิสัตว์ได้ไปอยู่ที่นั่น. ลิงแสดงการเล่น
แก่ท่าน เหมือนแสดงแก่ดาบสเหล่านั้น.
พระโพธิสัตว์ดีดนิ้วมือ ให้โอวาทมันว่า
“ธรรมด่าว่า ผู้อยู่ในสำนักบรรพชิตผู้
ศึกษามาดีแล้ว ควรเป็นผู้สมบูรณ์ด้วย
มารยาท: สรรวมกายวาจาเป็นต้น
เรียบร้อยดี ประกอบอยู่ในฌาน”.

^๑ ฉ. วิคินาเมนติ.

^๒ ฉ. กายาทิหิ.

^๓ ฉ. ฌานนฺสุ ยฺตุเตน.

โส ตโต ปฏุจาย สีลวา อาจารย์-
สมบุโน อโหสิ. โพรสตุโต ตโตปิ
อณฺฏตถ อคมาสิ. อถ เต ตาปสา
โลณมุฬิ์ เสวิตฺวา ตํ จานํ อคมฺสุ.
มกุกฺโข ปุพฺเพ วีย เตสํ เกหิ น
ทสฺเสสิ.

อถ นํ ตาปสา “ปุพฺเพ ตฺวํ อาวุโส
อมุหํ ปุโรโต เกหิ อกาสิ, อิทานิ
น กโรสิ, กิการณา”ติ ปุจฺจนฺตา
ปจฺมํ คาถมาหฺสุ

๑๔๕. “ปุเร ตฺวํ สีลวตํ สกาเส
โอกฺกนฺตฺกิ^๑ กิฬสิ อสฺสมมุหิ
กโรหเร มกุกฺขิยานิ มกุกฺข
น ตํ มยํ สีลวตํ รามามา”ติ.

ตตฺถ สีลวตํ สกาเสติ เกหิสีล-
กานํ^๒ อมุหํ สนฺติเก. โอกฺกนฺตฺกนฺตฺติ
มิโค วีย โอกฺกนฺตฺติวา^๓ กิฬสิ.
กโรหเรติ^๔ กโรหิ. อเรติ อาสปนํ.

จำเดิมแต่นั้น มันก็เป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย
สมบูรณ์ด้วยมารยาท. พระโพธิสัตว์ได้ไป
ที่อื่น แม้จากที่นั่น. ต่อมาพระดาบส
เหล่านั้น เสพรสเค็ม และรสเปรี้ยวแล้ว
จึงได้กลับมาสู่ที่นั่นอีก. ลิงไม่แสดงการ
เล่นต่อท่านเหล่านั้นเหมือนก่อน.

ครั้งนั้น พระดาบสถามมันว่า “เฮ้ย(เจ้าลิง)
แต่ก่อนเจ้าทำการเล่นต่อหน้าเรา บัดนี้
ไม่ทำ เพราะเหตุไร” ดังนี้ แล้วกล่าว
คาถาแรกว่า

๑๔๕. “แต่ก่อน เจ้าเล่นกระโดดในอาศรม
สำนักของเรา ผู้ชอบเล่น เฮ้ย
เจ้าลิงน้อย เจ้าจงทำกิริยาของลิง,
เรายังมิได้ยินดีการเล่นนั้น ของ
เจ้าเลย”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สำนัก
ของเราผู้ชอบเล่น ได้แก่ในสำนักของเรา
ผู้ชอบเล่น. คำว่า กระโดด ความว่า
เล่นกระโดดเหมือนเนื้อ. คำว่า เฮ้ย เจ้า

^๑ ฉ. โอกฺกนฺตฺกิ.

^๒ ฉ. เกหิสีลานํ.

^๓ ฉ. โอกฺกนฺตฺติวา.

^๔ ฉ. กโรหเรติ เอกธ อเรติ อาสปนํ.

มกฏิกยานีติ มุขมกฏิกก็หสงฺขาดานิ
มุขวิการาทินิ^๑

จงทำ ได้แก่ เจ้าจงทำ. คำว่า อเร
เป็นคำร้องเรียก. คำว่า กิริยาของลิง
ได้แก่ ทำหน้าแปลก ๆ กล่าวคือ เล่น
กลอกหน้า เหมือนหน้าลิง.

น ตํ มยํ สีลวตํ รามมาติ
ยํ ปุพฺเพ ทว เกฬิสฺสํ เกฬิวตฺตํ, ตํ
มยํ เอตฺรหิ น รามม, นาภิรรามม,^๒
ตวมุปี โน น รามาเปสิ, กิณฺุโข
การณนุ”ติ.

คำว่า เรายังมิได้ยินดีการเล่นของ
เจ้าเลย ความว่า ขณะนี้ พวกเรายัง
มิได้ยินดี มิได้ชื่นชมการเล่นเป็นวัตร ใน
การเล่นของเจ้า เมื่อก่อนนั้นเลย แม้เจ้า
ก็ยังไม่ให้พวกเราชอบใจ เป็นเหตุอะไร
หนอ”.

ตํ สุตฺวา มกฏิกฺโข ทฺติยํ คาถมาห

ลิงฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวคาถา
ที่ ๒ ว่า

๑๕๖. “สุตา หิ มยฺหํ ปฺรมา วิสุทฺธิ
โกมาริยปุตฺตสฺส^๓ พหุสฺสุตฺตสฺส
มาทานิ มํ มณฺุณิ ตฺวํ ยถา ปุเร
ฉานาภียุตฺตา^๔ วิหฺราม อวฺุโส”ติ.

๑๕๖. “เพราะว่า เราได้ฟังความบริสุทธิ์
อย่างยิ่ง ของท่านโกมาริยบุตร
ผู้เป็นพหูสูต บัดนี้ ท่านอย่าสำคัญ
เราว่าเป็นเหมือนก่อน ท่านผู้มีอายุ
เราชวนชวายเป็นฉานอยู่”.

^๑ น. มุขวิการานิ.

^๒ น. อิทํ น ทิสฺสติ.

^๓ น. โกมารปุตฺตสฺส.

^๔ น. ฉานานุชฺชโค วิหฺรามิ อวฺุโส.

วสุเสยฺย, อภิเวตตตฺตา ตํ น วิรุเพหฺย, เอวเมว ตยา ปรมชฺฌานวิสุทฺธิ สฺสุตา, ตฺวํ ปน ติรจฺจนโยนิกตฺตา อารา มกฺกฏ ฌานภุมิยา ทูเร จิตฺ, น สกฺกา ตยา ฌานํ นิพฺพตฺเตตฺตุนฺติ มกฺกฏํ ทรหิสุ.

๕ ชนิดลงบนลานหิน ทั้งฝนตกชุกด้วย พืชนั้นก็มิขึ้น เพราะมีไฉนา ท่านก็ อย่างนั้นเหมือนกัน (แม่) จะได้ฟังฌาน- วิสุทธิอย่างสูงมาแล้ว (ก็ตาม) แต่เพราะ เจ้ามีกำเนิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เจ้าจึง อยู่ไกล คือดำรงอยู่ในที่ไกลจากฌานภุมิ- นัถ์ ลิงเอ๋ย เจ้าไม่อาจจะให้ฌานเกิดขึ้น ได้.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา ชาตกํ สโมธานฺสิ “ตทา เกฬิสฺล- ตาปฺสา อิเม ภิกฺขุ อหฺสุ, โกมารียปฺุตโต ปน อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม- เทศนานี้ (มาตรัสแล้ว) จึงทรงประชุม- ชาดกว่า “ดาบสชอบเล่นในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นภิกษุเหล่านี้, ส่วน โกมารียบุตรกลับชาติมาเป็นเราผู้ตถาคด- แล”.

โกมารียปุตตชาดกาวณฺณนา นวมา.

พรรณนาโกมารียปุตตชาดก ที่ ๘ จบ.

๑๐. พกชาตก (๓๐๐)

๑๔๘. “ปรปาณฆาเต ชีวนโต
มัสโลหิตโกชโน
พโก วตฺ สมหาย
อุปฺชฺชิตฺติ อฺโปสถํ.
๑๔๙. ตสฺส สกฺโก วตฺตณาย
อชฺชูปนฺนุปากมิ
วิตฺตโป อชฺชูปฺปตฺโต
ภณฺชิตฺติ โลหิตโป ตปํ.
๑๕๐. เอวเมว อิทฺถกฺจฺโจ
สมาทานสฺสมิ ทฺพฺพโล
ลหฺนํ กโรตฺติ อตฺตทานํ
พโกว อชฺชการณา”ติ.

พกชาตกํ ทสมํ.

กุมภวคฺโค ปณฺจโม.

๑๐. พกชาตก (๓๐๐)

๑๔๘. “นกกฺยงมิเนื้อ และเลื้อดเป็นอาหาร
เป็นอยู่ได้ เพราะฆาสฺตฺวอ์อื่น
สมาทานวตฺตรเข้าจำอุโปสถ.
๑๔๙. ท้าวสํกเกะ ทรงทราบวตฺตรอัน
ย่อหย่อนของมนั จึงเสด็จมาด้วย
รูปของแพะ มั่นสันตบะ มุ่งมาตี
เลื้อด ทำลายตบะ (ของตนเสีย).
๑๕๐. คนบางคนในโลกนี้ ก็เหมือนกัน
ไม่ค่อยจริงจัง ในการสมาทาน
(วตฺตร) มักทำตนให้เบา เหมือน
นกกฺยงทำลายตบะของตน เพราะ
เหตุแห่งแพะ ฉะนั้น”.

พกชาตก ที่ ๑๐

กุมภวรรค ที่ ๕.

๑๐. พกชาดกวัฒนนา^๑ (๓๐๐)

ปรปามาเตติ อิทธิ สตุถา
 เขตวเน วิหรนุโต ปุราณสนุถต อารพุก
 กเกสิ.

วตุฎปี วินเย วิตุถารโต อากตเมว.

อยม ปเนตถ สงเขโป.

อายุสุมมา อุปเสนโน ทวาสสิโก
 เอกวาสสิเกน สทุธิวิหาริเกน สทุธิ
 สตุถาริ อุปสงกมิตฺวา สตุถารวา
 ครหิโต นิวตฺติตฺวา^๒ ปกุกนุโต วิปฺสสนํ
 ปฏฺจเปตฺวา อรหตฺต^๓ ปตฺวา
 อปฺปิจฺจตาทิกุณฺญตฺโต เตรส ชฺชตฺกานิ
 สมาทาย ปริสมฺปิ เตรสชฺชตฺกธฺร
 กตฺวา ภควติ เตมาสํ ปฏฺิสลฺลีเน
 สปริโส สตุถาริ อุปสงกมิตฺวา
 ปริสมฺปิ นิสฺสาย ปจฺมํ ครหํ ลภิตฺวา
 ธมฺมิกาย^๔ กตฺติกาย อนฺนฺวตฺตเน ทฺุติย
 สาธุการิ ลภิตฺวา "อิโต ปฏฺจาย

๑๐. พรรณนาพกชาดก (๓๐๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภสันถัดเก่า
 ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ในเพราะฆ่า
 สัตว์อื่น ดังนี้ เป็นต้น.

เนื้อเรื่องมาอย่างพิสดารในพระวินัย.

ส่วนเนื้อความโดยย่อในที่นี้มีดังต่อไปนี้.

ท่านอุปเสน(บวช)ได้ ๒ พรรษา
 ได้เข้าไปเฝ้าพระศาสดา กับสัทธิวิหาริก
 ซึ่งมีพรรษาเดียว ถูกพระศาสดาติเตียน
 จึงกลับปลีกไปแล้วเริ่มวิปัสสนา ได้บรรลุ
 พระอรหัต ประกอบด้วยคุณ มีความ
 ปรารถนาน้อยเป็นต้น สมทานชฺชตฺก
 ทั้ง ๑๓ ข้อ ชักชวนบริษัทให้ทรงชฺชตฺก
 ๑๓ ด้วย เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงเข้าที่
 หลีกเร้นตลอดไตรมาส, พร้อมด้วยบริษัท
 เข้าไปเฝ้าพระศาสดา เพราะอาศัยแม่
 บริษัท จึงได้รับคำติเตียนครั้งแรก เพราะ
 ประพฤติตามกตีกาที่เป็นธรรม จึงได้รับ

^๑ น. วกชาดกวัฒนนา

^๒ น. วนฺทิตฺวา.

^๓ น. อรหตฺตปฺปคฺโต.

^๔ น. ธมฺมิกาย กตฺติกาย อนฺนฺวตฺตเน.

ชุตุงคชรา ภิกขุ ยถาสุขํ อุปสงกมิตฺวา มํ ปสฺสนนฺตุ”ติ สตถารว กตานุคฺคโห นิกขมิตฺวา ภิกขุณฺเ อตมตฺถํ อารโหเจสิ.

สาธุการ ครั้งที่ ๒ ผู้อันพระศาสดาทรง กระทำการอนุเคราะห์ว่า “จำเดิมแต่เข้าไป ภิกษุผู้ทรงชุตุงค์ จงเข้ามาหาเราได้ตามสบาย” ดังนี้แล้วออกมาแจ้งเรื่องนั้น แก่ พวกภิกษุ.

ตโต ปฏฺฐติ ภิกขุ ชุตุงคชรา หุตฺวา สตถาวํ ทสฺสนาย อุปสงกมิตฺวา สตถวิ ปฏิสฺสุลานา วฏฺฐิจฺเจ ตตฺถ ตตฺถ ปัสฺกุลานิ ฉนฺนุเตตฺวา อตฺตโน ปตฺตจิวฺรเวเนว คณฺหีสุ. สตถา สมฺพหุเลหิ ภิกขุหิ สทุธิ เสนาสนจาริกํ จรมาโน ตตฺถ ตตฺถ ปตฺตานิ ปัสฺกุลานิ ทิสฺวา ปุจฺฉิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา “ภิกขเว อิมํ นาม ภิกขุณฺเ วตฺตสมาทานํ” น จิรฏฺฐิติกํ พกฺสฺส อุปฺสถกมฺมสทิสํ อโหสิ”ติ วตฺวา อตฺถิ ตํ อหริ.

จำเดิมแต่นั้น พวกภิกษุ(ต่าง)พากันทรง ชุตุงค์เข้าเฝ้าพระศาสดา เมื่อพระศาสดา เสด็จออกจากที่หลีกเร้นแล้ว (ต่างพากัน) ทิ้งผ้าบังสุกุลไว้ ณ ที่นั้น ๆ ถือเอาเฉพาะ บาตรและจีวรของตน. พระศาสดาพร้อม ด้วยภิกษุเป็นจำนวนมากเสด็จเที่ยวตรวจ วิหาร ทอดพระเนตรเห็นผ้าบังสุกุลตก เกลือ่นอยู่ ณ ที่นั้น ๆ จึงตรัสถาม ทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ตรัสว่า “ดูกรภิกษุ ทั้งหลาย การสมาทานวัตรของภิกษุ เหล่านี้ มิได้ตั้งอยู่ยั่งยืนนาน เปรียบเหมือน อุปฺสถกรรมของนกยาง” ดังนี้ แล้วนำ อตฺถินิทานมาว่า.

อตฺถิเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิสฺตโต สกุโก เทวราชา อโหสิ. อถโก โปก

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระ โพรสิสฺตํ เป็นท้าวสักกเทวราช. ครั้งนั้น

๑ น. ชุตุงคสมาทานํ.

คงคาตีเร ปาสาณปิฎุเจ วสติ. อถ
คงคาย มโหมทก^๑ คนตุวา ตัง
ปาสาณัง ปริกขิปี. พโก อภิรุหิตวา
ปาสาณปิฎุเจ นิปชชิตี. เนวสุส โคจโร
อตุถิ. น โคจราย คมนมคโค, อุทกมปิ
วทุมเตว. โส จินเตสิ “มยหัง เนว
โคจโร อตุถิ, น โคจราย คมนมคโค,
นิกกมมสุส ปน นิปชชนโต อุโปสถกมม
วตฺตรนุ”ติ มนสาว อุโปสถัง อธิฏฺฐาย
สีลานิ สมาทยิตวา นิปชชิตี.

ตทา สกุโก เทวราชา อวชฺชมาโน
ตสุส ตัง ทุพฺพลสมาทานัง ฅตุวา “เอตัง
พกั วิมฺลิสฺสามิ”ติ^๒ เอพกรูเปน
อาคนตุวา ตสุสาวิทุเร จตุวา อตุตตานัง
ทสฺเสสิ.

พโก ตัง ทิสฺวา “อณฺณสมิ ทิวเส
อุโปสถกมมม ชานิสฺสามิ”ติ อุฏฺฐาย ตัง
คณฺหิตุํ ปกฺขนฺทิตี. เอพโกปี อิติ จิตโต
จ ปกฺขนฺทิตฺวา อตุตตานัง คเหตุ

นกยางตัวหนึ่งอาศัยอยู่บนลานหินบนฝั่ง
แม่น้ำคงคา. ต่อมาห้วงน้ำใหญ่ในแม่น้ำ
คงคา ไหลไปล้อมรอบหินนั้น. นกยาง
ขึ้นไปเกาะบนลานหิน. มันไม่มีอาหารกิน
ทางไปหาอาหารก็ไม่มี น้ำก็ท่วมขึ้นมา
เรื่อย ๆ มันคิดว่า “เราไม่มีอาหารกิน
ทางไปหาอาหารก็ไม่มี ก็เมื่อ(เรา)ไม่มี
งานทำ รักษาอุโบสถดีกว่านอนอยู่
เฉย ๆ” ดังนี้ แล้วอธิษฐานอุโบสถ
สมาทานศีลแล้วนอน.

ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราช เมื่อทรง
ใคร่ครวญอยู่ ทรงทราบการสมาทาน
ของนกยางนั้นย่อหย่อน จึงทรงดำริว่า
“เราจะทดลองนกยางนั้น” ดังนี้ แล้ว
ทรงแปลงเป็นแพะ มายืนปรากฏพระองค์
ในที่ที่ไม่ไกลนกยางนัก.

นกยางเห็นแพะนั้นแล้ว คิดว่า “เราจักรู้
อุโบสถกรรมในวันอื่น” ดังนี้ แล้วลุกขึ้น
วิ่งไปจะจับแพะนั้น. ฝ่ายแพะวิ่งหนีไป
รอบ ๆ ไม่ยอมให้จับตน. นกยางเมื่อไม่

^๑ น. มโหมทก.

^๒ น. วิเทเจสสามิฉิ.

นาทาสี. พโก ตํ คเหตุํ อสกุโกนุโต
นิวตเตตฺวา อาคมมฺ “อุโปสถกมฺมํ ตาว
เม น ภิชฺชติ”ติ ตตฺถเวว ปฺน นิปฺชฺชติ.

สกุโก สกุภานุกาเวเนว^๑ อากาเส
จตุวา “ตาทิสฺสสุส ทุพฺพลชฺฌาเสยฺสสุส ก็
อุโปสถกมฺเมน, ตวํ มมฺ สกุภาวํ
อชานนุโต เอพกมฺสํ ขาทิกฺคาโมสี”ติ^๒
ตํ^๓ ครหิตฺวา เทวโลกเมว คโต.

สามารถจับแพะได้ จึงกลับมาอน ณ
ที่เดิมอีก ด้วยคิดว่า “อุโปสถของเรา
ยังไม่ขาด”.

ท้าวสักกะประทับยืนในอากาศ โดย
อานุกาพของท้าวสักกะแล้วตีเตียนนทกยาง
ว่า “ประโยชน์อะไรด้วยอุโปสถกรรมของ
สัตว์เช่นเจ้า ผู้ย่อหย่อนต่อการสาธยาย
เจ้าไม่รู้ว่าเราเป็นท้าวสักกะ พรารณา
จะกินเนื้อแพะ” ดังนี้ แล้วเสด็จกลับไปยัง
เทวโลก.

ติสฺโสปี อภิสัมพุทฺธคาถา

๑๔๘. “ปรปาณมาเต^๔ ชีวนุโต
มฺสโลหิตโกชโน
พโก วตํ สมหาทาย
อุปฺปชฺชติ อุโปสถํ.

๑๔๙. ตสฺส สกุโก วตญฺญา
อชฺรูปนุปกามิ
วิตโตโป อชฺฌนฺนปฺตโต
ภณฺชิ โลหิตโป ตป.

อภิสัมพุทฺธคาถา^๑ ๓ คาถาว่า

๑๔๘. “นทกยางมีเนื้อ และเลือดเป็นอาหาร
เป็นอยู่ได้ เพราะฆ่าสัตว์อื่น
สมาทานวัตรเข้าจำอุโปสถ.

๑๔๙. ท้าวสักกะ ทรงทราบวัตรอันย่อ-
หย่อนของมัน จึงเสด็จมาด้วยรูป
ของแพะ มันสิ้นตบะ มุ่งมาตีมี
เลือด ทำลายตบะ (ของตนเสีย).

^๑ ฉ. สกุภคคคาเวเนว.

^๒ ฉ. ขาทิกฺคาโม อโหสิ.

^๓ ฉ. ตํ วิเทเจตฺวา ครหิตฺวา.

^๔ ฉ. ปรปาณโรธา.

^๑ อภิสัมพุทฺธคาถา ได้แก่ คาถาที่ตรัสหลังจากพระองค์
ตรัสรู้แล้ว.

๑๕๐. เอวเมว อิเธกจโจ^๑

สมาทานสมิ ทุพฺพลี^๒

ลหุ กโรติ^๓ อุตฺตานี

พโกว อชการณา”ติ.

ตตถ อุปฺปชฺชิ อุโปสถนฺติ
 อุโปสถวาสิ อุปคโต. วตฺตณฺยาติ
 ตสฺส ทุพฺพลวตฺตํ อณฺญา. วิตฺตโป
 อชฺฌมฺปตฺโตติ วิคตฺตโป หุตฺวา
 อุปคโต, ตํ ขาทิตุํ ปกฺขณฺโตติ^๔
 อตฺโถ. โลหิตโปติ โลหิตปายี. ตปฺนฺติ
 ตํ อุตฺตนา^๕ สมาทินฺนตปปี ภิณฺทิ.

สตุถา อิมํ ชมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมชานสิ “ตทา สกุโก
 อหเมว”ติ.

พกชาตกาวณฺณนา ทสฺมา.

กุมภวคฺโค ปญฺจโม.

๑๕๐. คนบางคนในโลกนี้ ก็เหมือนกัน
 ไม่ค่อยจริงจัง ในการสมาทาน
 (วัตร) มักทำตนให้เบา เหมือน
 นกยางทำลายตะของตน เพราะ
 เหตุแห่งแพะ ฉะนั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เข้าจำ**
อุโบสถ ได้แก่ อยู่จำอุโบสถ. คำว่า
รู้วัตร ได้แก่ รู้วัตรอันหย่อนของมัน.
 คำว่า **สิ้นตะมุงมา** ความว่า มันสิ้น
 ตะมุงไปแล้ว คือมุงไปเพื่อกินแพะนั้น.
 คำว่า **ดื่มเลือด** คือมีปกติดื่มเลือด(เป็น
 อาหาร). คำว่า **ตะ** ความว่า ทำลาย
 ตะที่ตนสมาทานแล้วนั้น.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนา(นี้) (มาตรัสแล้ว) จึงทรงประชุม
 ชาดกว่า “ท้าวสักกะ ครั้งนั้น กลับชาติ
 มาเป็นเราผู้ตัดภาคแล้ว”.

พรรณนาพกชาดก ที่ ๑๐ จบ.

กุมภวรรค ที่ ๕ จบ.

๑ น. อิเธกจเจ.

๒ น. ทุพฺพลา.

๓ น. กโรนฺติ.

๔ น. ปกฺขณฺทิ.

๕ น. อุตฺตโน สมาทานตปปี.

ตสุสุททาน์

วรกุมภ สุปตตสิริวิหโย
 สุจิตมมต พินทุสุสโร จุสโก
 สริตंपติ จณฺหี ชรากปينا
 อถ มกุกฎิยา วกเกน ทสาดิ.

วคฺคฺททาน์

สงฺกบโป ปทฺโม เจว
 อุกฺปาเนน ตติยํ
 อพฺพนฺตรํ ฌฏฺเภาทํ
 ดิกนิปาตมฺหิลงฺกตํ.

ดิกนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

ประมวลชาดกที่มีในกุมภวรรคนี้ คือ

ในวรรคนี้มี ๑๐ ชาดก คือ ภัทร-
 ฌฏเภทกชาดก ๑ สุปตตชาดก ๑
 กายนิพพิทกชาดก ๑ ชัมพูชาทก
 ชาดก ๑ อันตชาดก ๑ สมุทท-
 ชาดก ๑ กามวิลปชาดก ๑
 อุกุมพรชาดก ๑ โกมาริยปุตตชาดก
 ๑ พกชาดก ๑.

รวมวรรคที่มีในดิกนิบาตนี้ คือ

ในดิกนิบาตประดับด้วย ๕ วรรคคือ
 สังกัปปวรรค ๑ ปทุมวรรค ๑
 อุกฺปานวรรค ๑ อัปภันตรวรรค ๑
 กุมภวรรค ๑.

พรรณนาดิกนิบาต จบ.

๔. จตฺกุกนินปาต

๑. กาลิงควคค

๑. จุฏฐกาลิงคชาตก (๓๐๑)

๑. “วีวรถ อิมาสํ ทวารํ
นกรนฺตํ ปวีสิตฺถํ
อรุณราชสฺส สีเหณ
สุสิฏฺเฐน สุรภูชิตํ นนฺทเสเนน.

๒. ชโย กาลิงกานํ อสยฺหสาหิณํ
ปราชโย อชโย อสฺสฺสฺกานํ
อิจฺจเว เต ภาสิตํ พุรหมจาริ
น อชฺชุกฺตา วิตถํ ภาณนฺติ.

๓. เทวา มุสวาทมฺปาติวตฺตา
สจฺจํ ตถํ ปรมํ กโรมํ นุ สกฺก
ตนฺเต มุสา ภาสิตํ เทวราช
กี วา ปฏิจฺจ มจฺจวา มหิณฺท.

๔. จตฺกุกนินปาต

๑. กาลิงควรรค

๑. จุฏฐกาลิงคชาตก (๓๐๑)

๑. “พวกท่านจงเปิดประตู เพื่อให้
พระราชธิดาเหล่านี้ เสด็จเข้าไปยัง
พระนคร นันทเสนผู้เป็นอำมาตย์ ตั้ง
ราชสีห์ของท้าวอรุณราช ได้รับคำ
พริ้งสนมมาดีแล้ว รักษาพระนครนี้.

๒. ท่านพรหมจारी ท่านพูดอย่างนี้ว่า
ฝ่ายพระเจ้ากาลิงคะ ผู้ย่ำยีบุคคล ผู้ที่
ใคร ๆ ย่ำยีไม่ได้ จะชนะ ฝ่ายพระเจ้า
อัสสกะจะพ่ายแพ้ ไม่มี(ทาง)ชนะ
บุคคลชื่อตรง ย่อมไม่พูดเท็จ.

๓. ท้าวสักกะ เทวดา(ควรร)ทำคำสัตย์ให้
แท้จริงอย่างยังมีไซ้หรือ (ไฉน) จึงยัง
ละเมิดมุสวาทเล่า แน่ะ เทวราช !
คำที่พระองค์ตรัสมานั้น ไม่เป็นจริง
ท่านท้าวหม่อมวานผู้เป็นใหญ่ พระองค์
อาศัยอะไรจึงตรัสคำเท็จ.

๔. นนุ เต สุตํ พุราหุมน ภาณฺวมานเ
 ทวา น อีสฺสนฺติ ปุริสปรกฺกมฺสฺส
 ทโม สฺมาธิ มนฺโส อเกชฺโช
 อพฺยตฺตตา นิกฺกมฺนญฺจ กาลเ
 ทพฺพญฺจ วิริยํ ปุริสปรกฺกโม จ
 เตนฺว อาสิ วิชโย อสฺสกาณฺนุ”ติ.

จุลลกาลิงคชาตกํ ปจฺมํ.

๔. ท่านพราหมณ์ ท่านได้ยินคำ ในเมื่อ
 เขาพูดกันมิใช่หรือว่า พวกเทวดาไม่
 อัจฉา ความพยายามของลูกผู้ชาย
 การฝึกซ้อม สมาธิ ความพอใจ การ
 ไม่แตกแยก ความไม่ทอดย การรุก
 ในคราวที่ควรรุก ความเพียรอันมั่นคง
 และความพยายามของลูกผู้ชาย (คุณ
 เหล่านี้ เป็นสมบัติของฝ่ายพระเจ้า
 อัสสกะ) เพราะเหตุนั้น พระเจ้า
 อัสสกะจึงชนะ”.

จุลลกาลิงคชาตก ที่ ๑.

๔. จตฺกุกนินิปาต

๑. กาลิงควคฺค

๑. จุฑลกาลิงกษัตราควณฺณา

(๓๐๑)

วิรรถ อิมาสํ ทวารนุติ อิทํ
สตุฏา เขตวเน วิหรนฺโต จตฺนุํ
ปริพฺพาชิกานํ ปพฺพชฺช อารพฺก กเถสิ.

เวสาลียํ กิร ลิจฺฉวิราชญํ สตุต
สทฺสฺसानิ สตุต สตานิ สตุต จ
ลิจฺฉวี วสีสุ. เต สพฺเพปิ ปุจฺฉา-
ปฺปฏิปุจฺฉาจิตฺตกา อเหสุ. อเถโก
ปญฺจสุ วาทสเตสุ พฺยตฺโต นิคฺคณฺโจ
เวสาลียํ สมฺปาปุณฺนิ. เต ตสฺส สงฺคหํ
อกํสุ. อปราปี เอรูปา นิคฺคณฺฐิ
สมฺปาปุณฺนิ. ราชาโน เทวปี ชเน
วาทํ การesu.

อุโกปี สทิสาว อเหสุ. ตโต ลิจฺฉวี
เอตทโหสิ “อิม เทว ปฏิจฺจ อุปฺปนฺโน
ปฺปฺตฺโต พฺยตฺโต ภวิสฺสตี”ติ. เตสํ วิวาทํ

๔. จตฺกุกนินิปาต

๑. กาลิงควรรค

๑. พรรณนาจุฑลกาลิงกษัตราค

(๓๐๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภการบวช
ของปริพาชก ๔ คน ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ว่า จงเปิดประตูให้พระราชบิดาเหล่านี้
เสด็จเข้าไป ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินว่า ในเมืองเวสาลี เจ้าลิจฉวี
๗,๗๐๗ พระองค์ ประทับอยู่. เจ้าลิจฉวี
เหล่านั้น แม้ทั้งหมดทรงไฟพระทัยใน
การถาม และการโต้ตอบ. ครั้งนั้น
นิครนถ์ผู้หนึ่ง ฉลาดในวาทะทั้งห้าร้อย
มาถึงเมืองเวสาลี. พวกเขาเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น
ทำการสงเคราะห์เขา. นิคคณฐีที่ฉลาด
เหมือนกันอีกคนหนึ่งมาถึง (เมืองเวสาลี).
เจ้า(ลิจฉวี)ทั้งหลาย ให้คนแม่ทั้งสอง
โต้ตอบวาทะกัน.

เขาแม่ทั้งสองเสมอกัน. ต่อจากนั้น พวก
เจ้าลิจฉวีได้มีความคิดนี้ว่า “เพราะ
อาศัยคนทั้งสองนี้ บุตรที่เกิดมาจะฉลาด”.

กาเรตฺวา เทวปี เอกโต วาเสสุ.

จึงให้ทำวิวาทะแก่ชนเหล่านั้น ให้ชนแม่
ทั้งสองอยู่ร่วมกัน.

อถ เนสํ สํวสมนุวาย ปฏิปาฏิยา
จตฺสฺส ทาริกาโย วิชายีสุ เอโก จ
ทารโก วิชายี. ทาริกานํ “สจฺจา
โสภา” อธิวาทกา^๒ ปฏิจฺจนรา”ติ^๓
นามํ อภิสุ. ทารกสฺส “สจฺจโก”ติ
นามํ. เต ปญฺจปี ชนา วิมฺบุตฺ
ปตฺวา มาติโต ปญฺจ วาทสตานี
ปิตีโต ปญฺจ วาทสตานีติ วาทสทฺส
อุคฺคณฺหีสุ.

ต่อมา เพราะอาศัยการอยู่ร่วมกันของเขา
ทั้งสอง จึงคลอดลูกหญิง ๔ คน ลูกชาย
๑ คน โดยลำดับ. มารดาบิดาตั้งชื่อ
ลูกหญิง (ทั้ง ๔) ว่า “สัจจา โสภา
อธิวาทกา และปฏิจจนรา”. และตั้งชื่อ
ลูกชายว่า “สัจจกะ”. เขาทั้ง ๕ รู้เพียงสา
แล้ว จึงเรียนวาทะ ๕๐๐ จากฝ่ายมารดา
และอีก ๕๐๐ จากฝ่ายบิดา รวมเป็นวาทะ
๑,๐๐๐.

มาตาปิโตร ทาริกาโย เอวํ โอวทิสฺ
“สเจ โกจิ คีหี ตุมหากํ วาทํ
ภินฺทิสฺสตี ตสฺส ปาทปริจาริกา
ภเวยฺยาถ สเจ ปพฺพชฺชิตो ภินฺทิสฺสตี
ตสฺส สนฺตฺติเก ปพฺพชฺชเยธา”ติ.

มารดาบิดา(ให้) โอวาทลูกสาวอย่างนี้ว่า
“ถ้าหากเป็นคฤหัสถ์คนใดคนหนึ่ง ทำลาย
วาทะของลูกได้ ลูกจงเป็นหญิงรับใช้เขา
ถ้าหากเป็นบรรพชิต ทำลายวาทะของ
ลูกได้ ลูกจงบวช ในสำนักของท่าน”.

อปรมาเค มาตาปิโตร กาลมกํสุ.
เตสุ กาลกเตสุ “สพฺพกนิฺฏฺโจะ
นิกฺคณฺโจะ” ตตฺถเว เวสาลิยํ ลิจฺฉวินํ

กาลต่อมา มารดาบิดาได้ถึง
แก่กรรม. เมื่อมารดาบิดาเหล่านั้น ถึง
แก่กรรมแล้ว นิคเรณฺถคนนํองฺสฺตทํอง

๑ ส. ฉ. โสลา.
๒ ส. อวาทกา, ฉ. อวาทริกา.
๓ ส. ปฏาจารา, ฉ. ปฏิจจาทา.
๔-๔ ฉ. สจจกนิคณโจะ.

สิปป์ ศึกษาแปนโต วลี. ภคินีโย
 ชมพูสาขน์ คเหตวา วาทตุถาย นครน
 นคร จรมาณา สวตถึ ปตวา
 นครทวารเ ชมพูสาขน์ นิภชิปิตวา “โย
 อมหากั วาท อโรเปตุ์ สกุโกติ, คิหิ
 วา ปพพิโต วา โส เอตุ์ ปัสุณฺช
 ปาเทหิ วิภิจิตวา ปาเทเหว สาขน์
 มหุททุ”ติ ทารกานั วตวา ภิกขตุถาย
 นคร ปาวีสึสุ.

อยู่สอนศิลปศาสตร์ให้พวกเจ้าลิจฉวี ใน
 พระนครเวสาสินั่นเอง. (ฝ่าย)พี่สาว
 ถือกิ่งหว้าเที่ยวจากเมืองหนึ่ง ไปยังอีก
 เมืองหนึ่ง เพื่อต้องการไต่วาทะ ลู่ถึง
 เมืองสวตถึ ปักกิ่งหว้าไว้ที่ประตูพระนคร
 แล้วบอกพวกเด็กว่า “ผู้ใดสามารถไต่
 วาทะของเราได้ ผู้นั้นเป็นภคินี หรือ
 บรรพชิตก็ตาม จงเอาเท้าเกลี่ยฝุ่นกองนั้น
 แล้วจงเอาเท้าตัวเองเหยียบกิ่งไม้” ดังนี้
 แล้วเข้าไปยังพระนครเพื่อภิกษา.

อถายสุมา สาริปตุโต อสมมุชช-
 นญฺจานั สมุชชิตวา วิตตมญฺสุ
 ปานีโย อปฺภูจเปตวา คิลานะ
 ปฏิจคคิตวา ทิวาตรั สวตถึโย
 ปิณฺหาโย ปวิสฺนุโต ตั สาขน์ ทิสฺวา
 ปุจฺฉิตวา ทารเกเหว ปาตาเปตวา
 มหุทาเปตวา “เยหิ อโย สาขนา
 จปีตา เต กตมตฺตกิจฺจา อากนฺตวา
 เขตวนทวารโกญฺจเก มั ปสฺสนฺตุ”ติ
 ทารกานั วตวา นคร ปวิสิตวา
 กตมตฺตกิจฺโจ วิหารโกญฺจเก อญฺจาสึ.

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตร กวาด
 สถานที่ที่ยังไม่ได้กวาด ใส่ไม้ตีไม้ไว้ใน
 หม้อเปล่า ประณิบัติพระเป็นไข แล้วจึง
 เข้าไปบิณฑบาตยังเมืองสวตถึ ตอนสาย
 เห็นกิ่งไม้นั้นแล้ว ถ้าม(ได้ความแล้ว)
 จึงให้พวกเด็กล้มแล้วให้เหยียบย่ำเสีย แล้ว
 บอกแก่เด็กทั้งหลายว่า “ผู้ใดปักกิ่งไม้ไว้
 ผู้นั้นบริโภคน้ำแล้ว จงมาพบเรา
 ที่ซุ้มประตูพระเชตะวัน” ดังนี้ แล้วเข้าไป
 ยังพระนคร ฉันทอาหารแล้ว ยืนอยู่ที่
 ประตูวิหาร.

๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐

ตาปี ปริพาชिका ภิกขุ^๑ จริตวา
 อากตา สาขํ มหุทิตํ ทิสฺวา “เกนายํ
 มหุทิตา”ติ วตฺวา “สาริปุตฺตตฺเถเรณ
 สเจ ตุมฺเห วาทตฺติกา, วิหารโกฏฺฐกํ
 กิร คจฺจนฺตา”ติ ทารเกหิ วุตฺตา ปุณ
 นครํ ปวิสิตฺวา มหาชนํ สนฺนิปาเตตฺวา
 วิหารโกฏฺฐกํ คนฺตฺวา เถรํ วาทสฺสสฺสํ
 ปุจฺฉิสฺสุ.

เถโร วิสขุเชตฺวา “อญฺณํ กิญฺจิ
 ชานิตฺตา”ติ ปุจฺฉิ. “น ชานามิ
 สามิ”ติ. “อหํ ปน โว กิญฺจิ
 ปุจฺฉามิ”ติ. “ปุจฺฉ สามิ ชานนฺตฺติโย
 กเถสฺสามา”ติ. เถโร “เอกํ นาม
 กิณฺ”ติ ปุจฺฉิ. ตา น ชานิสฺสุ. เถโร
 วิสขุเชสิ.

ตา “อมฺหากํ สามิ ปราชโย ตุมฺหากํ
 ชโย”ติ. อาหฺสฺ. “อิทานิ กิ
 กริสฺสตา”ติ. “อมฺหากํ มาตาปิตฺตฺติ
 อญํ โอวาโท ทินฺโน ‘สเจ โว คิหิ
 วาทํ กิณฺทิสฺสติ ตสฺส ปชาปติโย
 ภเวยฺยาถ สเจ ปพฺพชฺโช ตสฺส

ปริพาชิกาเหล่านั้น เทียวหาภิกษา
 แล้ว กลับมาแล้ว เห็นกิงไม้ถูกเหยียบ
 จึงถามว่า “ใครเหยียบกิงไม้นี้” พวกเด็ก
 บอกว่า “พระสารีบุตรเถระเหยียบ หากว่า
 ท่านต้องการวาทะ ได้ยินว่าท่านจงไป
 ยังชุ้มพระวิหารเถิด” จึงเข้าไปยังพระนคร
 อีก ให้มหาชนประชุมกันแล้ว ไปยังชุ้ม
 พระวิหารถาม ๑,๐๐๐ วาทะกะพระเถระ.

พระเถระเฉลยได้แล้ว ถามว่า
 “ท่านรู้อะไรอื่น (อีกไหม)”. ปริพาชิกา
 “นาย ฉันไม่รู้”. พระเถระกล่าวว่า
 “เราจะถามอะไรท่านบ้าง”. ปริพาชิกา
 กล่าวว่า “ถามเถอะนาย ดิฉันรู้จักบอก”
 พระเถระถามว่า “อะไรชื่อว่าหนึ่ง”.
 พวกนางไม่รู้. พระเถระจึงเฉลยให้.

พวกนางพูดว่า “นาย พวกเราเป็นฝ่าย
 แพ้ ท่านชนะ”. พระเถระถามว่า “บัดนี้
 พวกท่านจักทำอย่างไร”. ปริพาชิกา
 กล่าวว่า “มารดาบิดา ให้โอวาทนี้แก่
 พวกเราว่า ‘ถ้าหากเป็นคฤหัสถ์ ทำลาย
 วาทะของพวกเธอได้ พวกเธอจงเป็น

^๑ น. ภิกฺขุช.ต.

สนฺติเก ปพฺพเชยฺยาถา”ติ ปพฺพชฺชโน เทถา”ติ.

เถโร “สาธฺ”ติ วตุวา ตา อฺปฺปลวณฺณาย เถรียา สนฺติเก ปพฺพชาเชสิ. สพฺพวา นจิริสฺเสว อรหตฺตํ ปาปฺุณีสฺ.

อถกทิวสํ ภิกฺขุ ฅมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺ “อาวฺโส สาริปฺุตตตเถโร จตฺนุํ ปรีพฺพชิกานํ อวสฺสโย หุตฺวา สพฺพวา อรหตฺตํ ปาเปสฺ”ติ.

สตุถา อากนฺตุวา “กาย นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนุนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปิ เอตาสํ อวสฺสโย อโหสิ อิทานิ ปน ปพฺพชฺชชาภิสกํ ทาเปสิ, ปุพฺเพ รามฺหสิฏฺฐาเน จเปสฺ”ติ วตุวา อตฺตํ อาทริ.

ภรรยาของเขา ถ้าเป็นบรรพชิต พวกเธอจงบวชในสำนักของท่าน’ ท่านจงให้พวกดิฉันบวชเถิด”.

พระเถระกล่าวว่า “ดีละ” แล้วให้ปริพาชิกาเหล่านั้น บวชในสำนักของนางอุบลวรรณาเถรี. ต่อกาลไม่นานนักนางภิกษุณีทั้งหมด ก็บรรลुพระอรหัต.

ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุประชุมสนทนากันในธรรมสภาว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระสาริปุตฺรเถระเป็นที่พึ่งของนางปริพาชิกาทั้ง ๔ ให้ปริพาชิกาทั้งหมดบรรลุพระอรหัต”.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้” จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน ท่านก็ได้เป็นที่พึ่งของปริพาชิกาเหล่านั้นเหมือนกัน แต่ว่าในบัดนี้ ท่านให้เธออภิเษก^๑ ในบรรพชา

^๑ อภิเษก การประพรหม, การถวายน้ำศักดิ์สิทธิ์ ให้เป็นพระราชา การแต่งตั้ง การบรรลุ.

ในกาลก่อน ท่านสถาปนาในตำแหน่ง
มเหสีของพระราชา” ดังนี้ แล้วทรงนำ
อดีตนิทานมาว่า.

อดีต กาลิงครฐเจ ทนต์ปุรนคร
กาลิงคราเช รชช กาเรนเต อสฺสกรฐเจ
โปตลนคร^๑ อสฺสโก นาม รชช
กาเรสิ. กาลิงโค สมฺปนฺนพลพาหโน
สยมฺปิ นาคพล ปฏฺิโยธํ น ปสฺสติ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้ากาลิงคราช
เสวยราชสมบัติ ณ ทนต์ปุรนคร ใน
แคว้นกาลิงคะ พระเจ้าอัสสกะ เสวย
ราชสมบัติ ณ โปตลนคร ในแคว้น
อัสสกะ. พระเจ้ากาลิงคะทรงบริบูรณ์ด้วย
พลและพาหนะ แม้พระองค์เองก็มีกำลัง
ดุจช้างสาร ไม่ทรงเห็นใครจะต่อสู้ได้.

โส ยุชฺฌิตฺตกาโม หุตฺวา อมฺจจฺฉนํ
อาโรเจสิ “อหํ ยุทฺธตฺติโก ปฏฺิโยธํ
ปน น ปสฺสามิ, ก็ กโรมา”ติ.

ท้าวเธอประสงค์จะทำสงคราม จึงตรัส
บอกพวกอำมาตย์ว่า “เราต้องการ
สงคราม แต่มองไม่เห็นใครต่อสู้ได้, เรา
จะอย่างไร”.

อมฺจจา “อตุเถโก มหาราช
อุปาโย, ธีตโร เต จตฺสโส
อตุตฺมรฺฐรรา ตา ปสาเชตฺวา
ปฏฺิจฺฉนฺนยานเ นิสีทาเปตฺวา พลปริวฺตุคา
คามนิคมราชธานีโย จราเปถ โย
ราชา อตฺตโน คเหตุกาโม^๒ ภาวิสฺสติ,

พวกอำมาตย์กราบทูลว่า “ข้าแต่
มหาราช มีอุบายอยู่อย่างหนึ่ง พระ
ราชธิดาของพระองค์มี ๔ พระองค์ ล้วน
ทรงพระรูปโฉมงดงามยิ่งนัก ขอพระองค์
จงให้ประดับพระราชธิดาเหล่านั้น แล้ว
ให้ประทับนั่งบนยานที่มิดชิด แวดล้อม

^๑ ส. โปตลนคร, ฉ. ปาฏลนคร.

^๒ ฉ. เกเห กาคฺคาโม.

เตน สทฐิ ยุกุฐิ กริสสามา”ติ วทีสุ.

ด้วยไพร่พล แล้วให้เที่ยวไปประกาศ ฅ
คามนิคมชนบทราชธานีว่า ‘พระราช
พระองค์ใด ประสงค์จะรับ(พระราชธิดา)
เพื่อตน เราจะทำสงครามกับพระราช
นั้น”.

ราชา ตถา กาวเรสิ. ตาหิ คตคตมฺฐาเน
ราชาโน ภเยน ตาสํ นครํ ปวิสิตุํ
น เทนฺติ, ปณฺณาการํ เปเสตฺวา
พหินครเยว วสาเปนฺติ.

พระราชาทรงให้ทำอย่างนั้น. ในสถานที่
ที่พระราชธิดาเหล่านั้นเสด็จไปถึง พระ
ราชาไม่ยอมให้พระนางเสด็จเข้าไป ยัง
พระนคร เพราะความกลัว ส่งบรรณา-
การไปแล้ว ให้ประทับพักแรมอยู่
ภายนอกพระนครเท่านั้น.

เอวํ สกถชมฺพุทฺธิปํ จริตฺวา
อสุสกรฎฺเฐ โปตลนครํ ปาปุณฺสีสุ.
อสุสกราชาปิ นครทวารานิ
ปิทหาเปตฺวา ปณฺณาการํ เปเสสิ.
ตสฺส นนฺทเสน^๑ นาม อมฺจฺใจ
ปณฺฑิตโต วยิตฺโต อุกฺยาญฺสโล.

พระราชธิดาเสด็จไปตลอดชมพูทวีป
ทั้งสิ้น ลุถึงโปตลนคร ในแคว้นอัสสกะ.
แม้พระเจ้าอัสสกะ ทรงให้ปิดทวาร
พระนคร แล้วทรงส่งบรรณาการไป
(ถวาย). ท้าวเธอมีอำมาตย์ซึ่งมีนามว่า
นนทเสน เป็นบัณฑิตมีไหวพริบ ฉลาด
ในอุบาย.

โส จินฺเตสิ “อิมา กิร กาลิงค-
ราชธิดโร สกถชมฺพุทฺธิปํ จริตฺวา
ปฏฺิโยธํ น ลภีสุ, เอวํ สนฺเตปิ

เขาคิดว่า “ได้ยินว่า ราชธิดาของ
พระเจ้ากาลิงคะเหล่านี้ เที่ยวไปทั่ว
ชมพูทวีปทั้งสิ้น ไม่ได้รับการสืรับ

^๑ จ. นนฺทิสโน.

ชมพูทิวโป ตจุโณ นาม อโหสิ, อหัง
กาลิงเคน สห ยุชฌิสฺสามิ”ติ.

ตำนานทานเลย, เมื่อเป็นอย่างนี้ ชมพูทิวโป
ก็ว่างเปล่า เราจะทำสงครามกับพระเจ้า
กาลิงคะ”.

โส นครทวารัง คนฺตฺวา โทวาริกเ
อามนฺเตตฺตฺวา ตาสัง ทวารัง วิวราเปตฺตํ
ปจฺมํ คากมาห

เขาไปยังประตูพระนคร เรียก
นายประตูมา เพื่อจะให้เปิดประตู แก่
พระราชธิดาเหล่านั้น จึงกล่าวคาถาแรก
ว่า

๑. “วิวรธ อิมาสัง ทวารัง
นฺครนฺตํ ปวีสิตฺตํ
อรุณฺราชสฺส สีเหเน
สุสิญฺเจน สุรภฺขิตํ นนฺทเสเนนา”ติ.

๑. “พวกท่านจงเปิดประตู เพื่อให้พระ
ราชธิดาเหล่านี้เสด็จเข้าไปยังพระนคร
นั้นทเสนผู้เป็นอำมาตย์ผู้กล้าหาญ ดัง
ราชสีห์ของท้าวอรุณราช ได้รับคำ
พร่ำสอนมาดีแล้ว รักษาพระนครนี้”.

ตตฺถ อรุณฺราชสฺสา”ติ โสปี
รชฺเช ปติญฺจิตกาเล รญฺจสฺส นามวเสน
อสฺสโก นาม ชาโต. กุลทตฺตฺติยํ
ปนสฺส นาม “อรุโณ”ติ. เตนาห
“อรุณฺราชสฺสา”ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ของ
ท้าวอรุณราช ความว่า ท้าวเธอทรง
พระนามว่า อัสสกะ ตามชื่อรัฐ ในเวลา
ที่ดำรงอยู่ในราชสมบัติ. ส่วนพระนามว่า
“อรุณ” เป็นพระนามทางตระกูลของ
พระองค์ ประทานให้. เพราะเหตุนั้น
เขาจึงกล่าวว่า “ของท้าวอรุณ”.

สีเหเนนาติ ปฺริสสีเหเน. สุสิญฺเจนนาติ
อาจฺริเยหิ สฺสุจฺจํ อนฺุสาสิเตเน.

คำว่า ผู้กล้าหาญดังราชสีห์ ก็เป็น
บุรุษผู้กล้าหาญเหมือนราชสีห์. คำว่า

พราสาทินแล้ว คือ อันอาจารย์ทั้งหลาย
สั่งสอนมาดีแล้ว.

นันทเสนนาตี มยา นนทเสนน
นาม. โส เอว วตฺวา ทวาร
วิวราเปตฺวา ตา คเหตุวา
อสุสกรณฺเณ ทสฺเสตฺวา “ตุมฺเห มา
ภายิตฺถ, ยฺยฺเช สติ อหํ ชานิสฺสามิ,
อิมา อุตฺตมรूपฺธา ราชชิตโร
อคุคมหสิโย กโรธา”ติ ตาสํ อภิเสกํ
ทาเปตฺวา ตาทิ สทฺธิ อาคตฺปริเส
“กจฺจถ ตุมฺเห ราชชิตานํ อสุสกราชน
มหสิฏฺฐจาเน จปีตภาวํ คุมฺหากํ
รณฺเณ อาจิกฺขธา”ติ อฺยุโยเชสิ.

คำว่า **นันทเสน** ได้แก่ เราผู้มี
ชื่อว่า นันทเสน. นันทเสนนั้นกล่าว
อย่างนี้แล้ว จึงให้เปิดประตู รับพระ
ราชธิดาเหล่านั้นมา แสดงแก่พระเจ้า
อัสสกะ กราบทูลว่า “พระองค์อย่างกลั
วเลย เมื่อมีสงคราม ข้าพระองค์จ้กรู้เอง
ขอพระองค์อภิเษกพระราชธิดา ผู้ทรง
พระรูปโฉมงดงามยิ่งเหล่านี้ เป็น
อัศวมเหสีเถิด” ดังนี้ แล้วให้จัดการ
ราชพิธีอภิเษกพระราชธิดาเหล่านั้น แล้ว
ส่งบุรุษซึ่งมากับพระราชธิดานั้นกลับไป
ว่า “พวกท่านจงกลับไปเถอะ จง
กราบทูลพระราชาของท่าน ถึงข้อที่
พระเจ้าอัสสกะทรงตั้งพระราชธิดาไว้ใน
ตำแหน่งพระมเหสี”.

เต คนฺตฺวา อาโรเจสุ. กาลิงฺโก “น
หิ นฺน โส มยฺหํ พลํ ชานาตี”ติ
ดาวเทว มหติยา เสนาย นิกฺขมิ.

บุรุษพวกนั้น กลับไปกราบทูล(ให้ทรง
ทราบแล้ว). พระเจ้ากาลิงคะ ทรงดำริ
ว่า “พระเจ้าอัสสกะนั้น คงจะไม่รู้
กำลังแสนยานุภาพของเราเป็นแน่” ดังนี้
แล้ว จึงเสด็จ(ยก)กองทัพใหญ่ออกไป
ทันใดนั่นเอง.

๙
๘
๗
๖
๕
๔
๓
๒
๑

นนทเสนโน ตสฺสาคมนํ ฌตฺวา
 “อตุตโน กิร รชฺชสีมายเมว โหตุ, มา
 อมฺหากํ รณฺโณ รชฺชสีมํ โอกุทมตุ
 อุกินฺนํ รฏฺฐานํ อนฺตเร ยฺยทุธํ
 ภาวิสฺสตี”ติ สาสนํ เปเสสิ.

โส สาสนํ สุตฺวา อตุตโน รชฺช-
 ปรียนฺเตว อฏฺฐาสิ. อสฺสโกปิ อตุตโน
 รชฺชปรียนฺเตยว อฏฺฐาสิ. ตทา
 โภทิสฺสโต อีสิปพพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา
 เตสํ ทฺวินฺนํ ราชฺชนํ อนฺตเร
 ปณฺณสาลายํ วสติ.

กาลิงฺโก “สมณฺหา นาม กิณฺจิ
 ชานนฺติ, โก ชานาติ, กิ ภาวิสฺสตี,
 กสฺส ชโย วา ปราชโย วา ภาวิสฺสตี,
 ตาปสํ ปุจฺฉิสฺสามี”ติ อญฺญาตกเวเสน
 โภทิสฺสโต อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา
 เอกมณฺธํ นิสิตฺติว ปฏฺิสนฺถารํ กตฺวา
 “ภนฺเต กาลิงฺโก จ อสฺสโก จ

นนทเสน ทราบว่าพระเจ้ากาลิงค
 นั้น เสด็จยกทัพมาแล้ว จึงส่งสาสน์ไป
 ว่า “ได้ยินว่า ขอพระเจ้ากาลิงคจงอยู่
 ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ อย่า
 ล่วงล้ำเข้ามาสู่พระอาณาเขตพระราช
 ของข้าพระองค์ สงครามจะมีระหว่างรัฐ
 ทั้งสอง”.

พระเจ้ากาลิงคนั้น ทรงสดับสาสน์แล้ว
 จึงประทับ(พักพลไว้) ณ ชายพระ
 ราชอาณาเขตของพระองค์นั่นเอง. แม้
 พระเจ้าอัสสกะ ก็ประทับ(พักพล)อยู่ ณ
 ชายพระราชอาณาเขต ของพระองค์
 เหมือนกัน. ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์
 บวชเป็นพระฤาษีอาศัยอยู่ในบรรณศาลา
 ในระหว่าง(แดน) ของพระราชาททั้งสอง
 พระองค์นั้น.

พระเจ้ากาลิงค ทรงดำริว่า
 “ธรรมดาว่าสมณะย่อมรู้อะไร ๆ ใครจะ
 รู้ว่า จะมีอะไร(เกิดขึ้น) ใครจะชนะหรือ
 ใครจะแพ้ เราจะถามพระดาบส” ดังนี้
 แล้วปลอมพระองค์เข้าไปหาพระโพธิสัตว์
 ทรงนมัสการแล้วก็ประทับนั่ง ณ ที่
 ส่วนหนึ่ง ทรงทำปฏิสน์ตารกันแล้ว

ยุชฌิตุกามา อตฺตโน อตฺตโน รชช-
สีมายเมว จิตา, เอเตสุ กสฺส ชโย,
กสฺส ปราชโย ภวิสฺสตี”ติ ปุจฺฉิ.

“มหาปุณฺณ อหํ ‘อสุกสฺส ชโย
อสุกสฺส ปราชโย”ติ น ชานามิ,
สกุโก ปน เทวราชา อิธาคจฺฉติ,
ตมหํ ปุจฺฉิตฺวา กเถสฺสามิ, เสว
อาคจฺเจยฺยาสี”ติ.

สกุโก โภทิสฺตตฺสฺส อปฺปฺจฺฉานํ
อาคณฺตุวา นิสฺสีทิ. อถ นํ โภทิสฺตโต
ตมตฺถํ ปุจฺฉิ. “ภนฺเต กาลิงฺโก
ชินิสฺสตี, อสฺสโก ว ปราชิสฺสตี,
อิทญฺจ ปุพฺพนิมิตฺตํ ปณฺณายิสฺสตี”ติ.
กาลิงฺโก ปุนทิวเส อาคณฺตุวา ปุจฺฉิ.
โภทิสฺตโตปิสฺส อาจิกฺขิ.

โส “กึ นาม ปุพฺพนิมิตฺตํ ภวิสฺสตี”ติ
อปุจฺฉิตฺวา ว “อหํ กิร ชินิสฺสามิ”ติ
ตฺถุจฺฉิยา ปกุกามิ.

สา กถา วิตุฏฺฐาริกา อโหสิ. ตํ สุตฺวา
อสุสโก นนฺทเสนํ ปกุโกสาเปตฺวา

ตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ พระเจ้า
กาลิงคะและพระเจ้าอัสสกะปรารภนาจะ
ทำสงครามกัน พักพลอยู่ในเขตรัชสีมา
ของตน ๆ บรรดาพระราชาทิ้งสององค์นี้
ใครจะชนะ ใครจะแพ้”.

พระฤๅษีกล่าวว่า “ท่านผู้มีบุญใหญ่
เราไม่ทราบว่ ‘คนโน้นชนะ คนโน้น
แพ้’ แต่ท้าวสักกเทวราช จะเสด็จมา ณ
ที่นี่ เราถามท่านแล้วจะบอก พรุ่งนี้
ท่านควรมาใหม่”.

ท้าวสักกจะเสด็จมาถึงที่บำรุงพระโพธิสัตว์
แล้วประทับนั่ง. ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์
ถามเรื่องนี้กะท่าน. ท้าวสักกจะเรียนว่า
“ท่านผู้เจริญ พระเจ้ากาลิงคะจักชนะ
พระเจ้าอัสสกะจักแพ้ แต่บุพนิมิตนี้จัก
ปรากฏ”. รุ่งขึ้นท้าวกาลิงคะเสด็จมา
ตรัสถาม. แม้พระโพธิสัตว์ก็บอกท่าน.

พระองค์ไม่ทันถามว่า “บุพนิมิตจะเป็น
อย่างไร” ดังนี้ หลีกไปด้วยความกระหึ่ม
ว่า “ได้ยินว่า เราจะชนะ”.

ถ้อยคำนั้นแพร่ขยายทั่วไป. อัสสกราชา
ทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว รับสั่งให้นันทเสน

ยาวรรณนาจุลลกาลิงคชาคก ป.พ. ๑๑-๑๕

“กาลิงโค กิร ชินิสฺสติ, มยฺห์ เข้าเฝ้า แล้วตรัสว่า “ไต่ยีนว่า พระเจ้า
ปราชิสฺสาม, กิณฺณุ โข กาทพฺพน”ติ กาลิงคจะชนะ พวกเราจะแพ้ พวกเรา
อาห. ควรจะทำอย่างไรหนอ”.

โส “โก เอตํ มหาราช ชานาติ นันทเสนนั้น ปลอดภัยว่า “ข้าแต่
กสฺส ชโย วา ปราชโย วา, ตุมฺเห มหาราช ใครจะรู้เหตุนี้ว่า ใครจะชนะ
มา จินฺตยิตฺถา”ติ ราชานํ จะแพ้ พระองค์อย่าทรงวิตกไปเลย” ดังนี้
อสฺสาเสตฺวา โปธิสฺสตํ อุปสงฺกมิตฺวา แล้ว เข้าไปหาพระโพธิสัตว์ ไหว้แล้ว
วณฺหิตฺวา เอกมฺนตํ นิสินฺโน “ภนฺเต นั่งอยู่ ณ ที่ส่วนหนึ่ง ถามว่า “ท่าน
โก ชินิสฺสติ, โโก ปราชิสฺสตี”ติ ผู้เจริญ ใครจะชนะ ใครแพ้”. พระ
ปุจฺฉนฺติ. “กาลิงโค ชินิสฺสติ, อสฺสโก โพธิสัตว์กล่าวว่า “พระเจ้ากาลิงคจะชนะ
ปราชิสฺสตี”ติ. “ภนฺเต ชินฺนตฺสฺส พระเจ้าอัสสคจะแพ้”. นันทเสนกล่าวว่า
กึ ปุพฺพนิมิตฺตํ ภวิสฺสติ, กึ “ท่านผู้เจริญ ผู้ชนะมีอะไรเป็นบุพนิมิต
ปราชินฺนตฺสฺสา”ติ. “มหาปุณฺณ ชินฺนตฺสฺส ผู้แพ้มีอะไรเป็นบุพนิมิต”. พระโพธิสัตว์
อารกฺขเทวตา สพฺพเสโต อสฺสโก กล่าวว่า “ท่านผู้มีบุญ อารักขเทวตา
ภวิสฺสติ, อิตฺตสฺส สพฺพกาฬโก ของผู้ชนะ เป็นโคอุสภขาวปลอด ส่วน
อฺภินฺนมฺปิ อารกฺขเทวตา ยฺชฺฉิตฺวา อารักขเทวตาของอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นโค
ชยฺปราชยํ กริสฺสตี”ติ. จำปลอด อารักขเทวตาของพระราชา
แม้ทั้งสองจักรบกัน แล้วทำความชนะ
และแพ้”.

นฺนุเสโน ตํ สุตฺวา อญฺจาย คณฺฐวา นันทเสนฟังคํานั้นแล้ว จึงลุกขึ้นกลับไป
รวฺยโย สหายา สหสฺสมตฺตา มหาโยธา แล้ว พาเอานายทหารประมาณ ๑,๐๐๐
เต คเหตุวา อวิฑูเร ปพฺพตฺติ อารุญฺห คน ซึ่งเป็นสหายของพระราชา ขึ้นภูเขา
“อมฺภโก อมฺหากํ รวฺยโย ชีวิตฺติ ในที่ไม่ไกล แล้วถามว่า “ท่านผู้เจริญ

ทาคู สุกขิสฺสธมา”ติ ปุจฺฉิ. “อาม สุกขิสฺสธมา”ติ. “เตนหิ อิมสฺมี ปปาเต ปตถา”ติ.

เต ปตฺติฏฺฐามา อหฺลฺสุ. อถ เน วาเรตฺวา “อลฺล อุตถ ปตเนน อมฺหากํ รมฺโฆ ชีวิตํ ทาคู สุกฺขยา อนิวตฺติโน หุตฺวา ยุชฺฌธมา”ติ อาห. เต สมฺปฺปฺยจฺฉิสฺสุ.

อถ สงฺกามา ปจฺจุปฺปฺยจฺฉิต กาลิงฺโก “อหํ กิร ชินิสฺสธมา”ติ โวसानมาปาที. พลนิกายาปิสฺส “อมฺหากํ กิร ชโย”ติ โวसानํ อปาชฺชิตฺวา สนนฺหาหิ อถตฺวา วคฺควคฺคา หุตฺวา ยถารุจฺฉิ ปกฺกมฺมีสฺสุ, วิริยกรณกาล วิริยํ นฺ กเริสฺสุ.

อุโปปี ราชานอ อสฺสํ อภิรุหิตฺวา “ยุชฺฌิสฺสธมา”ติ อณฺณมณฺณํ อุปสงฺกมฺมีสฺสุ. อุกฺกิณฺหนํ อารกฺขเทวดา ปุโรโต คนฺตฺวา กาลิงฺกสฺส อารกฺขเทวดา สพฺพเสโต

พวกท่านอาจจะยอมสละชีวิต ให้แก่ พระราชาของเราได้ไหม”. ทหารกล่าวว่า “พวกเราอาจครับ”. นันทเสน กล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงกระโดด ลงไปในเหวนี่”.

พวกทหารเหล่านั้น บรรณาจะกระโดด เหว. ครั้งนั้น นันทเสนห้ามพวกเขาว่า “อย่ากระโดดลงไปในเหวนี่เลย ขอพวก ท่านจงเต็มใจยอมสละชีวิต เพื่อพระราชา ของเรา รบไม่ถอยเถิด”. พวกทหาร เหล่านั้น ได้รับคำปฏิญญาแล้ว.

ต่อมาเมื่อสงครามเริ่มประชิดกันขึ้น พระเจ้ากาลิงคะ วางพระทัยว่า “ได้ยิน ว่า เราจะชนะ”. แม้ห่มุของพระองค์ก็ วางใจว่า “ได้ยินว่าพวกเราจะชนะ” ดังนี้ จึงมิได้ทำการตระเตรียมเป็นพวก ๆ กระจัดกระจายกันไปตามชอบใจ มิได้ ทำความเพียร ในเวลาที่ทำความเพียร.

พระราชาแม่ทั้งสองพระองค์ เสด็จขึ้นม้า ทรง(วิ่ง)เข้าหากัน ด้วยหมายใจว่า “เรา จะรบกัน”. อารักขเทวดาของท้าวเธอ ทั้งสองนำหน้า อารักขเทวดาของพระเจ้า

อุสโก อโหสิ, อิตรสสุ สพพกาพโก.

กาลิงคะ เป็นโคอุสภขาวปลอด ส่วนของ พระเจ้าอัสสกะ ดำปลอด.

เตปิ อณวมณณํ ยุชฌนาการ์ ทสเสนุตตา อุปสงกมึสุ. เต ปน อสุภา ทูวินัน ราชนเมว ปญญาณติ, น อญเณส. นนุทเสโน อสุสกา ปุจฺฉิ “ปญญาติ เต มหาราช อารกฺข- เทวตา”ติ “อาม ปญญาติ”ติ. “เกนากาเรนา”ติ. “กาลิงคสฺส อารกฺขเทวตา สพฺพเสโต อฺสโก หุตฺวา ปญญาติ, อมฺหากํ อารกฺขเทวตา สพฺพกาพโก หุตฺวา ปญญาติ”ติ.

ทหารทั้งสองฝ่ายต่างวิ่งเข้ารบประชิด ติดพันกันและกัน. ส่วนโคทั้งสองเหล่านั้น ปรากฏเฉพาะพระราชา สองพระองค์ เท่านั้น มิได้ปรากฏแก่คนอื่น. นันทเสน ทูลถามพระเจ้าอัสสกะว่า “ข้าแต่ มหาราช อารักขเทวตาปรากฏแก่ พระองค์หรือ”. พระราชาตรัสว่า “ใช่ ปรากฏ(แล้ว)”. นันทเสนทูลว่า “ปรากฏ อย่างไร”. พระราชาตรัสว่า “อารักข- เทวตาของพระเจ้ากาลิงคะ ปรากฏเป็น โคขาวปลอด ส่วนอารักขเทวตาของเรา ปรากฏเป็นโคดำปลอด”.

“มหาราช ตุมฺเห มา ภายิตฺถ, มยฺ ชินิสฺสาม, กาลิงฺโก, ปราชิสฺสติ, ตุมฺเห อสฺสปิฏฺจโร โอตฺริตฺวา อิมิ สตุตฺติ กเหตฺวา สฺสสิกฺขิตํ สินฺธวํ อฺทฺรปฺสฺเส พามหฺตฺถเนน อฺปปิเพตฺวา, อิมินา ปฺริสฺสทสฺเสน สทฺธิ เวคฺสา กนฺตฺวา กาลิงฺคสฺส อารกฺขเทวตํ สตุตฺติปฺพาเรน ปาเตถ, ตโต มยฺ สทฺสสมตฺตา สตุตฺติสทฺสเสน ปหฺริสฺสาม, เอว

นันทเสนกราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราช พระองค์อย่าทรงกลัวเลย พวกเราจะชนะ พระเจ้ากาลิงคะจะแพ้ ขอพระองค์จง เสด็จลงจากหลังม้าถือหอกเล่มนี้ แล้วใช้ พระหัตถ์ซ้ายบีบม้าสินธพซึ่งได้รับการ ฝึกฝนมาอย่างดีแล้ว ที่ข้างท้อง แล้ว พร้อมกับบุรุษ ๑,๐๐๐ คนรีบวิ่งไปใช้หอก ประหารอารักขเทวตา ของพระเจ้า กาลิงคะให้ล้มลง ต่อจากนั้นพวกเรา

กาลิงคสุส อารกษเทวดา นสุสิสุสติ, ตโต กาลิงโค ปราชิสฺสุสติ, มยฺชิโนสุสามา”ติ.

ประมาณ ๑,๐๐๐ คน จะใช้หอก ๑,๐๐๐ เล่ม กระหน้าแทง (อารักขเทวดาของพระเจ้ากาลิงคะ) เมื่อเป็นอย่างนี้ อารักขเทวดาของพระเจ้ากาลิงคะ จะพินาศ จากนั้นพระเจ้ากาลิงคะจะแพ้ พวกเราจะชนะ”.

ราชา “สาธู”ติ นนุทเสเนน ทินุณสณฺณาย คนฺตฺวา สตุติยา ปหริ. อมฺจจาปี สตุติสฺหสฺเสน ปหริสฺสุ. อารกษเทวดา ตตฺถเว ชีวิตกฺขยํ ปาปฺณิ. ตาวเทว กาลิงฺโค ปราชิตฺวา ปลายิ. ตํ ปลายมานํ ทิสฺวา สหสฺสมตฺตา อมฺจจา “กาลิงฺโค ปลายตี”ติ อุนฺนทิสฺสุ. กาลิงฺโค มรณภยภีโต ปลายมาโน ตํ ตาปสํ อกฺโกสฺนโต ทฺติยํ คาถมาห

พระราชาทรงรับว่า “ดีละ” จึงเสด็จไปตามสัญญาที่นันทเสนถวายแล้ว ทรงใช้หอกจ้วงแทง. แม้พวกอำมาตย์ใช้หอก ๑,๐๐๐ เล่มกระหน้าแทง. อารักขเทวดาถึงความสิ้นชีวิต ณ ที่นั้นนั่นเอง. ในทันใดนั้นนั่นเอง พระเจ้ากาลิงคะก็พ่ายแพ้เสด็จหนีไป. พวกอำมาตย์ประมาณ ๑,๐๐๐ คน เห็นพระเจ้ากาลิงคะนั้นเสด็จหนีไป จึงพากันเปล่งเสียงร้องว่า “พระเจ้ากาลิงคะเสด็จหนีไป”. พระเจ้ากาลิงคะทรงกลัวภัย คือความตาย เสด็จหนีไปอยู่ เมื่อจะทรงดำพระดาบสนั้น จึงตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

๒. “ชโย กาลิงฺกานํ อสฺยหฺสาหิณํ
ปราชโย อชโย^๑ อสุสฺกานํ

๒. “พรหมจารี ท่านพูดอย่างนี้ว่า ฝ่ายพระเจ้ากาลิงคะ ผู้ร้ายบุคคล ผู้ที่ใคร

^๑ น. จนโย.

อิจูเจว เต ภาสิตัม พุรหมจารี
น อชฺฐฎา วิตถัม ภณนุตี”ติ.

ตตถ อสยหสาหิณนุติ อสยหัง
ทุสฺสหัง สหิตุํ สมตฺถานัน.

อิจูเจว เต ภาสิตนุติ เอวํ ตยา
กุฎฏตาปส ลณฺจํ คเหตุวา ปราชินก-
ราชานัน ชินิสฺสติ ชินกราชานณฺจ
ปราชิสฺสตีติ ภาสิตัม.

น อชฺฐฎาติ เย กาเยน วาจา
มนสา จ อชฺฐกา น เต เอวํ มุสา
ภณนุตีติ.

เอวํ โส ตาปสํ อฏฺโฏสนฺโต
ปลาติตฺวา อตฺตโน นครเมว คโต
นิวตฺติตฺวา โอลฺลเกตุมุปี นาสกฺขิ.

คโต กติปาหจฺเจยน สกฺโก
ตาปสฺสสุ อปฺปฏฺจานัน อคมาสิ.

ย้ายิไม่ได้จะชนะ ฝ่ายพระเจ้าอัสสะกะ
จะพ่ายแพ้ ไม่มี(ทาง)ชนะ บุคคล
ชื่อตรง ย่อมไม่พุดเท็จ”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ย้ายิ
บุคคลผู้ที่ไม่ย้ายิไม่ได้ ความว่า สามารถ
ข่มขี่ ผู้ที่ไม่ข่มขี่ไม่ได้ คือข่มขี่ได้ยาก.

คำว่า ท่านพุดอย่างนี้ว่า ความว่า
แนะดาบสโกง ท่านรับสินบนแล้ว พุด
อย่างนี้ว่า พระเจ้ากาลิงคะจักชนะ
พระเจ้าอัสสะกะผู้พ่ายแพ้ และพระเจ้า
อัสสะกะ จักพ่ายแพ้พระเจ้ากาลิงคะผู้ชนะ.

คำว่า บุคคลชื่อตรง ย่อมไม่
พุดเท็จ ความว่า บุคคลเหล่านี้ ชื่อตรง
ทางกาย ทางวาจา และทางใจ บุคคล
เหล่านั้น ไม่พุดเท็จอย่างนี้.

พระเจ้ากาลิงคะนั้น ทรงดำพระ
ดาบส(พลาง) เสด็จหนีไป(พลาง) ลุถึง
พระนครของพระองค์ ไม่อาจแม้จะ
เหยี่ยวมอง.

ต่อจากนั้นอีก ๒-๓ วัน ท้าวสักกะ
ได้เสด็จไปยังที่บำรุงพระดาบส.

ดาปโส เตน สหุธี กณฺเฑโต ตติยํ
คาถมาห

พระดาบส เมื่อจะเจรจากับท่าน
จึงกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๓. “เทวา มุสสาวาทมุปาติวตฺตา
สจฺจํ ตณฺโณ ปรมํ ฅรํ นุ สกฺก^๑
ตณฺเต มุสา ภาสิตํ เทวราช
กี วา ปฏิจฺจ มฆวา มหินฺหา”ติ.

๓. “ท้าวสักกะ เทวดา(ควร)ทำคำสัตย์
ให้แท้จริงอย่างยิ่งมิใช่หรือ (ในน) จึง
ยังละเมิดมุสวาทเล่า แน่ะเทวราช
คำที่พระองค์ตรัสมานั้น เป็นคำเท็จ
ท่านท้าวหมัฆวานผู้เป็นใหญ่ พระองค์
อาศัยอะไร จึงตรัสคำเท็จ”.

ตตฺถ ตณฺเต มุสา ภาสิตฺตุนฺติ
ยํ ตยา มยฺหํ ภาสิตํ, ตํ อตฺถกฺกณฺฑกํ
มุสวาทํ กโรนฺเตน ตยา มุสา
ภาสิตํ, ตํ ตยา กี การณํ ปฏิจฺจ
เอวํ ภาสิตฺตุนฺติ. ตํ สุตฺวา สกฺโก จตฺตถ
คาถมาห

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า คำที่
พระองค์ตรัสมานั้นเป็นคำเท็จ ความว่า
คำใดที่พระองค์ตรัสแก่อาดมา พระองค์
ทำมุสวาท ซึ่งหักรานประโยชน์ ตรัส
คำนั้นเป็นคำเท็จ พระองค์อาศัยเหตุอะไร
จึงตรัสคำเท็จนั้นอย่างนี้. ท้าวสักกะทรง
สดับคำนั้นแล้ว จึงตรัสคาถาที่ ๔ ว่า

๔. “นฺนุ เต สุตฺถํ พฺราหฺมณ ภาณฺมมาเน
เทวา น อีสฺสนฺติ ปุริสปรกฺกมสฺส
ทโม สมาธิ มนฺโส อเกฺหุไซ
อพฺยตฺตตา นิฏฺกมณฺญจ กाल
ทพฺพญจ วิริยํ ปุริสปรกฺกโม จ
เตเนว อาสิ วิชโย อสฺสกาณฺนุ”ติ.

๔. “ท่านพราหมณ์ เมื่อเขาพูดกัน ท่าน
ได้ยินคำ(นั้น) มิใช่หรือว่า พวก
เทวดาไม่อิจฉา ความพยายามของ
ลูกผู้ชาย การฝึกฝน สมาธิ ความ
พอใจ การไม่แตกแยก ความไม่
ท้อถอย การรุกในคราวที่ควรรุก

^๑ น. สจฺจํ ฅนํ ปรมํ ฅศฺ สกฺก.

ความเพียรอันมั่นคง และความพยายามของลูกผู้ชาย(คุณเหล่านี้เป็นสมบัติของฝ่ายพระเจ้าอัสสกะ)เพราะเหตุนั้น พระเจ้าอัสสกะจึงชนะ”.

ตสฺสตุโถ ก็ ดยา พุราหฺมณ
ตตฺถ ตตฺถ วจเน ภณฺณมาเน อิทํ
นนฺ สุตฺตปฺพุพฺพิ ยถา^๑ เทวา
ปฺริสปรกฺกมฺสฺส น อีสฺสนฺติ น
อุสฺสฺสนฺติ.

อสุสฺส กสฺส รณฺเฑ วิริยกรณฺวเสน
อตุตฺถมฺสงฺขาโต ทโม สมกฺคภาเว
มนฺโส อเกชฺโช อเกชฺชสมาริ
อสุสฺสกรณฺเฑ สหายานํ วิริยกรณฺกาลเ
อพฺยตฺตตา ยถา กาลิงฺกสฺส มนฺสุสา
วคฺควคฺคา หุตฺวา โอสกฺกีสฺสุ เอว
อโนสฺสกนํ^๒

ใจความคากล่าวนั้นว่า ท่านพราหมณ์
เมื่อเขาพูดกันในที่นั้น ๆ ท่านเคยได้ยิน
คำนี้มิใช่หรือว่า เทวดาทั้งหลาย ไม่
อิจฉาวิษยา ความพยายามของบุรุษ.

การฝึก กล่าวคือการฝึกตนด้วยอำนาจ
กระทำความเพียร ของพระเจ้าอัสสกะ
ความพอใจการไม่แตกแยก โดยมีความ
สามัคคี สมาริที่ไม่เสื่อมคลาย ความ
ไม่ทอดทิ้งในคราวทำความกล้าหาญของ
เหล่าสหาย ของพระเจ้าอัสสกะ คือความ
ไม่ทอดทิ้ง เหมือนอย่างประชากรของ
พระเจ้ากาลิงคะ ซึ่งเป็นพวก ๆ ทอดทิ้ง
แล้ว.

^๑ ฉ. ยี.

^๒ ก. อโนสฺสกนํ.

สมุทตมวณ ปณ อเมชชจิตตานัน
 วิริยญจ ปุริสปรทุกโม จ ติโร อโหสิ
 เตเนว การณน อสฺสกาณัน ชโย
 อโหสิตี.

ปลาเต จ ปณ กาลิงเค อสฺสกา-
 ราชา วิโลปํ คาหาเปตฺวา อตฺตโน
 นครํ คโต.

นันทเสนโน กาลิงคสฺส สาสนํ
 เปเสสิ “อิมาสํ จตฺตุนัน ราชชิตานัน
 ทายชฺชโกฏฺฐาสํ เปเสตุ, สเจ น
 เปเสสิ, กาดพฺพเมตฺถ ชานิสฺสามา”ติ.

โส ตํ สาสนํ สุตฺวา ภิตฺตสิโต ตาหิ
 ลทฺธพฺพทายชฺชํ เปเสสิ. ตโต ปฏฺฐาย
 สมคฺคสํวาสํ วสิสฺส.

ความเพียรความบากบั่น ของบุรุษ
 ของอำมาตย์ ผู้ซึ่งมีความคิดไม่แตกแยก
 กัน ด้วยความพร้อมเพรียงกัน เป็น
 คุณธรรมที่มั่นคงได้มีแล้ว แก่พระเจ้า
 อัสมกะ เพราะเหตุนั้น พวกพระเจ้า
 อัสมกะจึงชนะ.

ก็เมื่อพระเจ้ากาลิงคะ เสด็จหนีไป
 แล้ว พระเจ้าอัสมกะจึงรับสั่งให้เก็บเครื่อง
 อาวุธยุทธโศปกรณ์ เสด็จไปสู่พระนคร
 ของพระองค์.

นันทเสนส่งราชสาสน์ (ไปถวาย)
 พระเจ้ากาลิงคะว่า “พระองค์จงส่งส่วน
 มรดกของพระราชาทั้งสี่เหล่านี้ไป
 ถ้าไม่ส่ง เราจะได้รู้สิ่งสมควรทำกันใน
 เรื่องนี้”.

ท้าวเธอทรงสดับข่าวสารนั้นแล้ว ทรง
 สะดุ้งหวาดกลัว จึงทรงส่งมรดกที่พระ
 ราชาทั้งสี่เหล่านั้น ควรได้(ไปให้). จำเดิม
 แต่บัดนั้นพระราชาทั้งสองประเทศก็อยู่อย่าง
 สามัคคีกัน.

สตถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtitvā
 ชาตกํ สโมชานสิ “ตทา กาลิงฺครณฺโณ
 ฐิตโร อีมา ทหฺรภิกฺขุณฺโณ อหฺลสุ,
 นนฺทเสโน สาริปฺพุโต, ตาปโส ปน
 อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้(มาตรัสแล้ว) จึงทรงประชุม
 ชาดกว่า “พระราชาธิดาของพระเจ้า
 กาลิงคะทั้งสี่นี้ กลับชาติมาเป็นภิกษุณี
 สาวเหล่านี้ นันทเสนอำมาตย์กลับชาติ
 มาเป็นสารีบุตร ส่วนพระดาบสกลับชาติ
 มาเป็นเราผู้ตถาคตแล”.

จุลฺลกาลิงฺกชาตกาวณฺณนา ปจมา.

พรรณนาจุลฺลกาลิงฺกชาตก ที่ ๑ จบ.

๒. มหาอสุธาโรหชาตก(๓๐๒)

๕. “อเทยเยสุ ททํ ทานํ
เทยเยสุ นปฺปเวจฺจติ
อาปาสุ พฺยสนํ ปตฺโต
สหายํ นาธิคจฺจติ.
๖. อเทยเยสุ อททํ ทานํ
เทยเยสุ โย ปเวจฺจติ
อาปาสุ พฺยสนํ ปตฺโต
สหายํ อธิคจฺจติ.
๗. สยฺโยคสมฺโมคฺวิเสสทสฺสนํ
อนริยธมฺเมสุ สเรสุ นสฺสติ
กตญฺจ อริเยสุ จ อญฺชเสสุ
มหปฺผลํ โหติ อญฺมปิ ตาทิสฺสุ.
๘. โย ปุพฺพเพ กตกฺลยาณํ
อกา โลกํ สุทุกฺกํ
ปจฺจนา กยิรา น วา กยิรา
อจฺจนตํ ปุชฺชนารโห”ติ.
มหาอสุธาโรหชาตกํ ทฺยติ.

๒. มหาอัสสาโรหชาตก(๓๐๒)

๕. “ผู้ใดให้ทานในผู้ไม่ควรให้ ไม่ให้ใน
ผู้ควรให้ ผู้นั้นประสบความพินาศใน
คราวมีอันตราย ย่อมไม่ได้เพื่อน.
๖. ผู้ใดไม่ให้ทานในผู้ไม่ควรให้ ให้ใน
ผู้ควรให้ เขาผู้นั้นประสบความพินาศ
ในคราวมีอันตราย ย่อมได้เพื่อน.
๗. ความเห็นความสัมพันธ์ และเห็น
ความร่วมมือร่วมทุกข์อย่างดี ในบุรุษ
ผู้ปราศจากอริยธรรม โอ้อวด ย่อม
สูญเปล่า แต่(ถ้า) กระทำในบุรุษ
ผู้เป็นอริยะชื่อตรงคงที่ แม้เล็กน้อย
ก็มีผลมาก.
๘. ผู้ใดกระทำความดีไว้ ในปางก่อน
ชื่อว่า ได้ทำกรรมที่ทำได้ยากในโลก
ภายหลัง เขาผู้นั้นจะทำหรือไม่ก็ตาม
ย่อมเป็นผู้ควรบูชา โดยแท้”.
- มหาอัสสาโรหชาตก ที่ ๒.

๒. มหาอสุสาโรหชาตกถา

(๓๐๒)

อเทยเยสุ ททำ ทานนุติ อิทํ
 สตุถา เขตวาน วิหรนุโต อานนุทตเถรํ
 อารพุก กเถสิ. ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุ
 เหมฺจฺจ กถิตเมว.

สตุถา “ไปราณกปณฺชิตาปี
 อตฺตโน อุปรการวเสเนว กรีสฺสู”ติ วตฺวา
 อิธาปี อตีตํ อหริ.

อตีเต โพรสิสฺสุโต พาราณสิยํ
 ราชชา หุตฺวา ธมฺเมเน รชฺชํ กาเรสิ
 ทานํ เทติ สีสํ รกฺขติ.

โส “ปจฺจนฺตํ กุปฺปีตํ วุปลเมสฺสุสามี”ติ
 พลปริวฺโต คณฺตฺวา ปราชิตอ อสฺสํ
 อภิรฺหิตฺวา ปลายมาโน เอกํ ปจฺจนฺตคามํ
 ปาปฺถนิ. ตตฺถ ตีส ชนา ราชเสวกา
 วสนฺติ.

๒. พรรณนามหาอัสสาโรหชาดก

(๓๐๒)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 วิหารเชตวัน ทรงปรารภพระอานนทเถระ
 ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ให้ทานแก่ผู้
 ไม่ควรให้ ดังนี้ เป็นต้น. เรื่องปัจจุบัน
 ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น.

พระศาสดาตรัสว่า “แม้บัณฑิต
 แต่ปางก่อน กระทำด้วยอุปการะแก่ตน”
 ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทาน(มาตรัส)แม้
 ในที่นี้ว่า.

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ทรงเป็น
 พระราชา ในพระนครพาราณสี ทรง
 ครองราชสมบัติโดยธรรม ทรงถวายทาน
 รัक्षाศีล.

ท้าวเธอดำริว่า “เราจะปราบปราม
 ชายแดนที่วุ่นวายให้ราบคาบ” ดังนี้ มีหมู่
 ไพร่พลแวดล้อม เสด็จไป ทรงพ่ายแพ้
 แล้ว จึงเสด็จขึ้นม้าหนีไปจนลู่ถึงหมู่บ้าน
 ชายแดนหมู่หนึ่ง. ณ หมู่บ้านนั้น มี
 ราชเสวก อาศัยอยู่ ๓๐ คน.

เต ปาโตว ความมขเฒ สนุปีติตุวา
 ความกิจจํ กโรนุติ. ตสฺมี ขณ ราชา
 ทมกํ^๑ อสฺสํ อภิรฺยุห อลงฺกตปฏฺยตุโตว
 ความทวารน อนุโตคามํ ปาวิสฺสิ.

เต “กินฺนุโข อิทฺนุ”ติ ภิตา
 ปลายิตฺวา สกสกเกหาณี ปวิสฺสิสุ. เอโก
 ปเนตฺถ อตุตโน เคะหํ อคนฺตุวา
 รณฺเวย ปจฺจุคฺคมนํ กตุวา “ราชา
 กิร ปจฺจนฺตํ คโต”ติ สฺยุยติ โกลิ
 ตฺวํ ราชปฺริโส จารปฺริโส”ติ^๒
 “ราชปฺริโส สมฺมา”ติ.

“เตนฺหิ เอหิ”ติ ราชานํ เคะหํ เนตฺวา
 อตุตโน ปิจเก นิสฺสีทาเปตฺวา “เอหิ
 ภาทุเท, สหายสฺส ปาเท โธวา”ติ ภิรฺยํ
 ตสฺส ปาเท โธวาเปตฺวา อตุตโน
 พลานฺรุเปน อหารํ ทตุวา “มุหฺตตํ
 วิสฺสมถา”ติ สยนํ ปญฺญาเปสิ.

ตอนเข้าพวกเขาเหล่านั้น ประชุมกัน
 กลางหมู่บ้าน แล้วช่วยกันทำกิจการของ
 หมู่บ้าน. ขณะนั้น พระราชาเสด็จ
 ทรงม้าที่ฝึกแล้ว ทั้งที่ทรงเครื่องประดับ
 ตกแต่งอยู่นั่นเอง (ใต้) เสด็จเข้าไปยัง
 ภายในหมู่บ้าน ทางประตูเข้าหมู่บ้าน.

พวกเขาหวาดกลัวว่า “นี่อะไรกัน” ดังนี้
 แล้วหนีเข้าบ้านของตนๆ. ก็ในคนเหล่านั้น
 คนหนึ่งไม่ไปเรือนของตน ทำการต้อนรับ
 พระราชา แล้วกล่าวว่า “เราได้ยิน
 ได้ฟังมาว่า พระราชาเสด็จไปปัจฉินต-
 ชนบท ท่านเป็นใครเป็นราชบุรุษ(หรือ)
 จารบุรุษ”. พระราชาตรัสว่า “สหาย
 เราเป็นราชบุรุษ”.

ราชเสวกกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น ท่าน
 จงมา” ดังนี้ แล้วนำพระราชาเสด็จไป
 ยังเรือน ให้ประทับนั่งบนตั่งของตน
 กล่าวว่า “นางผู้เจริญ เธอจงมาล้างเท้า
 (ให้) สหาย(ของเรา)” ดังนี้ แล้วให้ภริยา
 ล้างเท้าของพระองค์ แล้วถวายพระ
 กระยาหาร ตามกำลังของตน กล่าวว่า

^๑ ฉ. วมิตฺ.

^๒ ฉ. โจรปฺริโส.

“พระองค์ขอมจงสำราญพระอิริยาบถสัก
ครู่เถอะ” ดังนี้ แล้วลาดพระที่ถวาย.

ราชา นิปชฺชิ. อิตโร อสฺสสฺส
สนฺนาหํ โมเจตฺวา จงฺกมาเปตฺวา
อุทกํ ปายเตตฺวา ปฎฺฐิจฺฉิ เตเลน
มกฺขเตตฺวา ตินฺนํ อทาสฺสิ. เอวํ ตโย
จตุตฺตารโ ทิวเส ราชานํ ปฎฺธิชฺคฺคิตฺวา
“คจฺฉามหํ สมฺมา”ติ วุตฺเต ปุณ
รณฺเวย จ อสฺสสฺส จ กตฺตพฺพุตฺตกํ
สพฺพมกาสฺสิ.

พระราชาบรทมแล้ว. ราชเสวกเปลื้อง
เครื่องผูกม้าออกแล้วให้มันเดิน ให้ดื่มน้ำ
ทาหลังด้วยน้ำมัน ได้ให้หญ้า (มันกิน).
เขาปรนนิบัติพระราชายอยู่ ๓-๔ วันอย่างนี้
เมื่อพระองค์ตรัสว่า “สหาย เราจะกลับ”
ดังนี้ จึงจัดการทุกอย่างที่ควรจัด เพื่อ
พระราชากับม้าอีก.

ราชา ภูณฺชิตฺวา คจฺฉนฺนโต “อหํ สมฺม
มหาอสฺสาโรโห นาม, นกรรมชฺเฌ
อมฺหากํ เคหํ, สเจ เกนจิ กิจฺเจน
นกรํ อากจฺฉนฺติ ทกฺขินฺทวาทเร จตฺวา
โทวาริกํ ‘มหาอสฺสาโรโห ฆตฺรเคเห
วสตี’ติ วุตฺวา โทวาริกํ กเหตฺวา
อมฺหากํ เคหํ คจฺฉเยยาสี”ติ วุตฺวา
ปุกฺกามิ.

พระราชเสวยแล้ว เมื่อจะเสด็จไป
จึงตรัสว่า “สหาย เราชื่อมหาอัสสาโรหะ
บ้านเราอยู่กลางพระนคร ถ้าหากท่าน
มายังพระนครด้วยกิจบางอย่าง ท่านควร
ไปยืนที่ประตูด้านทิศใต้ ถาพนายประตู
ว่า ‘นายมหาอัสสาโรหะ อยู่เรือน
หลังไหน’ แล้วพนายประตูไปเรือน
ของเรา” ดังนี้ แล้วเสด็จหนีไป.

พลกยาโยปี ราชานํ อทิสฺวา
พหิณฺนเร ขนฺธวาวาริ พนฺธิตฺวา จิตฺโต
ราชานํ ทิสฺวา ปจฺจุคฺคณฺตฺวา
ปริวารเสสิ. ราชา นกรํ ปวิสฺสนฺโต

ฝ่ายหมู่พล ครั้นไม่เห็นพระราช
จึงตั้งค่ายพักอยู่นอกพระนคร พบพระ
ราชาแล้ว จึงถวายนการต้อนรับ แล้วเฝ้า
ห้อมล้อม(พระองค์). พระราชาเสด็จ

ทวารนุตเร จตุวา โทวาริกัม
 ปกโกสาเปตฺวา มหาชนํ ปฏิภุกมาเปตฺวา
 “ดาต เอโก ปจฺจนุตคามวาสี มํ
 ทฺวฺจฺจกาโม อากนฺตุวา ‘มหา-
 อสฺสาโรหสฺส กุหิ เคะหนฺ’ติ ตํ
 ปุจฺฉิสฺสตี ตํ ตฺวํ หตฺถเ คเหตุวาว
 อาเนตฺวา มํ ทสฺเสยฺยาสี, ตทา ตฺวมปิ
 สหสฺสํ ลจฺฉสึ”ติ อาห.

โส ราชนิเวสนํ ปาวีสี. โส นาคจฺฉิ.
 ตสฺมี อนาคจฺฉนฺเต ราชา ตสฺส
 วสนคามे พลี วฑฺฒาเปสี. พลิมฺหิ
 วฑฺฒิตเ นาคจฺฉิ. เอวํ ทฺติยมฺปิ ตติยมฺปิ
 พลี วฑฺฒาเปสี. เนว อากจฺฉติ.

อถ นํ คามวาสีโน สนฺนิปตฺติวา
 อาหฺสฺ “อฺยฺย ตว มหาอสฺสาโรหสฺส
 อากตกาลโต ปฏฺจาย มยํ พลินา
 ปิพฺยมาณา สีสํ อุกฺขิปิตฺตํ น สกฺโกม,
 กจฺฉ, ตว มหาอสฺสาโรหสฺส วตฺวา
 อมฺหากํ พลี วิสขฺชาเปหิ”ติ.

“สาธุ กจฺฉิสฺสสามิ, น ปน สกฺกา
 ตฺวจฺฉนฺตเถน กนฺตุํ, มยฺหํ สหายสฺส เทว

เข้าไปยังพระนคร ประทับยืนอยู่ที่ระหว่าง
 ประตู รับสั่งให้นายประตูเข้าเฝ้า ให้
 มหาชนถอยห่างออกไป แล้วตรัสว่า “แน่
 พ่อ ชาวบ้านชายแดนคนหนึ่ง ประสงค์
 จะมาหาเรา มาแล้วจักถามเจ้าว่า ‘เรือน
 ของมหาอัสสารโหะอยู่ไหน’ ดังนี้ เจ้า
 ควรจับมือเขาทันทีแล้วนำมาแสดงกับเรา
 เมื่อนั้น แม่เจ้าจักได้ทรัพย์ ๑,๐๐๐” ดังนี้.

พระองค์ก็เสด็จเข้าไปยังพระราชนิเวศน์.
 ราชเสวกนั้นมิได้มา (เฝ้า). เมื่อเขาไม่มา
 พระราชาจึงทรงให้เพิ่มภาษี ในบ้านที่
 เขาอยู่. เมื่อภาษีเพิ่มขึ้น เขาก็ยังไม่มา.
 พระราชาทรงให้เพิ่มภาษีถึง ๒ ครั้งบ้าง
 ๓ ครั้งบ้าง อย่างนี้. เขาก็ยังไม่มา.

ครั้งนั้นชาวบ้านประชุมกันแล้วพูด
 กับเขาว่า “เจ้านาย จำเดิมแต่มหา-
 อัสสารโหะของท่านมา พวกเราถูก
 บีบคั้นด้วยภาษี ไม่อาจเงยหัวขึ้นได้ ท่าน
 จงไป จงบอกแก่มหาอัสสารโหะของท่าน
 ให้ปลดปล่อยภาษีพวกเรา”.

ราชเสวกกล่าวว่า “ดีละ เราจะไป
 แต่เราไม่อาจจะไปมือเปล่าได้ สหายของ

ทารกา อตฺถิ, เตสญฺจ ภริยาย จสฺส
สหายกสฺส จ เม นีวาสนปรารุปน-
ปิลนุณฺหานิ สขฺเชถา”ติ.

“สาธุ สขฺชิสฺสามา”ติ เต สพฺพํ
ปณฺเณกาการ์ สขฺชยีสฺ.

โส ตญฺจ อตฺตโน ฌเร ปกฺกภูวญฺจาทาย
คนฺตุวา ทกฺขินทวารํ ปตฺวา โทวาริกํ
ปฺจุฉิ “กฺหิ สมฺม มหาอสฺสาโรหสฺส
เคหนฺ”ติ.

โส “เอหิ, ทสฺเสสฺสามิ เต”ติ ตํ
หตฺถे คเหตฺวา ราชทวารํ คนฺตุวา
“โทวาริกो ปฺจุฉนฺตคามวาสี คเหตฺวา
อาคโต”ติ ปฏิวะเทสิ.

ราชา สุตฺวาว อาสนา วุฏฺฏาย
“มยฺหํ สหาโยปิ เตน สทฺธิ อาคโต
ปฺวิสตุ”ติ ปฺจุฉคฺคมนํ กตฺวา ทิสฺวาว
นํ ปฺริสขฺชิตฺวา “มยฺหํ สहाยิกา จ
ทารกา จ อโรคา”ติ ปฺจุฉิตฺวา
หตฺถे คเหตฺวา มหาตลฺลํ อภิรฺยฺห
เสตจฺฉตฺตสฺส เหมฺจฺจา ราชาสเน

เรา มีลูกอยู่ ๒ คน ท่าน(ช่วย)จัดแจง
ผ้านุ่งผ้าห่ม และเครื่องประดับ ให้ลูกเมีย
ของสหาย และตัวสหายของเราด้วย”.

ชาวบ้านกล่าวว่า “ดีแล้ว พวกเราจะ
จัดการให้” ดังนี้ แล้วตระเตรียม
บรรณาการทั้งหมด.

เขาถือเอาเครื่องบรรณาการนั้น และ
ขนมสกในเรือนของตนไปแล้ว ลุกถึงประตู
ด้านทิศใต้ จึงถามนายประตูว่า “สหาย
บ้านของมหาอัสสาโรหะอยู่ไหน”.

นายประตูนั้นกล่าวว่า “มาเถอะท่าน
เราจะชี้ให้ท่าน(ดู)” ดังนี้ แล้วจับมือเขา
ไปยังประตูวังหลวง กราบทูลให้ทรงทราบ
ว่า “นายประตูพาชาวบ้านชายแดน
มาแล้ว”.

พระราชพาพทรงสดับแล้วเท่านั้น ก็ลุก
จากที่ประทับ รับสั่งว่า “แม้สหาย
ของเรา จงเข้ามาพร้อมกับนายประตูนั้น”
ดังนี้ แล้วทรงทำการต้อนรับ พอทอด-
พระเนตรเห็น ก็ทรงสวมกอดเขา แล้ว
ตรัสถามว่า “หญิงสหายของเราและลูก
สบายดีหรือ” ดังนี้แล้ว ทรงจับมือ

นีสิตาเปตวา อคฺคมเหสี ปกุกโกสาเปตวา
 “ภทฺเท สหายสฺสปี เม ปาทะ
 โธวา”ติ อาห. สว ตสฺส ปาทะ โธวี.

ราชา สุวณฺณมิงฺคารเณ อุทกมาสิญฺจิ.
 เทวี ปาทะ โธวีตฺวา คุนฺธเตเลน
 มกฺขลิตฺ. ราชา “กึ สมฺม อตฺถิ กิญฺจิ
 อมฺหากํ ขาทนีนฺ”ติ ปุจฺฉิ. โส
 “อตฺถิ”ติ ปสิพฺพโต ปุเว นีหฺราเปสิ.
 ราชา สุวณฺณตมฺมูฏเณน คเหตฺวา ตสฺส
 สงฺคหํ กโรนฺโต “มม สหายเณ อนนฺตี
 ขาทนํ”ติ เทวียา จ อมฺจฺจานญจ
 ทาเปตฺวา สยมฺปี ขาทิ.

อิติโร อิตรมฺปี ปณฺณากาโร ทสฺเสสิ.
 ราชา ตสฺส สงฺคหณตฺถํ กาสิกวตฺตานิ
 อปเนตฺวา เตนาภตวตฺถุญฺคํ นิวาเสติ.
 เทวีปี กาสิกสาฎกญฺเจว อภรณานิ
 จ อปเนตฺวา เตน อนนฺตี สาฎกํ
 นิวาเสตฺวา อภรณานิ ปิลนฺธิ.

เสด็จขึ้นสู่ท้องพระโรง ให้เขานั่งเหนือ
 ราชอาสน์ ภายใต้เศวตฉัตร รับสั่งให้
 พระอัครมเหสีเข้ามาเฝ้า แล้วตรัสว่า
 “น้องหญิงผู้เจริญ เธอจงล้างเท้าให้สหาย
 ของเรา”. พระนางทรงล้างเท้าให้เขา.

พระราชชา ทรงหลั่งน้ำด้วยน้ำเต้าทอง.
 พระเทวี ทรงล้างเท้าแล้วทาด้วยน้ำมันมี
 กลิ่นหอม. พระราชาตรัสถามว่า “แน่
 สหาย ท่านมีของกินอะไร (มาฝาก) เรา
 บ้างหรือ”. เขาตอบว่า “มี” แล้วให้นำ
 ขนมออกมาจากกะทอ. พระราชาทรงรับ
 ด้วยจานทอง เมื่อจะทรงทำการสงเคราะห์
 เขา จึงรับสั่งให้พระราชทานให้แก่
 พระเทวี และอำมาตย์ว่า “พวกท่านจง
 กินขนมที่สหายของเรานำมา” ดังนี้แล้ว
 แม้พระองค์เองก็เสวย.

ราชเสวกถวายบรรณาการ แม้อีก
 อย่างหนึ่ง. เพื่อจะสงเคราะห์เขา พระ
 ราชาก็ทรงเปลื้องผ้ากาสี แล้วทรง
 ฉลองพระองค์ด้วยผ้าคู่หนึ่ง ซึ่งราชเสวก
 นั้นนำมา. ฝ่ายพระเทวีทรงเปลื้องผ้า
 สาฎก แคว้นกาสี และอาภรณ์ออก

เอตสฺส อมจฺจา กุชฺฌิตฺวา
 ราชปุตฺตํ อหํสุ “กุมาร ราชา
 เอตสฺส กหปตฺติกสฺส อฺปจฺทฺถมฺมชฺชํ ทตฺวา
 เตน สทฺฐี เอโกโต ภูณฺชติ ปิวติ
 ทารเก วนฺทาเปติ, อิมินา กตฺถมฺมมฺปิ
 น ชานาม, กิ กโรติ ราชา, มยฺ
 ลชฺชาม ตฺวํ รมฺโย กเถहि”ติ.

ครั้งนั้น พวกอำมาตย์โกรธเคือง
 พระองค์ จึงทูลพระราชบุตรว่า “ข้าแต่
 พระราชกุมาร พระราชาพระราชทาน
 ราชสมบัติครึ่งหนึ่ง ให้แก่กฤหบดีคนนั้น
 เสวยร่วม ทรงดื่มร่วมกับเขา ทรงให้พระ
 อัครมเหสีถวายบังคมเด็ก พวกข้าพระองค์
 ไม่รู้ แม้การงานที่คนนี้ทำ พระราชา
 ทรงทำอะไร พวกข้าพระองค์ละอาย
 ขอพระองค์จงทูล(เตือน)พระราชบิดา”.

โส “สาธฺฐ”ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา
 สพฺพนฺตํ กถํ รมฺโย อาโรเจตฺวา
 “มา เอวํ กโรहि มหาราชา”ติ.
 “ตาด อหํ ยฺยทฺธปฺราชิโต, ตทาปิ
 กหํ วสฺสี, อปิ นุ ชานาถา”ติ.
 “น ชานาม เทวา”ติ. “อหํ เอตสฺส
 สมฺเร วสนฺโต อโรโค หุตฺวา
 อาคนฺตฺวา รชฺชํ กาเรมิ, เอวํ มม
 อฺปการิโน กสฺมา สมฺปตฺติ น
 ทสฺสามิ”ติ.

พระราชบุตรนั้น ทรงรับว่า “ดี”
 จึงกราบทูลเรื่องทั้งหมดนั้น แต่พระราชา
 แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่ महाराज
 ขอพระองค์อย่าทรงทำอย่างนี้”. พระ
 ราชาตรัสว่า “พ่อ เราแพ้สงคราม แม้
 เวลานั้นเราอยู่ไหน ลูกก็รู้มิใช่หรือ”.
 พระราชบุตรทูลว่า “หม่อมฉันไม่รู้
 พระเจ้าข้า”. พระราชาตรัสว่า “พ่ออยู่
 ในเรือนของเขา (ได้รับ) ความสบาย จึง
 ได้กลับมาครองราชสมบัติ เขามี
 อูปการะคุณแก่พ่ออย่างนี้ เพราะเหตุไร
 พ่อจะไม่ให้สมบัติ (เขา) เล่า”.

เอวํ วตฺวา โพรสิสฺสตโต “ตาด
 โย हि อทาทพฺพยฺยตฺตกสฺส เทติ,

พระโพธิสัตว์ ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว
 เมื่อจะแสดงว่า “พ่อ ผู้ใดให้แก่คนไม่ควร

ทาดพุกุตตกสฺส น เทติ, โส อาปทํ ให้ ไม่ให้แก่คนควรให้ ผู้นั้นประสบ
 ปตุวา กิญจึ อุปการํ น ลภตี”ติ อันตราย ย่อมไม่ได้รับความช่วยเหลือ
 ทสฺเสนโต อีมา คากา อาห อะไรเลย” ดังนี้แล้ว ตรัสคาถาเหล่านี้ว่า

๕. “อเทยเยสุ ททํ ทานํ

เทยเยสุ นปฺปเวจฺจติ
 อาปาสุ พุยสนํ ปตุโต
 สหายํ นาริถจฺจติ.

๖. อเทยเยสุ อททํ ทานํ

เทยเยสุ โย ปเวจฺจติ
 อาปาสุ พุยสนํ ปตุโต
 สหายํ อริถจฺจติ.

๗. สญฺโญคสมุโภควิเสสทสฺสนํ

อนริยธมฺเมสุ สเจสุ นสฺสติ
 กตญฺจ อริเยสุ จ อญฺชเสสุ^๑
 มหปฺพลํ โหติ อณุมฺปิ ตาทิสฺสุ.

๘. โย ปุพฺเพ กตกฺลยาโณ

อกา โลกํ สุทุกฺกํ
 ปจฺฉา กยิรา น วา กยิรา
 อจฺจนตํ ปุชฺชนารโห”ติ.

๕. “ผู้ใดให้ทานในผู้ไม่ควรให้ ไม่ให้ใน
 ผู้ควรให้ ผู้นั้นประสบความพินาศใน
 คราวมีอันตราย ย่อมไม่พบเพื่อน.

๖. ผู้ใดไม่ให้ทานในผู้ไม่ควรให้ ให้ใน
 ผู้ควรให้ เขาผู้นั้นประสบความพินาศ
 ในคราวมีอันตราย ย่อมได้เพื่อน.

๗. ความเห็นความสัมพันธ์ และเห็น
 ความร่วมสุขร่วมทุกข์อย่างดี ในบุรุษ
 ผู้ปราศจากอริยธรรม โอ้อวด ย่อม
 สูญเปล่า แต่(ถ้า)กระทำในบุรุษ
 ผู้เป็นอริยะชื่อตรงคงที่ แม้เล็กน้อย
 ก็มีผลมาก.

๘. ผู้ใดกระทำความดีไว้ ในปางก่อน
 ชื่อว่า ได้ทำกรรมที่ทำได้ยากด้วยดี
 ในโลก ภายหลังเขาผู้นั้นจะทำหรือ
 ไม่ก็ตาม ย่อมเป็นผู้ควรบูชาโดยแท้”.

^๑ ฉ. อชฺชวสุ.

ตตถ อเทยเยสุติ ปุพฺเพ
อกตูปกาเรสุ. เทยเยสุติ กตูปกาเรสุ.
นปฺปเวจฺจตีติ นปฺปเวเสตีติ น เทตี.
อาปาสุตี อาปาทาสฺ. พุยฺสนนฺนตี ทุกฺขํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ในผู้ไม่ควรให้** ได้แก่ ผู้ที่มีได้กระทำอุปการะไว้ก่อน. คำว่า **ในผู้ควรให้** ได้แก่ ในผู้มีอุปการะที่ได้กระทำไว้แล้ว. คำว่า **ไม่ให้** คือไม่อ้างค่าส ได้แก่ ไม่ให้. คำว่า **ในคราวมีอันตราย** คือในอันตราย. คำว่า **พินาศ** ได้แก่ ทุกข์.

สญฺโฆคสมฺโภควิเสสทสฺสนนฺนตี โย
มิตฺเตน กโธ สญฺโฆโค จ สมฺโภโค
จ ตสฺส วิเสสทสฺสนํ คุณทสฺสนํ สุกตํ
มยฺหํ อิมินาตี เอตํ สพฺพํ อสุทฺธ-
ธมฺมตฺตา อนริยธมฺเมสฺ. เกรวฏฺิกจฺจตา
สเจสฺ นสฺสตี วินสฺสตี.

คำว่า **ความเห็นความสัมพันธ์ และ เห็นความร่วมมือร่วมทุกข์อย่างดี** ความว่า เห็นความสัมพันธ์ และการร่วมสุขร่วมทุกข์ที่มีตรกระทำแล้วนั้น ว่าดีเยี่ยม คือความเห็นคุณว่า ผู้นี้ทำดีแก่เราแล้ว ทั้งหมดนั้น ในผู้ที่ชื่อว่า ปราศจากอริยธรรม เพราะมีธรรมไม่บริสุทธิ์ ผู้ชื่อว่า **ไอ้อวดเพราะหลอกลวง ย่อมสูญเปล่า** คือ พินาศ.

อริเยสุตี อตฺตโน กตฺคุณฺชานเนน
อริเยสฺ ปรีสุทฺเธสฺ. อณฺชเสสุตี เตเนว
การณฺเนน อุกฺกุเตสฺ อุกฺกุเเลสฺ. อณฺมปฺตี
อปฺปมตฺตกมฺปิ. ตาทิสฺสูตี เย ตาทิสา
ปฺกคฺคลา โหนฺนตี อริยา อุกฺกุ, เตสฺ
อปฺปมฺปิ กตํ มหปฺพลํ โหตี, มหาชฺชตีกํ
มหาวิปฺพวารี สฺชเขตฺเตสฺ ชิตฺตวិฆมิว

คำว่า **ในอริยะ** ความว่า ในผู้เป็นอริยะ คือในผู้บริสุทธิ์ เพราะรู้คุณที่เขาทำแก่ตน. คำว่า **ชื่อตรง** ความว่า ผู้ชื่อตรงนั้น คือไม่คดโกง ด้วยเหตุนั้น. คำว่า **แม้เล็กน้อย** ได้แก่ แม้มีประมาณน้อย. คำว่า **คงที่** มีอธิบายว่า บุคคลเหล่าใดผู้คงที่เป็นอริยะ ชื่อตรง อุปการะ

วารวรรคภาษาชาก ป.ท.๑๑-๑๕

อิตรสมิ ปน ปาเป พหุมิ กตํ
อคคิมฺหิ ชิตตวิชมิว นสฺสตีติ อตุโถ.

แม้บ่อยที่กระทำในคนเหล่านั้น มีผลมาก
เหมือนพืชที่เขาหว่านในนาดี ย่อมงอกงาม
แพร่ขยาย ส่วนอุปการะที่กระทำใน
คนชั่ว แม้จะมากก็ย่อมพินาศไป เหมือน
พืชที่หว่านลงไปใ้ไฟฉะนั้น.

วุตตมฺปิ เจตํ

สมกับคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“ยถาปิ วิชํ อคฺคิสมิ
หฺยฺหติ น วิรุหติ
เอวํ กตํ อสฺสปฺริเส
นสฺสตี น วิรุหติ
กตญฺญุมฺหิ จ โปสมฺหิ
สีลวานฺเตริยวุตฺติเน
สฺขเขตเต วิย วิชานิ
กตํ ตฺหิ น นสฺสตี”ติ.

“พืชที่หว่านลงในไฟ ย่อมถูกเผา
ไม่งอกงาม ฉนใจอุปการะที่กระทำ
ไว้ในอัสถบุรุษ ย่อมพินาศ ไม่
งอกงามฉนนั้น ส่วนอุปการะที่
กระทำในบุรุษ ผู้มีกตัญญู มีศีล
มีความประพฤติเยี่ยงอริยะ ย่อมไม่
สูญหายไป เหมือนพืชที่หว่าน
ในนาดี ฉะนั้น”.

ปฺพุเพ กตกฺขยาโฆติ ปจฺมตฺรํ
อุปการํ กตฺวา จิตฺ.

คำว่า ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน
ความว่า ผู้กระทำอุปการะก่อนกว่า.

อกาติ อกริ, อยํ โสเก สฺพุทฺถกรํ
นาม อกาสิตี อตุโถ. ปจฺจนา กยิรชาติ
โส ปจฺจนา อญฺฉํ กิณฺณจि คุณฺณํ กโรตุ
วา มา วา เตเนว ปจฺมํ กเตน
คุณฺเนน. อจฺจนฺตํ ปุชฺชนารโหติ สฺพุทฺ
สฺกุกการํ สมฺมานํ อรหฺตตีติ.

คำว่า ได้กระทำแล้ว ความว่า
ผู้นี้ได้กระทำ คือได้บำเพ็ญกรรม ซึ่งทำ
ได้ยากในโลก. คำว่า ทำภายหลัง
ความว่า ภายหลัง ผู้นั้นจะทำคุณอะไร
อย่างอื่น หรือไม่ก็ตาม ด้วยคุณที่เขาทำ
ตอนต้นนั่นเอง (ทำให้เขาเป็นผู้ควรบูชา).

คำว่า เป็นผู้ควรบูชาโดยแท้ ความว่า
เขาควรซึ่งสักการะสมมานะทั้งหมด.

อิทํ ปนํ สุตฺวา เนว อมจฺจา
น ราชปุตฺโต ปนํ กิณฺจิ กเถสึติ.

ก็ครั้งได้ฟังคำนี้แล้ว ทั้งอำมาตย์
และราชบุตร มิได้กล่าวอะไรอีกเลย.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมชานสิ ตทา ปจฺจนฺตคาม-
วาสี อานนฺโท อโหสิ, พาราณสีราชา
ปนํ อหเมวาทิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้ (มาตรัสแล้ว) จึงทรงประชุม
ชาดกว่า ชาวบ้านชายแดนในกาลนั้น
กลับชาติมาเป็นอานนท์ ส่วนพระเจ้า
พาราณสี กลับชาติมาเป็นเราผู้ตก
แล้ว.

มหาอัสสาโรหชาดกวรรณนา ทุตติยา.

พรรณนามหาอัสสาโรหชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. เอกราชชาตก (๓๐๓)

๙. “อนุตฺตเร กามคุณ สมิทฺเต
ภุตฺวาน ปุพฺเพ วสิ เอกราช
โสทานิ ทฺฤเค นรกฺมฺหิ ชิตฺโต
นปฺปชฺชเห วณฺณพลํ ปุราณํ.

๑๐. ปุพฺเพว ขนฺตี จ ตโป จ มยฺหํ
สมปฺตติตา ทฺพฺภิกฺเสน อโหสิ
ตฺนุทานิ ลทฺธาน กถนฺนุ ราช
ชเห อหํ วณฺณพลํ ปุราณํ.

๑๑. สพฺพา กิเรว ปรีณฺญิจิตานิ
ยสฺสสินํ ปญฺจวณฺตํ วิสยฺห
ยโส จ ลทฺธา ปุริมํ อุพารํ
นปฺปชฺชเห วณฺณพลํ ปุราณํ.

๓. เอกราชชาตก (๓๐๓)

๙. “ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเอกราชในกาล
ก่อน พระองค์ทรงบริโภคกามคุณ
(อารมณ์) อันยอดเยี่ยมพร้อมมูล
บัดนี้ พระองค์นั้นถูกโยนลงไปในที่
อันไม่สม่ำเสมอเพียงดังเหว ยากที่
จะพ้นไปได้ ไยพระองค์จึงมิได้ลดละ
พระฉวีวรรณที่ผุดผ่องและพระกำลัง
อันมีอยู่แต่เก่าก่อนเลย.

๑๐. ข้าแต่พระเจ้าทพฺภิกฺเสน ขันติความ
อดทน และตบะธรรมความเพียรเผา
กิเลส ได้เป็นสิ่งที่หม่อมฉันปรารถนา
มาในกาลก่อนทีเดียว ข้าแต่
พระราชา เพราะได้ความปรารถนา
นั้น ในบัดนี้ หม่อมฉันจะพึงละ
ฉวีวรรณ และกำลังกาย อันมีอยู่
แต่เดิมเสีย ได้อย่างไร.

๑๑. ข้าแต่พระองค์ ผู้มียศมีพระปรีชา-
ญาณ ทรงทนทานเป็นพิเศษ ได้ยิน
ว่า กิจที่จะพึงกระทำทุกอย่างสำเร็จ
แล้วอย่างนี้ หม่อมฉันได้ยศอันยิ่งใหญ่

ที่มีในปางก่อน จึงมิได้ละผิวพรรณ
และกำลังกาย อันมีอยู่แต่เดิมมา.

๑๒. ปนุชช ทุกฺเขน สุขํ ชนินฺท
สุเขน วา ทุกฺขมสยฺหสหาหิ
อุภยตฺถ สนฺโต อภินิพฺพุตตฺตา
สุเข จ ทุกฺเข จ ภวนฺติ ตฺลฺยา”ติ.

๑๒. ข้าแต่พระองค์ผู้จอมนรชน สัตบุรุษ
ทั้งหลาย บรรเทาความสุขด้วยความ
ทุกข์ หรือบรรเทาความทุกข์นั้น
อันยากที่จะอดทนได้ ด้วยความสุข
เป็นผู้สงบมีจิตเย็นยิ่ง ในสุขและทุกข์
ทั้งสอง เป็นผู้เที่ยงตรงดังตาซึ่งทั้ง
ในความสุขและความทุกข์”.

เอกราชชาดก จัตติย.

เอกราชชาดก ที่ ๓.

๓. เอกราชชาติกวมณณา

(๓๐๓)

อนุตฺตเร กามकुณฺเณ สมิตฺุเชติ อิทํ
สตฺถา เขตฺวานเน วิหรนฺุโต อณฺเวยตรํ
โกสลราชเสวกํ อารพฺภา กเถสิ.

ปัจจุปฺปนฺนวดตุ ฺเหฎฺฐา เสยฺย-
ชาติเก กถิตเมว. อิท ปน สตฺถา “น
ตุวณฺเณว อนตฺถเนน อตุถํ อหริ,
โปราณกปณฺุชิตาปี อตุถโน อนตฺถเนน
อตุถํ อหริ” สุตฺติ วตุวา อตฺติตํ อหริ.

อตฺติเต พาราณสีรณฺเวย อุปฏฺฐาโก
อมจฺุใจ ราชนฺุเตปุเร ทฺุพฺพิ. ราชา
ปจฺุจกฺขโต ตสฺส โทสํ ทิสฺสา ตํ
รฏฺฐา ปพฺพาเชสิ. โส ทฺุพฺพิเสนํ
นาม โกสลราชานํ อุปฏฺฐหติ. ตํ
สพฺพิ มหาสิธฺวชาติเก กถิตเมว. อิท

๓. พรรณณาเอกราชชาติก

(๓๐๓)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภเสวกของ
พระเจ้าโกศลคนหนึ่ง ตรัสพระธรรม
เทศานี้ว่า กามคุณอันยอดเยี่ยมพร้อม
มูล เป็นต้น.

เรื่องปัจจุบัน ท่านกล่าวไว้แล้วใน
เสยยชาดก ในตอนต้นเหมือนกัน. ส่วน
ในชาดกเรื่องนี้ พระศาสดาตรัสว่า “ไม่
แต่เพียงท่านเท่านั้น ที่ใช้สิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์นำสิ่งที่เป็นประโยชน์มา แม้
บัณฑิตรุ่นเก่าทั้งหลาย ก็ใช้สิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์ของตนนำสิ่งที่เป็นประโยชน์
มาแล้ว” ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาว่า.

ในอดีตกาล อำมาตย์ผู้รับราชการ
อยู่กับพระเจ้าพาราณสี ก่อการร้ายขึ้น
ในพระราชวัง. พระราชาทรงเห็นโทษ
ของอำมาตย์ผู้นั้นโดยประจักษ์ชัด จึงทรง
เนรเทศเขาออกไป จากแคว้นแคว้น.
อำมาตย์ผู้นั้น บำรุงพระราชาแคว้นโกศล

ปน ทูพุกิเสโน มหาตเล อมจุมชฺเฌ
นิสินันน์ พาราณสีราชานํ คาหาเปตฺวา
สิกฺกาย ปกฺขิปาเปตฺวา อุตฺตรุมฺมาเร
เหฏฺฐาสีสุกฺกํ โอลฺมฺพาเปสิ.

ทรงพระนามว่าทูพุกิเสนะ. เรื่องทั้งหมด
นั้น ท่านกล่าวไว้แล้วในมหาศีลวชาดก
เหมือนกัน. ส่วนในชาดกเรื่องนี้ พระเจ้า
ทูพุกิเสนะรับสั่งให้จับพระเจ้าพาราณสี
ผู้ประทับนั่งอยู่ท่ามกลางอำมาตย์ ใน
ห้องพระโรง รับสั่งให้ใส่ในสาแหกรแล้ว
ทรงให้แขวนห้อยพระเศียรลง บนธรณี
พระทวาร.

ราชา โจรราชานํ อารพฺภ
เมตฺตํ ภาเวตฺวา กสิณฺปริกมฺมํ กตฺวา
ฉานานิ นิพฺพตฺเตสิ. พนฺธนํ จิซฺชิ.
ตโต ราชา อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสีทิ.
โจรราชสฺส สรีเร ทาโห อุปฺปชฺชิ.
“ทฺยหามิ ทฺยหามี”ติ ภูมียํ อปฺราปรํ
ปฺริวตฺตติ. “กิเมตฺน”ติ เอวํ วุตฺเต
“มหาราช ตฺเมห เอวรूपิ ธมฺมิกราชานํ
นิรปฺราธํ ทฺวารสฺส อุตฺตรุมฺมาเร
เหฏฺฐาสีสุกฺกํ โอลฺมฺพาเปตา”ติ วทิสฺสุ.
“เตนฺหิ เวเคน คนฺตุวา โมเจถ
นน”ติ. ปฺริสา คนฺตุวา ราชา
นํ อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสินฺนํ ทิสฺวา

พระเจ้าพาราณสี ทรงเจริญเมตตา
ปรารภถึงพระราชาผู้เป็นโจร ทรงทำ
ปริกรรมกสิณ ยังฉานทั้งหลายให้บังเกิด
ขึ้น. เครื่องพันธนาการก็ขาดออก.
ต่อมาพระราชาประทับนั่งขัดสมาธิ ใน
อากาศ. พระวรกายของพระราชาผู้เป็น
โจร เกิดความเร่าร้อน. พระองค์ตรัสว่า
“เราร้อน เราร้อน” กลิ้งเกลือกพระองค์
ไปมาบนพื้น. เมื่อพระเจ้าทูพุกิเสนะนั้น
ตรัสอย่างนี้ว่า “นี่เหตุอะไรกัน”. พวก
ราชเสวกกราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า
พระองค์รับสั่งให้จับพระราชาผู้ทรงธรรม
เห็นปานนี้ ผู้ปราศจากความผิด ห้อย

อาคนตุวา ทุพฺภิสเสนสุส กเถสุ. โส
เวเคน คนตุวา ตํ วนฺทิตฺวา
ขมาเปตฺวา ปจฺมํ คากมาห

พระเศียรลงที่ธรณีประตูพระทวาร”.
พระเจ้าทุพฺภิสเสนะตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น
พวกท่านจงรีบไปปล่อยพระองค์เถิด”.
พวกราชบุรุษไป เห็นพระเจ้าพาราณสี
ประทับนั่งขัดสมาธิในอากาศ จึงกลับมา
กราบทูลแต่พระเจ้าทุพฺภิสเสนะ. พระองค์
รีบเสด็จไปถวายบังคมพระเจ้าพาราณสี
นั้น ขอให้พระองค์พระราชทานอภัยโทษ
แล้วตรัสพระคาถาที่ ๑ ว่า

๙. “อนุตฺตเร กามคฺเณ สมิทฺเธ
ภุตฺวาน ปุพฺเพ วสิ เอกราช
โสทานิ ทฺกุเค นรกฺมฺหิ ขิตฺโต
นปฺปชฺชเห วนฺณพฺลํ ปฺราณนฺ”ติ.

๙. “ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเอกราชในกาล
ก่อน พระองค์ทรงบริโภคมกคุณ
(อารมณ์) อันยอดเยี่ยมพร้อมมูล
บัดนี้ พระองค์นั้นถูกโยนลงไป ในที่
อันไม่สม่ำเสมอเพียงดังเหว ยากที่
จะพ้นไปได้ ไยพระองค์จึงมิได้ทรง
ลดละพระฉวีวรรณที่ผุดผ่อง และ
พระกำลังอันมีอยู่แต่เก่าก่อนเลย”.

ตตฺถ วสฺสิติ วฺภูโจ. เอกราชติ
โพธิสฺตตํ นาเมนาลปติ. โสทานิติ โส
ตฺวํ อิทานิ. ทฺกุเคติ วิสเม.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระองค์
ประทับอยู่แล้ว ได้แก่ ประทับอยู่แล้ว.
ด้วยคำว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเอกราช
พระเจ้าทุพฺภิสเสนะ ตรัสเรียกพระโพธิสัตว์
โดยพระนาม. คำว่า โสทานิ แยกบท
เป็น โส ตฺวํ อิทานิ แปลว่า บัดนี้

พระองค์นั้น. คำว่า ในที่อันไม่สม่าเสมอ
ได้แก่ ไม่เรียบ.

นรกมูหิติ อวาท. โอลมพิตภูจานัน
สนุชาเยตัง วุตตัง. นปฺปชฺชเห
วณฺณพลนฺติ เอวรูเป วิสมภูจาน
ชิตฺโตปิ โปราณกาวณฺณณฺจ พลณฺจ
นปฺปชฺชสีติ ปุจฺฉิ.

คำว่า เพียงดังแหว ได้แก่ ในหลุม.
คำนี้ท่านกล่าวหมายถึง สถานที่ย่อย
ลงมา. คำว่า พระองค์จึงมิได้ลดละ
พระฉวีวรรณที่มุดม่อง และพระกำลังกาย
ความว่า พระเจ้าทุพิกิเสนะตรัสถามว่า
พระองค์ แม้ถูกโยนลงไปในที่อันไม่
สม่าเสมอ เห็นปานนี้แล้ว จึงมิได้ทรงละ
พระฉวีวรรณที่มีมาแต่ก่อนและพระกำลัง
กายเลย.

ตัง สุตฺวา โพธิสฺสโต เสสคาถาโย
อภาสิ

พระโพธิสัตว์ ทรงสดับพระดำรัส
นั้นแล้ว ได้ตรัสพระคาถาที่เสี้ยวว่า

๑๐. ปุพฺเพว ขนฺติ จ ตโป จ มยฺหัง
สมฺปฏฺฐิตา ทฺวพฺภิเสน อโหสิ
ตณฺทานิ ลทฺธาน กถนฺนุ ราช
ชเห อหัง วณฺณพลํ ปุราณัง.

๑๐. ข้าแต่พระเจ้าทุพิกิเสน ข้าฉึกความ
อดทน และตบะธรรมความเพียร
เผากิเลส ได้เป็นสิ่งที่หม่อมฉัน
ปรารถนามา ในกาลก่อนทีเดียว
ข้าแต่พระราชา เพราะได้ความ
ปรารถนานั้น ในบัดนี้ หม่อมฉัน
จะพึงละฉวีวรรณ และกำลังกาย
อันมีอยู่แต่เดิมเสียได้อย่างไร.

๑๑. สพพา กิเรว ปริณฺฏิจิตานิ
 ยสฺสฺสสินิ ปญฺจนฺตํ วิสยฺห
 ยโส จ ลทฺธา ปุริมํ อุพารํ
 นปฺปชฺชเห วณฺณพลํ ปุราณํ.

๑๒. ปนฺชชฺช ทุกฺขเณ สุขํ ชนินฺท
 สุขเณ วา ตํ ทุกฺขมสฺสยฺหสาหิณํ^๑
 อุกฺยตฺถ สนฺโต อภินิพฺพุตตฺตา
 สุขเ จ ทุกฺขเ จ ภวนฺติ ตฺลฺยา”ติ.

ตตฺถ ขนฺตฺติ อธิวสนฺชนฺติ.
 ตโปติ ตปฺจรณํ. สมฺปฏฺจิตาติ
 อิจฺฉิตา อภิปฏฺจิตา. ทุกฺภิเสนาติ ตํ
 นามเณลปติ. ตนฺทานิ ลทฺธานาติ ตํ
 ปฏฺจณํ อิทานิ อหํ ลกิตฺวา. ชเหติ
 เกน การเณนาหํ ชเหยยํ. ยสฺส หิ
 ทุกฺขํ วา โทมนสฺสํ วา โหติ โส ตํ
 ชเหยยาติ ทีเปติ.

๑๑. ข้าแต่พระองค์ ผู้มีศมีพระปรีชา-
 ญาณ ทรงทนทานเป็นพิเศษ กิจที่
 จะพึงกระทำทุกอย่าง สำเร็จแล้ว
 อย่างนี้ หม่อมฉันได้ยศอันยิ่งใหญ่
 ที่มีในปางก่อน จึงมิได้ละผิวพรรณ
 และกำลังกาย อันมีอยู่แต่เดิมมา.

๑๒. ข้าแต่พระองค์ผู้จอมนรชน สัตบุรุษ
 ทั้งหลาย บรรเทาความสุขด้วย
 ความทุกข์ หรือบรรเทาความทุกข์
 นั้น อันยากที่จะอดทนได้ ด้วย
 ความสุข เป็นผู้สงบมิจิตเยนยิ่งในสุข
 และทุกข์ทั้งสอง เป็นผู้เที่ยงตรงตั้ง
 ตาซังทั้งในความสุข และความทุกข์”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ความ
 อดทน ได้แก่ความอดทนคือความอดกลั้น.
 คำว่า ความเพียรอันเป็นเครื่องยังกิเลส
 ให้เร่าร้อน คือการประพฤติกิเลส
 เป็นเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน. คำว่า
 ได้เป็นสิ่งที่หม่อมฉันปรารถนา คือ
 หม่อมฉันประสงค์ได้แก่ต้องการ. ด้วย
 คำว่า พระเจ้าทุกภิเสนาะ พระโพธิสัตว์

^๑ น. ทุกฺขมสฺสยฺหสาหิ.

ส่วนคำว่า น ในคาถานี้ เป็นนิบาต. อธิบายว่า และพึงเปลี่ยน ต อักษรซึ่งมีเสียงเกิดทางจุมุก ด้วยอำนาจความสละสลวยแห่งพยัญชนะ.

ยโส จาติ ยสเมว. **ลพฺธา ปุริมนฺติ** ลภิตฺวา ปุริมํ ปุพฺเพ อลทฺธปุพฺพํ. **อุพฺพารนฺติ** มหนฺตํ. กิเลส-
วิภวมนเมตตภาวนาย ฌานุปฺปตฺติโย
สนฺธาเยวมาห. **นปฺปชฺชเหติ** เอวรูปิ
ยสํ ลพฺธา กิการณา ปุราณํ
วณฺณพลํ ชหิสฺสามิติ อตุโธ.
ทฺถุเขนาติ ตยา อุปฺปาทีเตน นิริยมฺหิ
ชิปนทฺถุเขน มม รชฺชสฺสํ ปนฺนทิตฺวา.

คำว่า ยศ ได้แก่ ยคนั่นเอง. คำว่า **หม่อมฉันได้ยศแต่เก่าก่อน** ความว่า ได้แล้ว คือไม่เคยได้มาก่อน ได้แก่ ในกาลก่อน. คำว่า **อันยิ่งใหญ่** ได้แก่ มากมาย. พระโพธิสัตว์กล่าวหมายถึง การเกิดขึ้นแห่งฌานเท่านั้น ด้วยเมตตาภาวนา ซึ่งข่มกิเลส. คำว่า **ไม่ควรละ** ความว่า หม่อมฉันได้ยศ เห็นปานนี้แล้ว เหตุไรจักละฉวีวรรณ และกำลังกายแต่เก่าก่อนเล่า. คำว่า **ด้วยความทุกข์** อธิบายว่า บรรเทาความสุขในราชสมบัติของเราด้วยความทุกข์ คือโยนลงในที่ไม่สม่ำเสมอ จุกตั้งเหว ซึ่งพระองค์ทำให้เกิดขึ้น.

สุเขน วา ตํ ทฺถุขฺนฺติ ฌานสุเขน
วา ตํ ทฺถุขํ ปนฺนทิตฺวา. **อุภยตฺถ**
สนฺโตติ เย สนฺโต โหนฺติ มาทิสฺสา
เต ทฺวิสฺสุปี เอเตสุ โภฏฺจาเสสุ
อภินิพฺพตฺสภาวา มชฺชตฺตฺตา **สุเข** จ

คำว่า **หรือบรรเทาความทุกข์นั้นด้วย** **ความสุข** ความว่า หรือบรรเทาความทุกข์นั้น ด้วยความสุขซึ่งเกิดแต่ฌาน. คำว่า **เป็นผู้สงบในสุขและทุกข์ทั้งสอง** ความว่า **ชนทั้งหลายเหล่าใด เป็นผู้สงบ**

ทุกุเข จ ภวนุติ ตุลยา (ติ) เอกสทิสา
นิพพิการาว โหนตตีติ.

เช่นหม่อมฉัน ชนทั้งหลายเหล่านั้น
มีสภาพจิตเย็นยิ่ง คือวางตนเป็นกลาง
ในส่วนทั้งสองแม่เหล่านี้ และเป็นผู้
เที่ยงตรงดังตาชั่ง คือมีอาการอย่างเดียว
หมดพยศทั้งในความสุขและในทุกข์.

อิหิ สุตวา ทุกุสิเสโน โพรสิสตติ
ขมาเปตวา “ตุมหากิ รชชี่ ตุมเหว
กโรถ, อหิ โว โจโร ปฎิพาหิสสามิ”ติ
วตวา ตสฺส ทุกุจามจจสฺส ราชานํ
กาเรตวา ปุกกามิ. โพรสิสตติปิ รชชี่
อมจจจันนิ นียยาเทตวา. อสิปพพชชี่
ปพพชิตวา พุรัมหมโลกปรายโน อโหสิ.

พระเจ้าทุกุสิเสนะ ทรงสดับ
พระดำรัสนั้นแล้ว ทรงให้พระโพธิสัตว์
พระราชทานอภัย ตรัสว่า “ขอพระองค์
ทรงครองราชสมบัติของพระองค์ต่อไป
หม่อมฉันจะคอยป้องกันโจรให้แก่พระองค์”
ทรงให้ลงพระราชอาญาแก่อำมาตย์ ผู้
ก่อการร้ายนั้น แล้วเสด็จหลีกไป. ฝ่าย
พระโพธิสัตว์ทรงมอบราชสมบัติให้แก่พวก
อำมาตย์ แล้วทรงผนวชเป็นฤๅษี ได้ไป
บังเกิดในพรหมโลก.

สตถา อิมิ ฐมฺมเทสนํ อหริตวา
ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา ทุกุสิเสโน
อานนุโท อโหสิ, พารานสิราชา ปน
อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
“พระเจ้าทุกุสิเสนะในชาตินั้น ได้กลับชาติ
มาเกิดเป็นอานนท์, ส่วนพระเจ้าพารานสิ
ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง” ดังนี้แล.

เอกราชชาดกวรรณนา ตติยา.

พรรณนาเอกราชชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. ททฺทราชาดก (๓๐๔)

๑๓. “อิมานิ มํ ททฺท ตาปนุนฺติ
วาจาทุรุตฺตานิ มนุสฺสโลเก
มณฺฑุกกุกฺขา อุกกนฺตเสวี
อสีวีสํ มํ อวิสา สปนฺติ.

๑๔. สกา รฏฺฐา ปพฺพาชิต
อณฺเฑ ชนปทํ คโต
มหนฺตํ โกฏฺจํ กยิราด
ทุรุตฺตานิ นิเชตเว.

๑๕. ยตฺถ โปสํ น ชานนฺติ
ชาติยา วินยฺเณ วา
น ตตฺถ มานํ กยิราด
วสํ อณฺเฑาตเก ชเน.

๑๖. วิเทสวาสํ วสโต
ชาตเวทสเมนปิ
ขมิตพฺพํ สปนฺณเณ
อปี ทาสสฺส ตชฺชิตนฺ”ติ.

ททฺทราชาดกํ จตฺตณฺ.

๔. ททฺทราชาดก (๓๐๔)

๑๓. “พี่ททฺทระ คำด่าว่าหยาบคาย
ทั้งหลาย ในมนุษยโลกนี้ ช่าง
ทำให้ข้าพเจ้าเดือดร้อนเสียจริง ๆ
อ้ายพวกเด็กชาวบ้าน ซึ่งไร้พิษ
เหล่านี้ พวกมันสาบแช่งด่าว่าเรา
ซึ่งเป็นผู้มีพิษอันร้ายแรงว่า เป็น
สัตว์น้ำกินกบเขียดเป็นนักรักษาหาร.

๑๔. บุคคลผู้ถูกขบไล่ จากแวนแคว้น
ของตนไปสู่ชนบทอื่นแล้ว ควร
สร้างฉางใหญ่ไว้ เพื่อเก็บค้ำ
หยาบคายเถิด.

๑๕. ในที่ใดไม่มีใครรู้จักบุคคล โดย
ชาติกำเนิด หรือโดยวินัย (คือ
คุณสมบัติ) บุคคลอยู่ในฐานะคน
ที่ใคร ๆ ไม่รู้จัก ไม่ควรทำความ
ถือตัว ในที่นั้น.

๑๖. ผู้มีปัญญา แม้เสมอด้วยประกาย
ไฟ เมื่อตกไปอยู่ในต่างประเทศ
ควรอดทน แม้คำขู่ตะคอกของ
ทาส”.

ททฺทราชาดก ที่ ๔.

ความเป็นนาคราชผู้บริสุทธิ์ ยังต้องอยู่ในอุกการภูมิ (พื้นที่เปื้อนคุฏ) อันเต็มไปด้วยคุฏสิ้น ๓ ปี” ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อดีต พาราณสีย์ พรหมทตเต
 ราชย์ กาเรนเต โพธิสตุเต หิมวันตป-
 ปทเส ทททรปพุดปาเท ทททร-
 นาคภวนํ นาม อตุถิ ตตถ ราชย์
 กาเรตสส ทททรณโณ ปตุโต
 มหาททโร นาม อโหสิ.

กนิฐฎาตา ปนสส จุลลททโร นาม.
 โส โกธโน ผุโส นาคมาณเวก
 อุกโกสนโต ปหรนโต วิจรติ.
 นาคราชา ตสส ผุสภาวํ ฌตวา
 ตํ นาคภวนโต นีหราเปตุ อานาเปสิ.
 มหาททโร ปน ปิตรํ ขมาเปตวา
 นีวาเรสิ. ทุติยมปิ ราชา ตสส กุชฌิ.
 ทุติยมปิ ขมาเปสิ.

ในอดีตกาลครั้งนั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทตเต
 เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
 พระโพธิสัตว์ทรงพระนามว่า มหาทททะ
 เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าทททะ ผู้
 ครองราชสมบัติในภพนามมีชื่อว่า ทททะ
 ณ เชนาชื่อทททะ ในหิมวันตประเทศ.

ส่วนกนิฐฎาตาของพระโพธิสัตว์นั้น มี
 นามว่า จุลลทททะ. กนิฐฎาดานั้น
 เป็นผู้มักโกรธ หยาบคาย เทียวดำทุบัติ
 พวคนาคหนุ่มน้อย. พญานาคทราบว้
 จุลลทททะนั้น เป็นผู้หยาบคาย รับสั่ง
 ให้นำจุลลทททะนั้น ออกจากภพนาม.
 ส่วนมหาทททะให้กนิฐฎาตา ทูลขอ
 พระราชทานอภัยพระราชบิดา แล้วก็ได้อ
 ห้ามปราม. แม้ครั้งที่ ๒ พระราชากริ้ว
 จุลลทททะ. แม้ครั้งที่ ๒ พระโพธิสัตว์
 ก็ขอพระราชทานอภัยโทษไว้.

ตติยวาเร ปน “ควัม มํ อิทํ อนาคตา
 นีหราปนตํ วาเรสิ, คจจถ เทวปี
 ตุมเห อิมมหา นาคภวนา นิกุมมิตวา
 พาราณสียํ อุกการภูมิยํ ตีนิ วสุธานี
 วสทา”ติ นาคภวนา นิกุมกฐมาเปสิ.
 เต ตตตถ คนุตวา วสีสุ. อถ เต
 อุกการภูมิยํ อุกกปริยนเต โคจรัม
 ปริเยสมานะ ความทรรกา ทิสวา
 ปหรนตทา เลททททททททโย ชิปนติ.

“เก อิเม ปุณฺณสึสา สุกจินฺนกุจฺจา
 อุกกมณฺฑกุกกข่า”ติอาทีนิ วตวา
 อุกโกสนฺตติ. จุลลทททโร จณฺทพฺรุตตาย
 เตสํ ตํ อวมานํ อสหนฺโต “ภาติก
 อิเม ทรรกา อเมห ปริภวนฺติ
 อาสีวิสภาวํ โน น ชานนฺติ, อหํ
 เอเตสํ อวมานํ สหิตุํ น สกโกมิ,
 นาสาวาเตน เน นาเสยฺยามิ”ติภาตฺรา
 สทฺธิ สลฺลปนฺโต ปจฺมํ คถาถมาห

แต่ในครั้งที่ ๓ พระราชาตรัสว่า “เรา
 ให้ขับไล่จูลลทัทธระ ผู้ประพตติชัวนี้
 ออกไป เจ้าก็ห้ามปรามไว้ เจ้าแม่ทั้ง
 สองคน จึงออกจกนาคภพนี้ไปอยู่ที่
 อุกการภูมิ (พื้นที่เปื้อนคูด) ณ พระนคร
 พาราณสี เป็นเวลา ๓ ปี” ทรงให้ขับไล่
 ออกจากภพนาค. นาคสองพี่น้องนั้นไป
 อยู่ ณ ที่อุกการภูมินั้น. ครั้นต่อมาพวก
 เด็กชาวบ้าน เห็นนาคสองพี่น้องนั้น
 เที้ยวหาอาหารอยู่ที่ชายน้ำ ณ อุกการภูมิ
 นั้น จึงเอาก้อนดิน และก้อนไม้เป็นต้น
 ขว้างปาทำร้าย.

พวกเด็กชาวบ้านพูดดำวว่า “นี่สัตว์อะไร
 กัน มีศิระะใหญ่โต มีหางเท่าเข็มี มี
 กบหน้าเป็นภักษา” เป็นต้น. จูลลทัทธระ
 ไม่สามารถอดทนการดูหมิ่นนั้น ของ
 พวกเด็กนั้นได้ เพราะความเป็นผู้ร้าย
 หยาบคาย จึงพูดว่า “ข้าแต่พี่ เด็ก
 พวกนี้ดูหมิ่นพวกเรา ไม่รู้ว่าพวกเรามี
 พิศร้ายแรง, ข้าพเจ้าไม่สามารถจะ
 อดทนการดูหมิ่น ของเด็กพวกนั้นต่อไป

๑ ฉ. อุกกเททททททท มณฺฑกุกกข่า.

ได้ จะใช้ลมหายใจทำเด็กพวกนั้น ให้
พินาศอดตาย” เมื่อจะเจรจากับพี่ชาย
จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๑๓. “อิมานิ มํ ทพฺพร ตาปยฺนุติ
วาจาทุรุตฺตานิ มนุสฺสโลเก
มณฺฑุกภกฺขา อุทกนฺตเสวี
อาสีวีสํ มํ อวิสา สปนฺติ”ติ.

๑๓. “พี่ท้าวพระ คำด่าว่าหยาบคาย
ทั้งหลาย ในมนุษย์โลกนี้ ช่าง
ทำให้ข้าพเจ้าเดือดร้อนเสียจริง ๆ
อ้ายพวกเด็กชาวบ้าน ซึ่งไร้พิษ
เหล่านี้ พวกมันสาปแข่งด่าว่าเรา
ซึ่งเป็นผู้มีพิษอันร้ายแรงว่า เป็น
สัตว์น้ำกินกบเขียด เป็นภักษา-
หาร”.

ตตฺถ ตาปยฺนุติติ ทุกฺขาเปฺนติ.
มณฺฑุกภกฺขา อุทกนฺตเสวีติ “มณฺฑุก-
ภกฺขา”ติ จ “อุทกนฺตเสวี”ติ จ
วทนฺตา เอเต อวิสา คามทรรกา มํ
อาสีวีสํ สมนํ สปนฺติ อุกุโกสนฺติติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทำให้
เดือดร้อน ได้แก่ ทำให้เป็นทุกข์. คำว่า
เป็นสัตว์น้ำกินกบเขียด เป็นภักษาหาร
ความว่า เด็กชาวบ้านเหล่านี้ผู้ไม่มีพิษ
กล่าวอยู่ว่า “สัตว์ผู้กินกบเขียดเป็น
ภักษาหาร” และว่า “เป็นสัตว์น้ำ”
ชื่อว่า ย่อมสาปแข่ง คือด่าว่าข้าพเจ้า
ผู้มีพิษร้ายแรง.

ตสฺส วณฺํ สุตฺวา มหาทพฺทโร
เสสคาถา อภาสิ

มหาท้าวทโรหิสัตว์ สดับถ้อยคำ
ของท้าวพระผู้นองนั้นแล้ว ได้กล่าวคาถา
ที่เหลือว่า

๑๔. “สกา รฎจา ปพพาชิตโต
 อญฉิ ชนปทํ คโต
 มหนุตํ โกฎจํ กยิราถ
 ทุรุตุตตานํ นิเชตเว.

๑๕. ยตุถ โปสํ น ชานนุติ
 ชาติยา วินเยน วา
 น ตตุถ มานํ กยิราถ
 วสํ อญญาตเก ชเน.

๑๖. วิเทสวาสํ วสโต
 ชาตเวทสมเนปิ
 ขमितพพิ สปญเณน
 อปี ทาสสุส ตชชิตน”ติ.

๑๔. “บุคคลผู้ถูกขบไล่ จากแวนแคว้น
 ของตนไปสู่ชนบทอื่นแล้ว ควร
 สร้างฉางใหญ่ไว้ เพื่อเก็บค้ำ
 หยาบคายเถิด.

๑๕. ในที่ใด ไม่มีใครรู้จักบุคคลโดย
 ชาติกำเนิด หรือโดยวินัย (คือ
 คุณสมบัติ) บุคคลอยู่ในฐานะคน
 ที่ใคร ๆ ไม่รู้จัก ไม่ควรทำความ
 ถือตัว ในที่นั้น.

๑๖. ผู้มีปัญญา แม้เสมอด้วยประกาย
 ไฟ เมื่อตกไปอยู่ในที่ต่างประเทศ
 ควรอดทน แม้คำขู่ตะคอกของ
 ทาส”.

ตตุถ ทุรุตุตตานํ นิเชตเวติ ยถา
 ธญญานํ นิธานตถาย มหนุตํ โกฎจํ
 กตุวา ปุเรตุวา กิจุเจ อุปฺปนฺเน
 ธญฉิ พลญเชนฺติ เอวเมว วิเทสํ
 คโต อนฺนโตหทยเ ปณฺชิโต โปโส
 ทุรุตุตตานํ นิธานตถาย มหนุตํ โกฎจํ
 กยิราถ. ตตุถ ตานิ ทุรุตุตตานิ
 นิหิตฺวา ปุณฺ อตุตโน ปโหนกกาเล
 กตุตพพิ กวิสฺสติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพื่อ
 เก็บค้ำหยาบคาย ความว่า ชนทั้งหลาย
 ย่อมสร้างฉางใหญ่ไว้เพื่อเก็บข้าวเปลือก
 บรรจุให้เต็ม เมื่อมีกิจธุระเกิดขึ้นก็
 ไซ้สอยข้าวเปลือก ฉนใจ บันทิตชน
 ไปต่างประเทศ ก็พึงสร้างฉางใหญ่
 เพื่อเก็บถ้อยค้ำหยาบคาย ไว้ภายในหทัย
 ฉนนั้นเหมือนกัน. ครั้นเก็บค้ำหยาบคาย
 เหล่านั้น ในหทัยนั้นแล้ว จักได้กระทำกิจ

ที่ควรกระทำ ในกาลที่พอเป็นประโยชน์
แก่ตน.

ชาติยา วินยเนน วาติ “อภัย ขตติโย
อภัย พุราหุมนโณ”ติ วา “สีลวา
พหุสสุโต คุณสมปนฺโน”ติ วา เอวํ
ยตุถ ชาติยา วินยเนน วา น
ชานนฺตติ อตุโก.

คำว่า โดยชาติกำเนิด หรือโดยวินัย
(คือ คุณสมบัติ) ความว่า ในที่ใด ไม่มี
ใครรู้จักตนโดยชาติ หรือโดยวินัยอย่างนี้
ว่า “ผู้นี้เป็นขัตติยชาติ ผู้นี้เป็น
พราหมณชาติ” หรือว่า “ผู้นี้มีศีล เป็น
ผู้คงแก่เรียน เทียบพร้อมด้วยคุณธรรม”.

มานนฺติ เอวรूपิ มํ ลามกโวหารเณ
โวหารนฺติ น สกุกโรนฺติ น ครุกโรนฺตติ
มานํ น กรายย.

คำว่า การถือตัว ความว่า บุคคล
ไม่ควรทำความถือตัวว่า ชนเหล่านี้
พูดกับเรา ผู้มีคุณสมบัติเห็นปานนี้ ด้วย
โวหารอันเลวทราม ไม่สักการะ ไม่
เคารพเรา.

วสํ อญฺญาตเก ขเนติ อตุตโน
ชาติโคตฺตานิ อชานนฺตสฺส ชนสฺส
สนฺติเก วสนฺโต. วสโตติ วสตา.
อยเมว วา ปาโจ.

คำว่า อยู่ในฐานะคนที่ใคร ๆ ไม่รู้จัก
ความว่า อยู่ในสำนักของชนผู้ไม่รู้จัก
กำเนิดและวงศ์ตระกูลของตน. คำว่า
ตกไปอยู่ ได้แก่ ผู้อยู่. อีกอย่างหนึ่ง
บาลีมีเพียงเท่านั้น.

เอวนฺเต ตตุถ ตินิ วสฺसानิ
วสิสฺส. อถ เณ ปิตา ปกุโกสาเปสิ.
เต ตโต ปฏฺฐาย นีหฺมมานา ชาตา.

นาคมาณพสองพี่น้องเหล่านั้น อยู่
ณ อุทการภูมินั้นครบ ๓ ปี ด้วยอาการ
อย่างนี้. ต่อมาพระบิดารับสั่งให้เรียก
นาคมาณพเหล่านั้นกลับมา. จำเดิมแต่นั้น

นาคมาณพสองพี่น้องนั้น ปราศจาก
ความถือตัว.

สตถา อิมิ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจจานิ ปกาเสสิ. สจฺจปรีโยसानะ
โกธโน ภิกฺขุ อนาคามิผละ ปติฏฺฐหิ.
ตทา จุลลทฺทโร โกธโก ภิกฺขุ
อโหสิ มหาทฺทโร ปน อหเมวาคิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ. ใน
เวลาจบสัจจะ ภิกษุผู้มักโกรธดำรง
อยู่ในอนาคามิผล. จุลลทัตถะในชาตินั้น
ได้กลับชาติมาเกิดเป็นภิกษุผู้มักโกรธ
ส่วนมหาทัตถะ ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง
ดังนี้แล.

ทตฺถรชาตกถณฺณนา จตฺตถา.

พรรณนาทัตถรชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. สีสวีมัสชาตก (๓๐๕)

๑๗. “นตฺติ โลเก รโห นาม
ปาปกมมํ ปกุพฺพโต
ปสุสนฺติ วนฺภูตานิ
ตํ พาลो มณฺเฑเต รโห.
๑๘. อหํ รโห น ปสุสํมิ
สุญฺญํ วาปี น วิชฺชติ
ยตฺถ สุญฺญํ น ปสุสํมิ
อสุญฺญํ โหติ ตํ มยา.
๑๙. ทุชฺชจฺโจ จ สุชฺชจฺโจ จ
นฺนุโท จ สุชฺวจฺฉโน
วชฺฉเณ อทฺฐาสีโล จ
เต ฐมมํ ชฺหุมฺตฺติกา.
๒๐. พุราหุมนฺโณ จ กถํ ชฺเห
สพฺพฐมฺมาน ปารคฺคู
โย ฐมมํ อฺนุปาเลติ
ธิติมา สจฺฉนิกฺกโม”ติ.

สีสวีมัสชาตกํ ปณฺจมํ.

๕. สีสวีมัสชาตก (๓๐๕)

๑๗. “ชื่อว่า ที่ลับย่อมไม่มีในโลกแก่บุคคล
ผู้กระทำความบาปกรรม ต้นไม้ที่เกิดขึ้น
ในป่าก็ยังมีคนเห็น คนพาลย่อม
สำคัญบาปกรรมนั้นว่า เป็นที่ลับ.
๑๘. ข้าพเจ้าไม่เห็นมีที่ลับ หรือสถานที่
แม้ว่างเปล่าย่อมไม่มี ข้าพเจ้าไม่เห็น
ความว่างเปล่าในที่ใด ที่นั่นก็ไม่
เปล่าจากตัวข้าพเจ้า.
๑๙. มาณพ ๖ คนเหล่านั้น คือทุชฺชจจะ
สุชฺชจจะ นันทะ สุชฺวจฉนะ วัชฉนะ
อัทฺฐาสีละ มีความต้องการจะได้แต่
สตรี แต่พากันละทิ้งสภาพธรรม
แห่งการได้สตรีเสียสิ้น.
๒๐. ส่วนพราหมณ์มาณพ มีปัญญา
มีความเพียร ก้าวไปสู่สัจจะ ตาม
รักษาศรัทธาไว้ ถึงฝั่งแห่งธรรม
ทั้งปวง จะพึงละทิ้งผล คือลาภ
เสียอย่างไรได้”.

สีสวีมัสชาตก ที่ ๕.

๕. สีลวิมังสชาตกถา

(๓๐๕)

นตฺถิ โลกเ รโห นามาติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต กิเลสณิคฺคหํ
 อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ เอกาทสนิปาเต **ปญฺจาล-**
ชาตเก^๑ อาวิภาวิสุสฺสตี. อัยํ ปเนตฺถ
 สงฺเขปตฺโต. ปญฺจาสตา ภิกฺขุ อนฺโต-
 เขตวเน วสนฺตา มชฺฌิมยามสมนฺนฺตเร
 กามวิตกฺกํ วิตกฺกยีสฺสุ.

สตุถา สพุพรตฺติหิวํ สพุพกาเล
 ยถา เอกจกฺขุโก จกฺขุํ เอกปฺตฺโต
 ปฺตฺตํ จามรี พาลํ อปฺปมาเทน
 รกฺขตี เอวํ นิจฺจกาลํ ภิกฺขุ โอลเเกติ.

๕. พรรณนาสีลวิมังสชาดก

(๓๐๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภอุบาย
 เป็นเครื่องข่มกิเลส ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้ว่า **จึงชื่อว่าที่ลัษย่อมไม่มีในโลก** ดังนี้
 เป็นต้น.

เรื่องจักปรากฏแจ่มแจ้งใน**ปญฺจาล-**
ชาตก เอกาทสนิปาต. ส่วนเนื้อความ
 โดยย่อในสีลวิมังสชาดกนี้ มีดังต่อไปนี้.
 ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป พักอยู่ภายใน
 พระเชตวันมหาวิหาร ต่างพากันตรึกถึง
 กามวิตก ในระหว่างมัชฌิมยาม.

ตามปรกติ พระศาสดาย่อมทรง
 ตรวจดูภิกษุทั้งหลาย ตลอดกาลเนื่องนิตย์
 ในกาลทั้งปวง ทั้งกลางวันและกลางคืน
 ดุจคนที่มีจักษุข้างเดียว หรือมีบุตรคนเดียว
 ย่อมระวังรักษาจักษุและบุตร ด้วยความ
 ไม่ประมาท และจามรีระวังรักษา
 ขนหางอ่อน ด้วยความไม่ประมาท ฉะนั้น.

^๑ ฉ. ปานิชชาตเก.

โส รตติภาเด ทิพพจกขุณา เขตวาน
โอลิเกนโต จกกวตติรณฺเวย อนฺโตนิเวสเน
อุปปนฺนโจเร วีย เต ภิกขุ ทิสฺวา
คณฺธกฺขี วิวริตฺวา อานนฺทเถเร
ปกโกสิตฺวา “อานนฺท อนฺโตโกฏิสนฺธการ
ภิกขุ สนฺนิปาเตตฺวา คณฺธกฺขีทฺวาร
อาสนํ ปณฺณเปหิ”ติ อาห.

โส ตถา กตฺวา สตุฏฺฐ ปฏิวเทสิ.
สตุฏฺฐา ปณฺณตฺตาสเน นิสฺสีทิตฺวา
สพฺพสงฺคาหิกวเสน อามนฺเตตฺวา
“ภิกขเว โปราณกปณฺฑิตา ปาปกรณ
รโห นาม นตฺถิ”ติ ปาปํ น กรีสุ”ติ
วตฺวา เตหิ ยาจิโต อติตํ อาหริ.

อติเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
รชฺชํ การนฺเต โพรสิตฺโต
พุราหมณฺกุลเ นินฺพุตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต
ตตฺถเว พาราณสียํ ทิสฺวาปาโมกฺขสฺส

ในส่วนแห่งราตรี พระองค์ทรงตรวจดูใน
พระเชตวันมหาวิหารด้วยทิพยจักขุ ทรง
เห็นภิกษุเหล่านั้นเป็นเสมือนโจรที่เกิดขึ้น
ภายในราชนิเวศน์ของพระเจ้าจักรพรรดิ
ทรงเปิดพระคันธกฺขี ตรัสเรียกพระ
อานนทเถระมาเฝ้า ตรัสว่า “อานนท
เธอจงให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกันภายใน
หอประชุม แล้วปูลาดอาสนะที่ประตูละ
คันธกฺขี”.

พระอานนทเถระ ได้ทำตามรับสั่งนั้น
แล้วกราบทูลให้พระศาสดาทรงทราบ.
พระศาสดา ประทับนั่งบนอาสนะที่พระ
อานนทเถระปูลาดไว้แล้ว ตรัสเรียกด้วย
สามารถรวบรวมเอาภิกษุทั้งปวงว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย บัณฑิตรู้แก่ไม่ทำบาปด้วย
คิดว่า ‘ชื่อว่า ความลับในการกระทำ
บาปย่อมไม่มี’” ภิกษุเหล่านั้น ทูล
อาราธนา แล้วจึงทรงนำอดีตนิทานมา
ว่า.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ บังเกิดในตระกูลพราหมณ์
ครั้งเจริญวัยแล้ว เป็นหัวหน้ามาณพ

อาจารย์สุ สุนทรเทียร ปณฺฑิตมาตสตาณํ
 เขมฺภุจโก หุตฺวา สิปปํ อุกุคฺคฺนฺหติ.
 อาจารย์สุ วยปฺปตฺตฺตา ฐิตา อตฺถิ.
 โส จินฺตฺเตสิ “อิมํสํ มาตฺตฺวากานํ สิลํ
 วิมฺลิตฺวา สิลสมฺปนฺนสฺเสว ตํ
 ทสฺสสามิ”ติ.

๕๐๐ คน เรียนศิลปศาสตร์ ในสำนัก
 ของอาจารย์ทศปาโมกข์ ในพระนคร
 พาราณสีนั่นเอง. อาจารย์มีธิดาสาวรุ่น
 เจริญวัย. อาจารย์นั้นคิดว่า “เราจัก
 ทดลองศีลของมาณพเหล่านี้ แล้วยกธิดา
 นั้น ให้แก่มาณพผู้เพียบพร้อมด้วยศีล
 เท่านั้น”.

โส เอกทิวสํ มาตฺนเว อามนฺเตตฺตฺวา
 “ตาทา มยฺหํ ฐิตา วยปฺปตฺตฺตา,
 วิวาทมฺสฺสสา กริสฺสสามิ, วตฺถาลงฺการํ
 ลทฺฐํ ฏฺฐุติ, ตฺมุเมห อตฺตโน ฆาตฺกานํ
 อปสฺสสนฺดานํ เถเนตฺตฺวา วตฺถาลงฺการํ
 อหารถ, เกนจิ อทฺธิฏฺฐเมว คณฺหามิ,
 ทสฺเสตฺตฺวา อากตํ น คณฺหามิ”ติ อาห.

วันหนึ่ง อาจารย์เรียกมาณพทั้งหลาย
 มาพูดว่า “พ่อมาณพหนุ่มทั้งหลาย เรา
 มีธิดาสาวรุ่นเจริญวัย เราจะจัดการ
 วิวาทมงคลแก่ธิดานั้น แต่ควรจะได้ผ้า
 และเครื่องประดับ พวกเธอทั้งหลายเมื่อ
 ญาติทั้งหลายของตนไม่เห็น จงขโมยผ้า
 และเครื่องประดับมา, เราจะรับเฉพาะผ้า
 และเครื่องประดับ ที่พวกเจ้าลักมาซึ่ง
 ไม่มีใครเห็น จะไม่ยอมรับผ้าและเครื่อง
 ประดับที่พวกเธอบอกเจ้าของแล้วนำมา”.

เต “สาธฺว”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺตฺวา ตโต
 ปฏฺุจาย ฆาตฺกานํ อปสฺสสนฺดานํ
 เถเนตฺตฺวา วตฺถปิลนฺธฺนทํ อหารนฺหติ.
 อจาริโย อากตฺกตํ วิสฺสุ วิสฺสุ จเปสิ.
 โพรสิตฺตฺโต น กิณฺจิจิ อหาริ. อถ
 นํ อจาริโย อาห “ตฺวํ ปน ตาต

มาณพเหล่านั้นรับปากว่า “ดีละ” ตั้งแต่
 นั้น เมื่อพวกญาติทั้งหลายไม่เห็น ต่าง
 พากันขโมยเอาสิ่งของ มีผ้าและเครื่อง
 ประดับตกแต่งเป็นต้นมา. อาจารย์เก็บ
 สิ่งของที่พวกมาณพขโมย เอามาแยกไว้
 เป็นพวก ๆ. พระโพรสิตฺตฺวิไม่นำเอาอะไร

คนดูว่า น กิณฺจิ อหฺรสี”ติ. “อาม
 อจฺริยา”ติ. “กสฺมา ตาตา”ติ. “ตุเมห
 กสฺสจิ ปสฺสนฺตสฺส อากตํ น
 คณฺหถ, อหฺมปิ ปาปกมฺมกรณฺเ รโห
 น ปสฺสามิ”ติ ทีเปฺนโต อีมา เทว
 คาถา อาห

มาเลย. ลำดับนั้น อาจารย์จึงพูดกับ
 พระโพธิสัตว์นั้นว่า “พ่อมาณพ ก็เธอ
 ไปแล้ว ไม่ลักอะไรมาเลยหรือ”. พระ
 โพธิสัตว์ตอบว่า “ขอรับ ท่านอาจารย์”.
 อาจารย์กล่าวว่า “เพราะเหตุไรหรือ
 พ่อมาณพ”. พระโพธิสัตว์กล่าวว่า
 “ท่านอาจารย์ไม่รับสิ่งของ ที่ลักเอามา
 ต่อหน้าใคร ๆ ผู้เห็นอยู่ แม้ข้าพเจ้าก็ไม่
 เห็นที่ลัก ในการทำบาปกรรม” ดังนี้
 แล้วกล่าวคาถา ๒ คาถาเหล่านี้ว่า

๑๗. “นตฺถิ โลกฺ รโห นาม
 ปาปกมฺมํ ปกฺขุพฺโต
 ปสฺสนฺติ วณฺฏทานิ
 ตํ พาโล มณฺเฑเต รโห.

๑๗. “ชื่อว่า ที่ลัษย่อมไม่มีในโลกแก่บุคคล
 ผู้กระทำบาปกรรม ต้นไม้ที่เกิดขึ้น
 ในป่าก็ยังมีคนเห็น คนพาลย่อม
 สำคัญบาปกรรมนั้นว่า เป็นที่ลัษ.

๑๘. อหํ รโห น ปสฺสามิ
 สฺสณฺณํ วาปิ น วิชฺชติ
 ยตฺถ สฺสณฺณํ^๑ น ปสฺสามิ
 อสฺสณฺณํ โหติ ตํ มยา”ติ.

๑๘. ข้าพเจ้าย่อมไม่เห็นที่ลัษ หรือสถานที่
 แม้วางเปล่า ย่อมไม่มี ข้าพเจ้าไม่
 เห็นความว่างเปล่าในที่ใด ที่นั้น
 ก็ไม่เปล่าจากตัวข้าพเจ้า”.

ตตฺถ รโหติ ปฏิจฺจนฺนญฺจานํ.
 วณฺฏทานิตี วเน นิพฺพตฺตญฺจทานิ. ตํ
 พาโลตี ตํ ปาปกมฺมํ รโห มยา

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ที่ลัษ**
 ได้แก่ที่มีจิต. คำว่า **ต้นไม้ที่เกิดขึ้น**
อยู่ในป่า ได้แก่ ต้นไม้ที่เกิดแล้วในป่า.

^๑ น. อณฺณํ.

กตัญญู พาโล มนุญติ. สุญญํ วาปีติ
ยํ วา จานํ สตุเตหิ สุญญํ ตุจจํ
ภเวยฺย ตมปิ นตฺถิติ อาห.

คำว่า คนพาลย่อมสำคัญบาปกรรมนั้น
ว่าเป็นที่ลับ ความว่า คนพาลย่อม
สำคัญว่า เราทำบาปกรรมนั้นในที่ลับ
คำว่า หรือสถานที่ จะพึงว่างเปล่า
ความว่า พระโพธิสัตว์กล่าวว่า อีก
อย่างหนึ่ง สถานที่ใดว่าง คือเปล่าจาก
สัตว์ทั้งหลาย แม้สถานที่เช่นนั้นย่อมไม่มี.

อาจารย์โย ตสฺส ปสฺสิทฺตฺวา “ตาด
น มยฺหิ เคะเห ธนํ นตฺถิ อหิ ปน
สึลสมฺปนฺนสฺส ฐิตโร ทาทูกาโม อิเม
มาณเวก วิมฺสนฺโต เอวมกาสิ มม
ฐิตา ตฺยหฺมยเว อนฺจฺจวิกา”ติ ฐิตโร
อลงฺกฺริตฺวา โพธิสฺสตฺตสฺส อทาสิ.
เสสฺสมาณเวก “ตุเมหิ อาภตฺตามถํ
ตุเมหํ กิเมเว เนถา”ติ อาห.

อาจารย์เลื่อมใส ต่อพระโพธิสัตว์
นั้นพูดว่า “ดูกรพ่อมาณพ ทรมานในเรือน
ของเราไม่มีก็หาไม่ได้ แต่ว่าเราต้องการ
จะให้ธิดาแก่ผู้เพียบพร้อมด้วยศีล เมื่อจะ
ทดลองมาณพเหล่านี้ จึงได้กระทำเช่นนี้
ธิดาของเราคู่ควรแก่เธอเท่านั้น” ประดับ
ตกแต่งธิดาแล้ว ยกให้แก่พระโพธิสัตว์.
อาจารย์พูดกะพวกมาณพที่เหลือว่า “พวก
เธอทั้งหลาย จงนำเอาสิ่งของที่พวกเธอ
นำมาแล้ว ๆ กลับไปยังเรือนของพวกเธอ
ตามเดิมเถิด”.

สตฺถา “อิติ โข ภิกฺขเว เต
ทฺสฺสึลสมาณเวก อตฺตโน ทฺสฺสึลตาย ตํ
อิตฺถิ น ลภิสฺส อิตโร ปณฺชิตฺตมาณโว
สึลสมฺปนฺนตาย ลภี”ติ วตฺวา
อภิสฺมพฺพุโห หุตฺวา อิตฺรา เทว

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
มาณพผู้ศีลเหล่านั้น ไม่ได้หญิงนั้น
เพราะค่าที่ตนเป็นผู้ศีลด้วยประการฉะนี้
ส่วนมาณพผู้เป็นบัณฑิตนอกนี้ได้แล้ว
เพราะความเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยศีล”

กาถา อภาสี

ดังนี้ ทรงเป็นผู้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว
ได้ตรัส ๒ คาถานอกนี้ว่า

๑๙. “ทุชชจฺใจ จ สุขจฺใจ จ
นฺนุโท จ สุขวจฺจโน^๑
วชฺโณ อทฺฐวสีโล จ
เต ธมฺมํ ชหฺมตฺติกา.

๑๙. “มาณพ ๖ คนเหล่านั้น คือทุชชัจจะ
สุขัจจะ นันทะ สุขวัจฉนะ วัชณะ
อัทฐวสีละ มีความต้องการจะได้แต่
สตรี แต่พากันละทิ้งสภาพธรรม
แห่งการได้สตรีเสียสิ้น.

๒๐. พุราหฺมโณ จ กถํ ชเห
สพฺพธมฺมาน ปารคฺค
โย ธมฺมํ อญฺปาเลติ
ธิตฺติมา สจฺจนิกฺกโม”ติ.

๒๐. ส่วนพราหมณ์มาณพ มีปัญญา
มีความเพียร ก้าวไปสู่สัจจะ ตาม
รักษารธรรมไว้ ถึงฝั่งแห่งธรรม
ทั้งปวง จะพึงละทิ้งผล คือลาภ
เสียอย่างไรได้”.

ตตฺถ **ทุชชจฺใจติ** อาทโย จ
เชฏฺฐกฺกมาณฺวา เตสํ นามํ กณฺหิ.
อวเสสํ นามํ อคฺคเหตฺวา
สพฺพสงฺคาหิกฺวเสเนว เต **ธมฺมํ**
ชหฺมตฺติกาติ อาห.

ในพระคาถานั้น ท่านอาจารย์ระบุ
ชื่อของมาณพหัวหน้า ๖ คน มีมาณพ
ชื่อว่า **ทุชชัจจะ** เป็นต้น. อาจารย์
ทิตาปาโมกข์ ไม่เรียกชื่อพวกมาณพ
ที่เหลือ กล่าวด้วยสามารถรวมเอา
ทั้งหมดว่า **มาณพเหล่านั้นพากันละธรรม**
คือ สิ้นเสีย มีความต้องการจะได้แต่สตรี.

^๑ น. สุขวจฺจโน.

ตตถ เตติ สพเพปิ เต มาณวา.
 ฆมฺมนฺติ อิตฺถิปฏฺฐิลาภสภาวํ. **ชหฺมตฺถิกาทิ**
 ชหฺ อตฺถิกาทิ. อยมเว วา ปาโธ.
 มกาโร ปน พุณฺณชนสนฺธิวเสน^๑ วุตฺโต.
 อิทํ วุตฺตํ โหติ สพเพปิ เต มาณวา
 ตาย อตฺถิกาว หุตฺวา อตฺตโน
 ทุสฺสึตตาย ตํ อิตฺถิปฏฺฐิลาภสภาวํ
 ชหฺสิสุ.

คำว่า เต ในพระคาถานั้น ได้แก่
 มาณพเหล่านั้นแม้ทั้งปวง. คำว่า **ธรรม**
 ได้แก่ สภาพธรรม คือการได้สตรී.
 คำว่า **ชหฺมตฺถิกา** แยกมาเป็น ชหฺ
 อตฺถิกา แปลว่า มีความต้องการจะได้
 แต่สตรī พวกนั้นละทิ้งธรรม คือการได้
 สตรī. อีกอย่างหนึ่ง บาลีมีเพียงเท่านี้.
 อธิบายว่า ส่วน ม อักษร ท่านกล่าว
 เพราะอำนาจพยัญชนะสนธิ. มีคำอธิบาย
 ว่า มาณพเหล่านั้น แม้ทั้งหมด มีความ
 ต้องการสตรīฝ่ายเดียว จึงละทิ้งสภาพ
 คือการได้สตรīนั้นเสีย เพราะความที่ตน
 เป็นผู้ทุศีล.

พฺราหฺมโณ จาติ อิตโร ปน
 สึลสมฺปนฺโน พฺราหฺมโณ. **กถํ** **ชเหติ**
 เกน การณน ตํ อิตฺถิปฏฺฐิลาภํ
 ชหฺสิสุตติ.

คำว่า **ส่วนพราหมณ์** ความว่า ส่วน
 พราหมณ์นอกนี้ เป็นผู้เพียบพร้อมด้วย
 ศีล. คำว่า **จะพึงละทิ้งอย่างไร** ความว่า
 เพราะเหตุไร มาณพนั้นจักละทิ้งการได้
 สตรīนั้น.

สพฺพฆมฺมานนฺติ อิมสฺมี จาเน โลกียานิ
 ปญฺจ สึลानิ อฏฺฐ สึลानิ ตินิ
 สุจฺริตานิ **สพฺพฆมฺมา** นาม เตสํ โส

คำว่า **ธรรมทั้งปวง** ความว่า ศีล ๕
 ศีล ๘ สุจฺริต ๓ อันเป็นโลกีย์ ชื่อว่า
 ธรรมทั้งปวงในฐานะนี้ มาณพนั้นเป็น

^๑ น. ปทพุณฺณชนสนฺธิวเสน.

ปารคโตติ ปารคฺ.

ผู้ถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวงเหล่านั้น เพราะ
ฉะนั้น จึงชื่อว่าปารคฺ ผู้ถึงฝั่ง.

ธมฺมนฺติ วุตฺตปฺการเมว ธมฺมํ โย
ปาเลติ รกฺขติ. ธิติมาติ สีลรกฺขณธิติมา
สมนฺนาคโต. สจฺจนิกฺกโมติ สจฺจ-
สภาวฏฺโต^๑ ยถาวุตฺเต สีลธมฺเม
นิกฺกเมน สมนฺนาคโต.

คำว่า ธรรม ความว่า ผู้ใด ปกป้อง
รักษาธรรมมีประการดังกล่าวแล้วนั้นแล.
คำว่า ผู้มีปัญญา ความว่า ผู้มีปัญญา
เครื่องรักษาศีลคือผู้ประกอบพร้อม. คำว่า
ผู้มีความเพียรก้าวไปสู่สัจจะ ความว่า
มีสัจจะเป็นสภาพ คือเป็นผู้ประกอบด้วย
ความเพียรเป็นเครื่องก้าวไปในศีลธรรม
ตามที่กล่าวแล้ว.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ
สโมธานสิ. สจฺจปรีโยसानะ ตานิ
ปญฺจ ภิกฺขุสฺตานิ อรหตฺเต ปติฏฺฐหึสุ.
ตทา อัจฉริโย สาริปฺพุโต อโหสิ.
ปณฺฑิตมาณโว ปน อหเมวาติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศอริยสัจ ๔
ประมวลชาดก. ในเวลาจบอริยสัจ ภิกษุ
๕๐๐ รูปเหล่านั้น ดำรงอยู่ในพระอรหัต.
อาจารย์ในชาตินั้น ได้กลับชาติมาเกิด
เป็นสารีบุตร. ส่วนมาณพผู้เป็นบัณฑิต
ได้แก่เราตถาคตนั่นเองดังนี้.

สีลวีรมฺสชาติกาวณฺณนา ปญฺจมา.

พรวรณนาสีลวีรมํงฺสชาติก ที่ ๕ จบ.

^๑ ฉ. สจฺเจ สภาวฏฺเค.

๖. สุชาดาชาดก (๓๐๖)

- ๒๑. “ก็ อณฑกกา อิม เทว
 นิภูชิตตา กัมมลลเก
 อุปลโหิตกา วคฺค
 ตัม เม อกุขาหิ ปุจฺฉิตโต.
- ๒๒. ยานิ ปุเร ตุวั เทวิ
 ภณฺฑุ นนฺตกาวิสินี
 อุจฺจนฺคหตฺตกา ปจินาสี
 ตสฺสสา เต โกลิยํ ผลํ.
- ๒๓. อุทฺยฺหเต น รมติ
 โภคา วิปฺขหนฺติ ตํ
 ตตฺตเววิมํ ปฏฺิเนถ
 ยตฺถ โกลํ ปจฺิสฺสติ.
- ๒๔. โหนฺติ เหเต มหาราช
 อิทฺธิปฺปตฺตาย นาริยา
 ขม เทว สุชาตาย
 มาสฺสสา กุขฺฉ รเตสฺมา”ติ.

สุชาดาชาดกั ฉฎฺฉํ.

๖. สุชาดาชาดก (๓๐๖)

- ๒๑. “เทวะ ฟองไข่เหล่านี้ที่อยู่ในภาชนะ
 ทอง เป็นฟองไข่อะไร มีสีแดงเรื่อ ๆ
 หมดจจ พระองค์ถูกหม่อมฉัน
 ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกความนั้น
 แก่หม่อมฉันเถิด.
- ๒๒. แนะเทวี แต่ก่อนเธอหัวโกรน
 นุ่งผ้าเก่า เก็บผลไม้เหล่าใด ใส่พก
 ไว้ ผลไม้นี้เป็นผลไม้ประจำตระกูล
 ของเธอ.
- ๒๓. หญิงต่ำช้านี้ ย่อมเผาผลาญ ไม่น่า
 ยินดี โภคสมบัติย่อมละหญิงนั้น
 พวกท่านจงขับไล่นางนั้น ไปในที่
 ที่นางจะเก็บผลพุทราได้เถอะ.
- ๒๔. ข้าแต่มหาราช โทษเหล่านี้มักมีแก่
 นารี ผู้บรรลุกุทธี ข้าแต่พระองค์
 ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์จงทรง
 อดกลั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
 จอมพลรท ขอพระองค์อย่าโกรธ
 พระนางสุชาดานั้นเลย”.

สุชาดาชาดก ที่ ๖.

๖. สุขาตาสชาตกถา (๓๐๖)

ก็ อัญญา อิม เทวติ อิทธิ
สตถา เขตวเน วิหรนโต มลลิกัม เทวี
อารพุก กเถสิ.

เอกทิวส์ กิร รญโธ ตาย สหุธิ
สิริวิวาโท อโหสิ. “สยนกลโห”ติปิ
วหนุตติเยว. ราชชา กุชฉิตวา ตสสา
อตติภวามปิ น ชานาติ. มลลิกา
เทวีปิ “สตถา รญโธ มยิ กุชฉภาว
น ชานาติ มณฺเฑ”ติ จินฺเตสิ.

สตถาปิ ญตฺวา “อิมสํ สมคฺคภาวํ
กิริสฺสามิ”ติ ปุพฺพณฺหสมมํ นิวาเสตฺวา
ปตฺตจิวรมาทาย ปณฺจภิกฺขุสฺตปริวาโร
สาวตฺติยํ ปวิสิตฺวา ราชทวารํ อคมาสิ.

ราชชา ตถาคตสฺส ปตฺตํ คเหตฺวา
นิเวสนํ ปเวเสตฺวา ปณฺยตฺตาสเน
นิสิทาเปตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสํฆสฺส

๖. พรรณนาสุขาตาสชาตก (๓๐๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพระนาง
มลลิกาเทวี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
เทวะฟองไข่เหล่านี้เป็นฟองไข่อะไร ดังนี้
เป็นต้น.

ได้ยินว่า วันหนึ่ง พระราชากับพระนาง
มลลิกา ทรงได้เตียงวิวาทกันเรื่องสิริ.
บางอาจารย์กล่าวว่า “ทรงวิวาทกันเรื่อง
ที่บรรทม”. พระราชาพิโรธแล้ว ไม่ทรง
ทราบแม้ว่าพระนางยังมีอยู่. พระนาง
มลลิกาเทวีดำริว่า “พระศาสดาเห็นจะ
ไม่ทรงทราบว่า พระราชาพิโรธเรา”.

แม้พระศาสดา ทรงทราบแล้วทรงดำริว่า
“เราจะทำคนทั้งสองเหล่านี้ ให้ปรองดอง
กัน” ดังนี้ ในเวลาเช้า ทรงนุ่งห่มแล้ว
ถือบาตรและจีวร มีภิกษุ ๕๐๐ รูป เป็น
บริวาร เสด็จเข้าไปในเมืองสาวัตถี แล้ว
เสด็จไปยังราชสำนัก.

พระราชาทรงรับบาตรของพระตถาคต
แล้วทูลเชิญพระองค์ เสด็จเข้าไปยังพระ
ราชนิเวศน์ นิมนต์ให้ประทับนั่งเหนือ

ทกฺขิณฺโณทกํ ทตฺวา ยาคุชฺชชกํ อหริ.

พระแท่นที่เขาจัดถวาย แล้วทรงถวายน้ำ
ทักษิณา แก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้า
เป็นประธาน แล้วทรงนำข้าวยาकुและ
ของขบเคี้ยว (มาถวาย).

สตฺถา ปตฺตํ หตฺถเณ ปิทฺทิตฺวา
“มหาราช กนฺ ฑเวี”ติ อห. “กี
ภนฺเต ตาย อตฺตโน ยเสน
มตฺตตายา”ติ. “มหาราช สยเมว ยสํ
ทตฺวา มาตฺตคามํ อุกฺขิปิตฺวา ตาย
กตฺสฺส อปรารทฺสฺส อสหนํ นาม น
ยุตฺตนา”ติ. ราชา สตฺถุ วจนํ สุตฺวา
ตํ ปกฺโกสาเปสิ. सा สตฺถารํ ปริวิสิ.

พระศาสดา ทรงเอาพระหัตถ์ปิดบาตร
ตรัสว่า “มหาบพิตร พระเทวีเสด็จไป
ไหน”. ท้าวเธอกราบทูลว่า “พระองค์
ผู้เจริญ ประโยชน์อะไรกับนางผู้มัวเมา
ด้วยยศของตนเอง”. พระพุทธองค์ตรัสว่า
“มหาบพิตร พระองค์เองพระราชทานยศ
ยกย่องสตรีแล้วไม่ทรงอดทนต่อความผิด
ที่นางกระทำ ไม่เป็นการควรเลย”. พระ
ราชาทรงสดับพระดำรัสของพระศาสดา
แล้ว จึงรับสั่งให้เรียกพระนางมาเฝ้า.
พระนางทรงถวายอังกาสพระศาสดา.

สตฺถา “อณฺณมณฺณํ สมคฺเคหิ ภวิตุํ
วฏฺฐตี”ติ สามคฺคีรสวณฺณํ กถตฺวา
ปกฺกามิ. ตโต ปฏฺจาย อฺโภ.
สมคฺคสํวาสํ วสิสฺสุ.

พระศาสดาตรัสสรรเสริญ หน้าทีแห่ง
ความสามัคคีว่า “พระองค์ควรสามัคคี
กัน” ดังนี้แล้วเสด็จหลีกไป. จำเดิมแต่นั้น
ทั้งสองพระองค์(ก็มีชีวิต) อยู่อย่างสามัคคี
กลมเกลียวกัน.

ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสุํ
“อาวฺโส สตฺถา เอกวจนเนว อฺโภ

พวกภิกษุประชุมสนทนากัน ณ ธรรม-
สภาว่า “ท่านผู้มีอายุ พระศาสดาตรัส

สมกุเค อกาสิ”ติ.

สตถา อากนุตวา “กาย นุตถ
ภิกขเว เอตริหิ กถาย สนฺนิสินฺหา”ติ
ปฺจุจฺจิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น
ภิกขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปาหํ เอเต
เอกวาเทเนว สมกุเค อกาสิ”ติ วุตฺวา
อติตํ อหริ.

อติเต พาราณสียํ พุรหุमतฺเต รชฺชํ
กาเรนฺเต โปธิสตฺโต ตสฺเสว
อตุตฺถมฺมานุสาสโก อมจฺใจ อโหสิ.
อถกทิวสํ ราชา มหาวาตปानํ
วิวิทฺวา ราชขุณฺณํ โอลฺโลกยมาโน
อฏฺฐจาสิ.

ตสฺมี ขณฺเ เอกา ปณฺณิกธิตา อภิรฺูปา
ปจฺมวเย จิตา พทฺรปจฺฉิ สีสฺเส กตฺวา
“พทฺรานิ คณฺุหนฺน พทฺรานิ คณฺุหนฺน”ติ
วทฺมานา ราชขุณฺณนฺน กจฺจติ.

เพียงคำเดียวเท่านั้น ทำให้คนทั้งสอง
สามัคคีกันได้”.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
“ภิกษุทั้งหลาย ขณะนี้พวกเรอนั่งประชุม
กันเรื่องอะไร” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
“เรื่องชื่อนี้” จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
ในบัดนี้เท่านั้น หามีได้ แม้ในกาลก่อน
เราพูดเพียงคำเดียวเท่านั้น ก็ทำให้เขา
ทั้งสองสามัคคีกันได้” ดังนี้ แล้วทรงนำ
อดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวย
ราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระโพธิ-
สัตว์ เป็นอำมาตย์ผู้ประสาทอรรถธรรม
ของท้าวเธอ. ต่อมาวันหนึ่ง พระราชา
ทรงเผยพระแกลบานใหญ่ ประทับยืน
ทอดพระเนตรพระลานหลวง.

ขณะนั้น ลูกสาวพ่อค้าผู้กัวยุ่นคนหนึ่ง
มีรูปร่าง ทนกระเข้าพุทราไว้บนศีรษะ
ร้องเพลง เดินเพลง มาตามพระลาน-
หลวงว่า “เชิญรับพุทราจ้ะ เชิญรับ
พุทราจ้ะ”.

ราชา ตสุสา สทุท สุตวา
 ปฏิพทชจิตโต หุตวา อสุสามิกภาว
 ฌตวา ปกุโกสาเปตวา ตํ อคฺค-
 มหสิฏฺฐาเน จเปตวา มหฺนุตํ ยส
 อทาสี. สา รณฺโณ ปิยา มนาปา
 อโหสิ. อถกทิวสํ ราชา
 สฺวณฺณตญฺญเก พทฺธานิ คเหตุวา
 ชาทนฺโต นิสฺสิทฺติ. สุชาดา เทวี
 ราชานํ พทฺธานิ ชาทนฺตํ ทิสฺวา
 “มหาราช กิ นามตํ ตุมฺเห
 ชาทถา”ติ ปุจฺฉนฺตํ ปจฺมํ คถมาห

พระราชาทรงสดับเสียงของนางแล้ว มี
 พระทัยปฏิพัทธ์ ทรงทราบว่ายายัง
 ไม่มีสามี จึงรับสั่งให้เข้าเฝ้า แล้วทรง
 สถาปนาเธอไว้ ในตำแหน่งอัครมเสี
 พระราชทานยศใหญ่. พระนางเป็นที่รัก
 เป็นที่โปรดปราน ของพระราชานัก).
 ต่อมาวันหนึ่ง พระราชาทรงหยิบผลพุทรา
 ในจานทองคำประทับนั่งเสวย. พระนาง
 สุชาดาเทวีทอดพระเนตรเห็นพระราช
 เสวยพุทราอยู่ เมื่อจะตรัสถามว่า “ข้าแต่
 มหาราช พระองค์เสวยผลไม้อะไร” ดังนี้
 จึงตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๒๑. “กี อณฺทกา อิเม เทว
 นิภูชิตฺตา กัสมฺลลเก
 อุปลโหิตฺตา วคฺค
 ตํ เม อภฺขาทิ ปุจฺฉิตฺโต”ติ.

๒๑. “ทေး ฟองไข่เหล่านี้ ที่วางอยู่ใน
 ภาชนะทอง เป็นฟองไข่อะไร มีสี
 แดงเรื่อ ๆ หมดจต พระองค์ถูก
 หม่อมฉันทูลถามแล้ว ขอจงตรัส
 บอกความนั้นแก่หม่อมฉันเถิด”.

ตตฺถ กิ อณฺทกาติ กิผลานิ
 นามेतานิ ปริมฺณทลวเสน ปน
 “อณฺทกา”ติ อาห.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไข่อะไร
 ความว่า ผลไม้เหล่านี้ชื่ออะไร แต่
 พระนางตรัสว่า “ฟองไข่” ด้วยอำนาจ
 แห่งความกลมเกลี้ยง.

กัมมผลเกิด โสวณฺณตญฺญเก. อุปโลหิต-
กาทิ รตฺตวณฺณา. วคฺคฺติ โปกุขา^๑
นิมฺมลา.

คำว่า ในภานะทอง ได้แก่ ใน
จานทอง. คำว่า แดงเรื่อ ๆ ได้แก่
มีสีแดง. คำว่า หมดจอต ได้แก่ น่ารัก
คือไม่มีมลทิน.

ราชา กุชฺฌิตฺวา “พฺทรปุก-
พาณิขเก ปณฺณิกคหฺปติกฺขสฺส ธีเต
อตฺตโน กุสฺสนฺตกาณิ พฺทราณิปี น
ชานาสี”ติ วตุวา เทว คาทา อภาสิ

พระราชาก็โรธแล้ว ตรัสว่า “แน่
ลูกสาวของคฤหบดีพ่อค้าผัก ผู้ขายผล
พุทราสุก เธอไม่รู้จักแม่ผลพุทรา ซึ่ง
เป็นผลไม้ประจำตระกูลของตนหรือ” ดังนี้
แล้ว ตรัส ๒ คาทาว่า

๒๒. “ยานิ. ปุเร ตฺวํ เทวิ
ภณฺฑํ นนฺตกวาสินี
อุจฺจนฺคหฺตฺตา ปจินาสี
ตสฺสา เต โกลิยํ ผลํ.

๒๒. “แน่เทวี แต่ก่อนเธอหัวโกรน
นุ่งผ้าเก่า เก็บผลไม้เหล่าใด ใส่พก
ไว้ ผลไม้นี้เป็นผลไม้ประจำตระกูล
ของเธอ.

๒๓. อุทฺยฺหเต น รมติ
โภคา วิปฺปชฺหนฺติ ตํ
ตตฺถเวริมํ ปฏฺิเนถ
ยตฺถ โกลํ ปจิสฺสตี”ติ.

๒๓. หญิงต่ำช้านี้ ย่อมเผาผลาญ ไม่น่า
ยินดี โภคสมบัติย่อมละหญิงนั้น
พวกท่านจงขับไล่นางนั้น ไปในที่
ที่นางจะเก็บผลพุทราได้เถอะ”.

ตตฺถ ภณฺฑชฺติ มฺนฺทาสีสา หุตฺวา.
นนฺตกวาสินีติ ชินฺณปิโลตฺติกนิวตฺตา.
อุจฺจนฺคหฺตฺตา ปจินาสีติ อฏฺวี ปวีสิตฺวา

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โกรน
ได้แก่ศีรษะโล้น. คำว่า นุ่งผ้าเก่า ได้แก่
นุ่งผ้าเก่าคร่ำคร่า. คำว่า เก็บผลไม้

^๑ ฉ. โจกฺขา.

องกุสเสน สาขา โอนาเมตวา
โอจิโตจิตต์ หตถเนน กเหตุวา อัจฉงเค
ปกุขิปนวเสน อัจฉงคหตถา หุตวา
ปจินาสี โอจินาสี.

ใส่พก ความว่า เลือก คือเก็บผลไม้
ใส่พก ด้วยสามารถเข้าจง แล้วใช้ขอ
โน้มกิ่งไม้ลงมา แล้วใช้มือเก็บผลไม้ที่
เลือกแล้ว ๆ ใส่ไว้ในชายพก.

ตสฺสา เต โกลิยํ ผลนฺติ ตสฺสา
ตว เอวํ ปจินนฺติยา ยํ มยํ อิทานิ
ชาทาม อิทํ โกลิยํ กุลทตฺติยํ ผลนฺติ
อตุโก.

คำว่า ผลไม้นี้เป็นผลไม้ประจำตระกูล
ของเธอ ความว่า เมื่อเธอเลือกเก็บอยู่
อย่างนี้ บัดนี้ เรากำลังกินผลไม้ได้
ผลไม้ ประจำตระกูล คือเขาให้ประจำ
ตระกูล (ของเธอ).

อุทฺทยหเต น รมตฺติติ อยํ ชมฺมี อิมสฺมี
ราชกุเล วสมานา โลหกุมฺภิยํ ปกุขิตฺตวา
วีย ทฺยหติ นาภิรมติ. โภคาติ
ราชโภคา อิมํ อลกฺขิกํ วิปฺปชฺหนฺติ.

คำว่า ย่อมเผาผลาญไม่น่ายินดี ความว่า
หญิงต่ำช้านี้ เมื่ออยู่ในราชสกุลนี้ ย่อม
เผาผลาญไม่น่ายินดี เหมือนถูกเขาใส่ไว้ใน
หม้อโลหะ. คำว่า โภคสมบัติ
ความว่า สมบัติของพระราชา ย่อมละ
หญิงไม่มีบุญนี้.

ยตุถ โกลํ ปจิสฺสตีติ ยตุถ
คฺนฺตฺวา ปฺน พฺทรมเว ปจินิตฺวา
วิกฺกัณฺหนฺติ ชีวิตํ กปฺเปสฺสตี ตตฺถเว
นํ เนถาติ วทติ.

คำว่า จักเก็บผลไม้ได้เถอะ
ความว่า พระราชาตรัสว่า หญิงต่ำช้านี้
ไปที่ใดแล้ว จักเก็บพุทราขายเลี้ยงชีพได้
อีกตามเดิม พวกท่านจงขับไล่นางไป
ณ ที่นั้น.

โพธิสฺสโต “จเปตฺวา มํ อณฺโณ
อิเม สมกฺเค กาคฺตุํ น สกุขิสฺสตี

พระโพธิสัตว์ คิดว่า “วันเราเสีย
แล้ว คนอื่นจักไม่อาจทำให้คนทั้งสองนี้

ราชานํ สณฺญาเปตฺวา อิมิสฺสา สามัคคีปรองดองกัน เราจะให้พระราช
อนิกุกกุณฺณํ กริสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา ทรงยินยอมปรองดอง (เพื่อ) ไม่ไล่พระ
จตุตฺถํ คาคมาห นางนี้ออกไป” ดังนี้แล้วกล่าวคาถาที่ ๔
ว่า

๒๔. “โหนฺติ เหนฺเต มหาราช
อิทฺธิปฺปตฺตาย นาริยา
ขม เทว สุชฺชาตฺยา
มาสฺสา กุชฺฌ รเถสฺมา”ติ.

ตสฺสตุโถ มหาราช เอเต เอวรูปา
ปมาทโทสา ยสํ ปตฺตาย นาริยา
โหนฺติเอว เอวรูปุ อัจฺจุจฺจาเน
จเปตฺวา อิทาเน เอตฺตกสฺส อปฺราธสฺส
อสนฺหนํ น ยุตฺตํ ตุมฺหากํ ตสฺมา ขม
เทว เอติสฺสา สุชฺชาตฺยา มา กุชฺฌ
รเถสฺมา รตฺเชฏฺฐกาติ อตุโถ.

๒๔. “ข้าแต่มหาราช ก็โทษเหล่านี้มักมี
แก่นารีผู้บรรลุกุทธี ข้าแต่พระองค์
ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์จงทรง
อดกลั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
จอมพลรบ ขอพระองค์อย่าโกรธ
พระนางสุชชาดานี้เลย”.

คาคมานั้นมีใจความว่า ข้าแต่
มหาราช โทษ คือความประมาทเหล่านี้
คือเห็นปานนี้ มักมีแก่นารีผู้ได้ยศ การ
ที่สถาปนาไว้ในตำแหน่งสูงส่งเห็นปานนี้
แล้ว ไม่ทรงอดกลั้น ความผิดอันมี
ประมาณเพียงเท่านั้น ในบัดนี้ ไม่สมควร
แก่พระองค์เลย ข้าแต่สมมติเทพ เพราะ
ฉะนั้น ขอพระองค์จงอดกลั้น ข้าแต่
พระองค์ผู้เป็นจอมพลรบ คือผู้ประเสริฐ
ในรต พระองค์อย่าโกรธพระนางสุชชาดา
นั้น.

ราชา ตสฺส วจเนน เทเวีย ตํ
 อปราริ สหิตฺวา ยถาภูจาเนยว จเปติ.

เพราะพระดำรัส พระโพธิสัตว์นั้น
 พระราชา จึงทรงอดกลั้นความผิดของ
 พระเทวีนั้น แล้วทรงสถาปนาไว้ใน
 ตำแหน่งเดิม.

ตโต ปฏฺจาย อุกฺโก สมคฺคสํวาสํ
 วสีสุติ.

จำเดิมแต่นั้นมา พระองค์ทั้งสอง
 ก็เสด็จอยู่อย่างสามัคคีปรองดอง (กันและ
 กัน).

สตฺถา อิมิ ฅมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา พาราณสี-
 ราชา โกสลราชา อโหสิ, สุชาดา
 มลฺลิกา, อมฺจฺใจ ปน อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้(มาแล้ว) ทรงประชุมชาดกว่า
 “พระเจ้าพาราณสี ในกาลนั้นกลับชาติ
 มาเป็นพระเจ้าโกศล พระนางสุชาดา
 กลับชาติมาเป็นพระนางมัลลิกา ส่วน
 อามตย์กลับชาติมาเป็นเราผู้ตถาคตแล”.

สุชาดาชาดกาวณฺณนา ฉฺฐฺจา.

พรรณนาสุชาดาชาดก ที่ ๖ จบ.